

บทที่ 4

การสื่อสารกับปฏิบัติการสร้างภาพตัวตน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

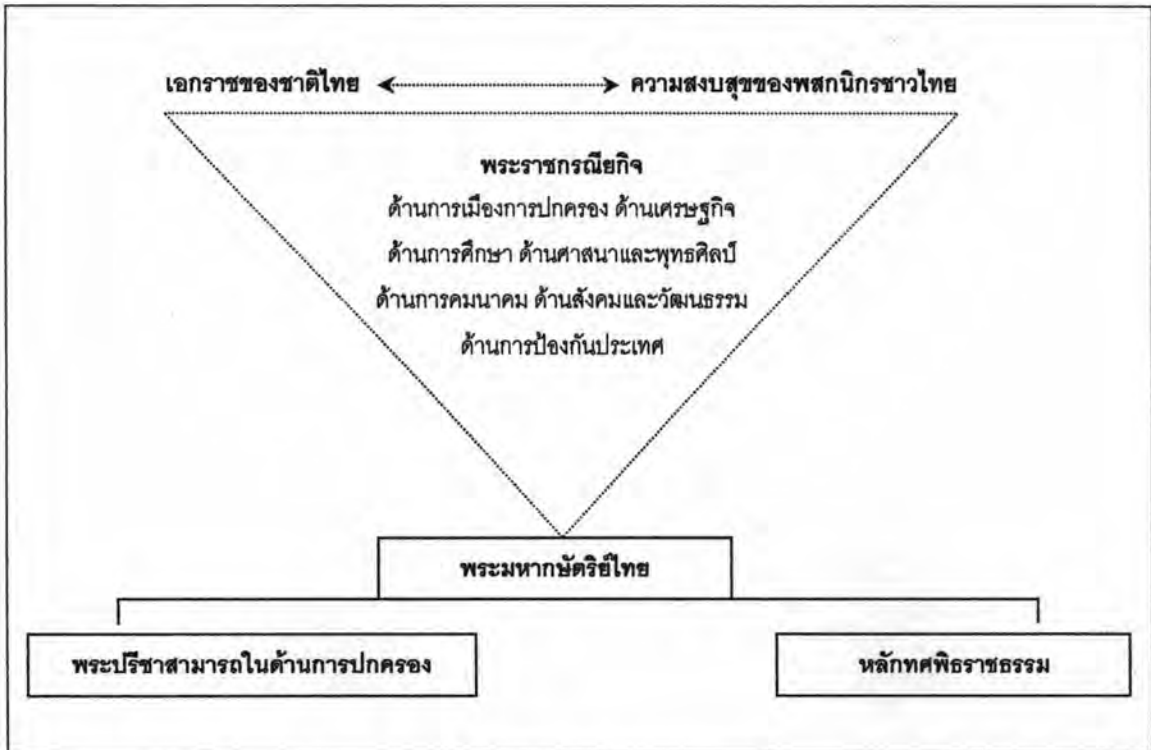
สำหรับส่วนแรกในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาถึง “ปฏิบัติการจัดแสดง” หรือวิธีการสร้างภาพตัวตนประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่ปรากฏเชื่อมโยงสัมพันธ์กับอำนาจแห่งการสื่อสารในการเล่าเรื่อง ภายในพระที่นั่งศิวโมกขพิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ตลอดจนการวิเคราะห์ลักษณะการอ่านความหมายของผู้ชมหรือผู้รับสารภายในพิพิธภัณฑสถานว่าเป็นอย่างไร รวมตลอดถึงนำเสนอข้อมูลการสื่อสารกับปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ในส่วนที่สอง

ในการศึกษาเรื่องปฏิบัติการสร้างภาพตัวตนภายในห้องแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้ ผู้วิจัยได้แยกบทบาทของตนเองออกเป็น 2 บทบาท คือ (1) ในฐานะของนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมโดยทั่วไป เพื่อรับความหมายที่สะท้อนให้เห็นจากสัญลักษณ์หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏให้เห็นภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวโมกขพิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เพื่อให้เห็นว่า ภาพตัวตนหรือเรื่องที่เล่าภายในพิพิธภัณฑสถานที่กลุ่มผู้เล่าเรื่องต้องการสื่อหรือแสดงออกมาว่าคืออะไร และ (2) ในฐานะของผู้วิจัย เพื่อให้เห็นถึงสัญลักษณ์และกลยุทธ์การสื่อสารที่ถูกใช้เพื่อประกอบสร้างความหมายโดยผู้ส่งสาร ที่มีความมุ่งหมายจะกำหนดวิธีการถอดรหัสแห่งความหมายของผู้รับสาร ตลอดจนอำนาจหรือพลังของการเล่าเรื่องที่เกิดจากปฏิบัติการจัดแสดงดังกล่าวว่าอยู่ที่ไหน ทำงานอย่างไร

4.1 การสื่อสารกับปฏิบัติการสร้างภาพตัวตน

4.1.1 ภาพตัวตน “ไถ้ร่มพระบารมี: โชคดีของชาติไทย”

เมื่อได้เข้าชมการจัดแสดงเรื่องราวแห่งประวัติศาสตร์ชาติไทย ณ ห้องแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวโมกขพิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ผู้วิจัยพบว่า ภาพที่ห้องแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์นี้ต้องการจะชี้ชวนให้เห็นก็คือ ภาพแห่งความโชคดีของปวงชนชาวไทยที่ได้เกิดมาภายใต้ร่มพระบารมีของสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าแห่งผืนแผ่นดินไทย ดังแผนภาพตัวตนดังต่อไปนี้คือ

แผนภาพที่ 1: ภาพตัวแทนประวัติศาสตร์ชาติไทย ผ่านอาคารพระที่นั่งศิวิไลภูมิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

การเดินทางเข้าสู่ช่วงเวลาแห่งอดีต ทำให้ผู้วิจัยได้พบว่า เรื่องราวแห่งความโชคดี ความสงบสุขร่มเย็นของชาวไทย ผู้ที่เกิดบนผืนแผ่นดินไทยและอาศัยอยู่ในประเทศไทย ได้ถูกผูกเรื่องราวเข้ากับความเป็นเอกราชของชาติไทย โดยมี “พระมหากษัตริย์” เป็นหัวใจสำคัญที่สุดในการปกป้องประเทศชาติและความสงบสุขแห่งประชาชน

ผู้วิจัยได้พบว่า เนื้อหาที่ถูกร้อยเรียงเข้าด้วยกันผ่านสัญลักษณ์ต่างๆภายในห้องจัดแสดง ประวัติศาสตร์ชาติไทย ได้แสดงนัยยะแห่งความโชคดีของปวงชนชาวไทยที่ถูกเรื่องราวเข้ากับ พระมหากษัตริย์ไทยให้ให้เห็นอย่างชัดเจน นั่นคือ พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงแบกรับพระราชภาระ เพื่อความเป็นเอกราช ความเจริญรุ่งเรืองของชาติ รวมถึงทรงเสียสละทูลเกล้าถวายเพื่อความ ผาสุกร่มเย็นของพสกนิกรของพระองค์

ในขณะเดียวกัน ความโชคดีของชาวไทย ยังเกิดขึ้นจากการที่เราได้อยู่ได้เบื้อง พระยุคลบาทของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระปรีชาสามารถในการปกครองประเทศ และทรง ปกครองประเทศด้วยหลักทศพิธราชธรรม หรือหลักธรรมของพระราชา นอกเหนือจากนั้นแล้ว พระมหากษัตริย์ของประเทศไทยมิได้เพียงแต่ “ครองแผ่นดิน” แต่ตลอดระยะเวลาการครองราชย์ ของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์แต่ละยุคสมัย ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในด้านต่างๆ เพื่อที่จะปกป้องทะนุบำรุงประเทศชาติและดูแลทุกข์สุขของราษฎร โดยเฉพาะพระราชกรณียกิจใน

ด้านการป้องกันอาณาเขตแห่งชาติ ที่เรื่องเล่าภายในพิพิธภัณฑ์ได้ทำให้เห็นภาพการรบเพื่อปกป้องเอกราชและความสงบสุขรุ่งเรืองของชาติของพระมหากษัตริย์ไทยที่ “ทั้งรบด้วยกำลังสมอง และรบด้วยกำลังกาย” ซึ่งภาพสะท้อนดังกล่าวได้ปรากฏออกมาในทุกยุคทุกสมัยของประวัติศาสตร์ชาติไทย

อย่างไรก็ตาม ภาพที่พบภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย ยังได้ปรากฏภาพในทางกลับกันให้ได้เห็นด้วยเช่นกัน และภาพนั้นแสดงออกมาให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ก็ทรงเป็นสาเหตุแห่งความโศกเศร้าของชาติได้ด้วยเช่นกัน โดยที่สาเหตุแห่งความล้มสลายของชาตินั้นจะเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขใน 2 ประการ คือ โดยตัวของพระมหากษัตริย์เองที่ทรงมีพระปรีชาสามารถในการปกครองไม่เพียงพอ ไม่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม และเหล่าขุนนางที่ไม่มีความซื่อสัตย์ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว และพร้อมที่จะโอนเอียงไปฝากใฝ่ฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าตลอดเวลา

เป็นที่น่าสังเกตว่า เพราะเหตุใดจึงต้องมี การนำเสนอภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในแง่ลบดังกล่าวให้ปรากฏออกมาด้วย ในทัศนะของผู้วิจัยแล้วนั้นคาดว่า สาเหตุดังกล่าวนั้นอาจมีที่มาจาก 2 ประการหลักด้วยกันคือ

- (1) เป็นการแสดงอำนาจของปฏิบัติการจัดแสดง เพื่อให้ภาพของพระมหากษัตริย์ที่ดีและไม่ดีได้ปรากฏขึ้นมาควบคู่กัน เนื่องจาก การเทียบเคียงด้วยหลักการข้างตรงกันข้ามนี้ จะทำให้ผู้รับความหมายได้เห็นในสิ่งที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ผลก็คือ ผู้เข้าชมการจัดแสดงจะรู้สึกถึงความหมายหรือภาพความโศกเศร้าของตนเองมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความหมายของความโศกเศร้าที่ว่า การที่เราได้อยู่อย่างสงบสุข อยู่อย่างมีอิสรภาพ เป็นเพราะเราได้อยู่ภายใต้ร่มพระบารมีของพระมหากษัตริย์ของชาติไทยผู้ทรงทศพิธราชธรรม และทรงพระปรีชาสามารถในการปกครอง
- (2) เป็นการแสดงอำนาจของสถาบันพิพิธภัณฑ์ ในประการแรกนั้นเป็นการแสดงอำนาจทางวิชาการพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้ได้เห็นว่ พิพิธภัณฑ์กำลังแสดงโฉมหน้าของประวัติศาสตร์ชาติไทยอย่างโปร่งใส ตรงไปตรงมา และไม่มีบิดเบือน ด้วยการเลือกที่จะแสดงให้เห็นถึงภาพของพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นสาเหตุแห่งความล้มสลายของประเทศชาติ แทนที่จะเลือกด้วยการไม่พูดถึง และในประการที่สองนั้น เป็นการแสดงอำนาจของสถาบันพิพิธภัณฑ์ ในฐานะของการเป็นเครื่องมือกำกับคุณธรรม/

พฤติกรรม โดยเฉพาะกับกลุ่มเป้าหมายคนไทยผู้เข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ในช่วงเวลาปัจจุบัน ในฐานะ "ข้าของแผ่นดิน" ด้วยการแสดงให้เห็นภาพแบบอย่างของพฤติกรรมความประพฤติที่ควรกระทำ และจะ "ต้องไม่กระทำ" ที่เชื่อมโยงกับภาพความโชคร้ายเพราะขาดความสงบสุข และที่แย่งไปกว่านั้นคือ การหมดสิ้นซึ่งเอกราชของชาติไทย

ภาพที่ผู้วิจัยได้เห็นและได้รู้สึกนี้เป็นไปตามเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร ที่มุ่งหมายให้การปรับปรุงส่วนการจัดแสดงประวัติศาสตร์ของชาติ ณ อาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน เป็นห้องจัดนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทยแบบนิทรรศการถาวร เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณในสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์ราชแห่งพระบรมมหาราชวงศ์จักรี เนื่องในวโรกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี เมื่อปี พ.ศ.2525

ข้อที่น่าสังเกตคือ เมื่อผู้วิจัยวิเคราะห์ตนเองว่า ความรู้สึกถึงความหมายหรือภาพตัวแทนดังกล่าวนี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร คำตอบที่ได้ก็คือ ความรู้สึกดังกล่าวเกิดขึ้นด้วยสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

ประการแรกนั้น เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์ดั้งเดิมของตนเองจากการรับรู้ภาพของประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ของชาติ การรับรู้ประวัติศาสตร์ในรูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นผลมาจากการสร้างและผลิตซ้ำขึ้นในหลากหลายรูปแบบหลากหลายช่องทางเผยแพร่ ตลอดวันเวลาที่ผ่านมา ตัวอย่างเช่น การเรียนประวัติศาสตร์ในชั้นเรียน รวมถึงการอ่านหนังสือในประวัติศาสตร์ นวนิยาย การชมละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องและเทิดทูนพระมหากษัตริย์มหาราชพระองค์ต่างๆ หรือการได้มีโอกาสเข้าชมเหตุการณ์แสงสีเสียงในวันสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ไทย เช่น การแสดงแสงสีเสียงเรื่องของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของจังหวัดสุพรรณบุรี ฯลฯ จนกระทั่งเป็นประสบการณ์และความรู้สึกเชิงบวกที่ติดตัวมากับผู้วิจัย และเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการอ่านความหมายในระหว่างการเข้าชมสิ่งแสดงต่างๆ ภายในพิพิธภัณฑ์

ประการที่สอง เป็นการอ่านความหมายจากสิ่งแสดงต่างๆ ผ่านการชมภาพ/ข่าวของ และอ่าน/ฟังตัวบทจัดแสดงต่าง ภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบว่สาเหตุในประการแรกนั้นเอื้อให้ผู้วิจัยในฐานะของนักท่องเที่ยวทั่วไป อ่านภาพความหมายจากนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทยออกมาเป็นภาพแห่งความโชคร้ายของปวงชนชาวไทยได้อย่างง่ายดาย

ข้อค้นพบดังกล่าวมีความหมายว่า ปัจจัยที่ทำให้ผู้วิจัยในฐานะผู้รับสารของสื่อพิพิธภัณฑสถานสามารถอ่านความหมายได้ตรงตามที่คุณส่งสารต้องการนั้น เป็นเพราะเนื้อหาของประวัติศาสตร์ชาติไทย "ของเดิม" ที่ได้รับมาจากประสบการณ์ผ่านสื่อและภูมิหลังด้านการเรียนนั้น สอดคล้องและสอดคล้องกับเนื้อหาประวัติศาสตร์ "ของใหม่" ที่นำเสนอผ่านสื่อพิพิธภัณฑสถาน ดังนั้น เมื่อถูกกระตุ้นเร้าผ่านช่องทางการมอง การฟัง และการสัมผัสกับสื่อหรือสัญลักษณ์ภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ อย่างซ้ำๆ ตามจำนวนที่เข้าศึกษาข้อมูล สารใหม่กับสารเก่าจึงผนวกเข้าด้วยกันเป็นอย่างดี

ผู้วิจัยได้พบอีกด้วยว่า ประวัติศาสตร์ "ของเก่า/ของใหม่" ในการรับรู้ของผู้วิจัยดังกล่าวนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ในแบบกระแสหลักหรือแบบอุดมการณ์กษัตริย์นิยม ตามคำศัพท์จากแวดวงของกลุ่มนักวิชาการประวัติศาสตร์ไทย อาทิ ศ.ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ หรือ ร.ศ. สายชล สัตยานุรักษ์ เป็นประวัติศาสตร์แห่งชาติที่ถูกสร้างขึ้นให้เป็นของคนไทยทุกคน/ทุกกลุ่ม โดยจินตนาการผ่านพระมหากษัตริย์หรือผู้นำของชาติ

การรับรู้ประวัติศาสตร์กระแสหลักที่จารึกเรื่องราวของกลุ่มผู้นำและชนชั้นนำของประเทศ โดยโยงเข้ากับการสร้างชาติรวมถึงความสงบสุขของบ้านเมืองดังกล่าว ผ่านช่องทางการเผยแพร่ต่างๆ อาทิ สถาบันการศึกษา สถาบันสื่อมวลชน ฯลฯ ได้ส่งผลต่อภาพการรับรู้และความรู้สึกนึกคิดทั้งของผู้วิจัยและของคนไทยทั่วไป ต่อกลุ่มผู้นำและชนชั้นนำของประเทศ โดยเฉพาะความรู้สึกเคารพรักและเทิดทูนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังเช่นตัวอย่างที่ สายชล สัตยานุรักษ์ (2549:120) ได้วิเคราะห์ภาพแทนความเป็นไทยจากนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินของม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ไว้ว่า

"ในสี่แผ่นดินที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์สร้างให้เป็นภาพแทนความจริง (representation) ของ "ความเป็นไทย" นี้ เป็น "ความจริง" เกี่ยวกับ "ความเป็นไทย" และ "ความเป็นไทย" อันแท้จริงนี้ทำให้คนไทยเกิดความรู้สึกนึกคิดที่สำคัญหลายประการ ซึ่งยังคงเป็นความรู้สึกนึกคิดในสังคมกระแสหลักในสังคมไทยสืบมา เช่น ความเชื่อมั่นในการปกครองแบบไทยและผู้นำแบบไทย ความถูกต้องของความสัมพันธ์ทางสังคมที่แบ่งคนออกเป็นลำดับชั้น ความจงรักภักดีของราษฎรต่อองค์ประมุขของแผ่นดิน ความภาคภูมิใจและความซาบซึ้งใจในคุณธรรมอันน่านิยามที่เราได้สั่งสมกันมา"

อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยมิได้มุ่งหมายที่จะวิพากษ์ประวัติศาสตร์กระแสใดๆ แต่ประเด็นสำคัญนั้นอยู่ที่การศึกษากระบวนการสร้างภาพตัวแทนประวัติศาสตร์ชาติไทยในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ และประวัติศาสตร์ของชุมชนในพิพิธภัณฑ์ชุมชน เนื่องมาจากความสนใจของผู้วิจัยต่อธรรมชาติความเป็น "สื่อ" ของพิพิธภัณฑ์ที่สำคัญ ตัวอย่างเช่น การเป็นเครื่องแทนความทรงจำถึงอดีต การเป็นเครื่องมือสร้างจิตสำนึกและตอกย้ำอัตลักษณ์ ฯลฯ ธรรมชาติหรือคุณสมบัติของพิพิธภัณฑ์ดังกล่าว มีนัยยะอย่างชัดเจนต่อการสร้างตัวตนของความเป็นชาติหรือชุมชนว่า สิ่งที่เราควรจดจำ ควรระลึกถึง และควรยึดถือเป็นอัตลักษณ์ร่วมกันนั้นคืออะไร และสิ่งที่ได้เห็นหรือไม่ได้เห็นภายในพิพิธภัณฑ์นั้นมีความหมายเสมอ

ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า แม้ว่ากลุ่มผู้ส่งสารของพิพิธภัณฑ์จะมีได้คิดว่าเรื่องราวที่ตนได้นำเสนอตกอยู่ภายใต้อุดมการณ์ใด นอกเหนือจากลักษณะของการนำเสนอตามบทบาทและอุดมการณ์ทางวิชาชีพพิพิธภัณฑ์ ดังที่ ดร.โสมสุตา ลีชะวณิช รองอธิบดีกรมศิลปากร ให้สัมภาษณ์ทางรายการสารคดีพิเศษหนึ่งในพระราชดำริ "นักเรียนทุนอานันทมหิดล" ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท. เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2550 ไว้ว่า

"(พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร)...แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย แสดงถึงประวัติศาสตร์การเมืองของชนชาติไทย และก็มีภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของเรา ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยปัจจุบัน เพราะฉะนั้น โบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นักเรียนเมื่อเข้ามาเรียนแล้วเนี่ย ก็จะเกิดความภาคภูมิใจ แล้วก็สามารรถที่จะเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชาติเราอย่างสั้นๆได้ในระยะเวลาอันจำกัด ในช่วงที่เข้ามาเดินทางท่องเที่ยวอยู่ภายในพิพิธภัณฑ์สถาน"

หรือตามคำให้สัมภาษณ์ของคุณสมชาย ณ นครพนม ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ดังต่อไปนี้

"...เพราะพิพิธภัณฑ์ปัจจุบันนี้มันมีฟังก์ชัน นอกจากหน้าที่อนุรักษ์เผยแพร่แล้วมันยังมีหน้าที่อีก 2-3 อย่างที่ค่อยๆเพิ่มขึ้นมา เช่น เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว เรื่องที่เรามองเห็นก็คือเรื่องของความมั่นคง คือ ถ้าหากเรานำเสนอถ้าเอียงไปด้านใดด้านหนึ่งมันก็อาจส่งผลถ้าเอียงกับชนกลุ่มน้อย ชนเฉพาะด้านอะไรอย่างเนี่ย เพราะฉะนั้นมันต้องเป็นกลาง รวมทั้งพยายามสร้างความภูมิใจให้คนรักแล้วก็หวงแหนในชาติ คือเราไม่ได้พูดว่า

เชื้อชาติอะไรต่างๆ มันก็เป็นชาติของตัวเอง ถ้าเราทำตรงนั้นได้สังคมก็เกิดความสุข”
(สมชาย ณ นครพนม, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2549)

แต่ทว่า หากพิจารณาด้วยแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนในการผลิตความหมายของ Hall (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2544) แล้วนั้น ก็จะได้พบว่า ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม อย่างไรก็ตาม ในขั้นตอนของการเข้ารหัสนี้ก็มีอุดมการณ์หลักของสังคมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง มาเป็นพลังเบื้องหลังที่จะกำหนดวิธีการทำงานของผู้ผลิตหรือผู้ส่งสารของพิพิธภัณฑฯว่า “จะเล่า/ไม่เล่าในเรื่องอะไร/เรื่องของใคร” และ “เล่าอย่างไร” และเมื่อย้อนกลับไปพิจารณาที่ถ้อยคำให้สัมภาษณ์และเป้าหมายของการปรับปรุงการจัดแสดงนิทรรศการภายในอาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมานในข้างต้น แล้วนั้น ทำให้อาจจะกล่าวได้ว่าอุดมการณ์เบื้องหลังของกลุ่มผู้ส่งสารภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ก็คืออุดมการณ์กษัตริย์นิยมนั่นเอง

อุดมการณ์ดังกล่าวนี้ เมื่อย้อนกลับไปทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑฯ ก็จะได้พบอีกด้วยว่า พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไทยได้ถูกใช้โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เพื่อเป็นช่องทางในการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นไทยในนิยามของพระองค์ ข้อมูลที่ได้รับได้แสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานได้เริ่มตั้งแต่ในปีพ.ศ.2469 เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ได้ปรับปรุงการจัดแสดง ทำให้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเปลี่ยนจากพิพิธภัณฑสถานประเภททั่วไป มาเป็นพิพิธภัณฑสถานที่รวบรวม สงวนรักษา โบราณศิลปวัตถุ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

อัตลักษณ์แห่งความเป็นไทยที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงใช้พิพิธภัณฑฯ เป็นอีกหนึ่งช่องทางในการแสดงออกและประกอบสร้างนั้น คือ (1) ความรักในอิสราภาพ เสรีภาพ ทั้งอิสระและเสรีในระดับของประเทศชาติ ระดับสังคม และระดับของปัจเจกบุคคล (2) ความรักสงบ เกลียดขัง ความรุนแรง และ (3) การรู้จักประสานประโยชน์ ในความหมายถึง ความฉลาดรู้ที่จะนำเอาสิ่งที่ดี มีคุณค่าและมีประโยชน์จากแหล่งต่างๆ เพื่อมาปรับประยุกต์ใช้กับประเทศชาติบ้านเมือง สังคม หรือกับตนเอง (Sivaraksa, 2002)

ในทัศนะของผู้วิจัยแล้วนั้น กรอบอัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ได้ส่งผลต่อปฏิบัติการสร้างภาพตัวแทนของกลุ่มผู้ส่งสารของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในการปรับปรุงส่วนการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทย ให้เป็นนิทรรศการแบบถาวร ณ อาคาร

พระที่นั่งศิวโมกชพิมานด้วยเช่นกัน เนื่องจาก ภาพตัวแทนที่ผู้วิจัยได้ค้นพบนั้นปรากฏออกมาอย่าง คล้ายคลึงตามอัตลักษณ์ที่ถูกวางไว้โดยกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ที่ทรงเป็นส่วนหนึ่งของการ ดำเนินงานพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในอดีต โดยเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวพันกับอิสรภาพของชาติ การ ประยุกต์ความรู้และสิ่งต่างๆเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นต้น แม้ว่าถ้อยคำให้สัมภาษณ์ของ คุณสมชาย ณ นครพนม ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จะมีได้ปรากฏให้เห็นถึงเลยก็ตาม

[1] ตัวอย่างของภาพตัวแทนประวัติศาสตร์ชาติไทยในแต่ละยุคสมัย

สำหรับภาพตัวแทนแห่งความโชคดีของคนไทยที่ได้อยู่ภายใต้ร่มพระบารมีของพระมหา กษัตริยาธิราชแห่งชาติไทย ดังได้แสดงให้เห็นในแผนภาพตัวแทนประวัติศาสตร์ชาติไทยในข้างต้น นั้น สามารถยกตัวอย่างผ่านการจัดแสดงประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคสมัย โดยเริ่มต้นจากยุคสมัย จากอดีตอันห่างไกลที่สุดจนถึงอดีตที่ใกล้กับปัจจุบันที่สุด คือ สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ดังต่อไปนี้ คือ

การจัดแสดงนิทรรศการในสมัยสุโขทัย ในสมัยการปกครองของพ่อขุนรามคำแหง มหาราช สิ่งแสดงต่างๆในนิทรรศการประวัติศาสตร์สมัยนี้ สามารถทำให้ผู้ชมเกิดจินตนาการถึง ชีวิตที่สงบสุขของประชาชนในยุคสมัยนั้น ที่เกิดขึ้นจากความสงบสุขปลอดภัยจากลักษณะของการ ปกครองแบบพ่อปกครองลูก ความสงบสุขจากภาวะไร้ศึกของแผ่นดิน และความสงบสุขจาก พระปรีชาสามารถของพระองค์ในด้านต่างๆ

ผู้วิจัยได้พบว่า พระปรีชาสามารถของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทั้งในเรื่องของการรบด้วย สมอและรบด้วยกำลังปัญญาแบบ “บุญและบุญ” ได้ถูกนำเสนอผ่านสิ่งแสดงต่างๆเพื่อให้เห็นเป็น รูปธรรม ตัวอย่างเช่น

- (1) ภาพของแผนที่แสดงตำแหน่งของหัวเมืองในสมัยอาณาจักรสุโขทัย และภาพ สถานที่ตั้งเป็นสัญลักษณ์ของหัวเมืองนั้นๆ อันแสดงให้เห็นอาณาเขตของสุโขทัยที่แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช
- (2) ศิลาคาริกจำลองหลักที่ 1 ยกแท่นสูงจากทางเดิน ล้อมรอบด้วยแท่นอธิบายที่มา ของศิลาคาริกดังกล่าว พร้อมทั้งคำอธิบายการยกย่องจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ให้ศิลาคาริกหลักนี้ให้

เป็นเอกสารมรดกไทย เอกสารมรดกโลก และจดทะเบียนให้เป็นเอกสารมรดกแห่งความทรงจำของโลก (memory of the world) เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2546

- (3) ในขณะที่ภาพพื้นหลังเป็นรูปอักษรลายสือไทยพร้อมคำแปลประวัติของพ่อขุนรามคำแหง เพื่อเน้นการยกย่องพระอัจฉริยภาพในการประดิษฐ์และคิดค้นตัวอักษรไทยขึ้นมาเพื่อใช้สำหรับชาติไทยของพระองค์ เนื่องด้วย ตัวบทนี้จบลงด้วยประโยคที่ว่า “เมื่อก่อนลายสือไทนี้ปมี 1205 ศกปีมะแม พ่อขุนรามคำแหงหาใคร่ใจในใจแลใส่ลายสือไทนี้ ลายสือไทนี้จึงมี”
- (4) พร้อมด้วยตู้จำลองเหตุการณ์การประดิษฐ์อักษรไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง และรูปแบบการปกครองในสมัยของพระองค์ พร้อมตัวบทอธิบายโดยย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ดังนี้ “พ.ศ.1826 พ่อขุนรามคำแหงโปรดให้ประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น เรียกว่า ลายสือไท ดังปรากฏเป็นศิลาจารึกหลักที่ 1 การปกครองในรัชสมัยของพระองค์ เป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ประชาชนสามารถร้องทุกข์ได้โดยตรง ชาวสุโขทัยนับถือศาสนาพุทธนิกายหินยาน ดังปรากฏศาสนสถานในกรุงสุโขทัยเป็นจำนวนมาก”

ภาพที่ 1: ศิลาจารึกจำลองหลักที่ 1 จัดแสดงในส่วนนิทรรศการสมัยสุโขทัย

สำหรับภาพเหตุการณ์การประดิษฐ์ตัวอักษรไทยในสมัยสุโขทัย ภายในอาคารพระที่นั่งคิวกษพิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในค้นหาวิถีในการรวมคนเพื่อสร้างชาติไทยของพ่อขุนรามคำแหง ด้วยปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ไทยหรือผูกสำนึกร่วมของความเป็นไทยร่วมกันผ่านภาษาไทยและตัวอักษรไทยแล้ว ยังซ่อนภาพประวัติศาสตร์ในการบริโภคความเป็นไทยของคนไทยอีกด้วย นั่นคือ ความเป็นคนไทย ได้ถูกผลิตและแพร่กระจายผ่านทางภาษาพูดและภาษาเขียน ทุกครั้งที่เราพูดและใช้

ภาษาไทยจึงทำให้เราได้รู้สึกถึงอัตลักษณ์ไทย และเป็นตัวชี้วัดว่าเราเป็นคนไทย และเราบริโภคความเป็นไทยของเรานับตั้งแต่วันที่เราได้พูดและเขียนด้วยภาษาไทยในวันที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา ดังที่ Mackey (1997 cited in Hall, 1997a) ได้กล่าวถึงปฏิบัติการของการบริโภคอัตลักษณ์ไว้ว่า ความหมายถูกผลิตขึ้นมาทุกครั้งที่เราแสดงออกมาซึ่งตัวตน ทุกครั้งที่เราใช้หรือบริโภคสิ่งของทางวัฒนธรรม

หรือตัวอย่างในส่วนของภาพแห่งความทรงจำต่ออดีตสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่ความโชคดีของปวงชนชาวไทยถูกเลือกนำเสนอผ่านตัวบทอธิบายประวัติความเป็นมาของกรุงศรีอยุธยา เรื่องที่เลือกนำมาเล่านี้ได้แสดงให้เห็นให้อ่านได้รับรู้ถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ในการดำเนินกุศโลบายทางการเมือง ด้วยทรงเลือกใช้วิธีการ “แต่งงาน” (the politics of wedding) เพื่อขยายอาณาเขต ด้วยทรงสานสัมพันธ์ไมตรีกับขุนหลวงพะงั่วแห่งราชวงศ์สุพรรณภูมิ โดยการอภิเษกกับพระชนิษฐาของขุนหลวงพะงั่ว ทำให้พระองค์สามารถควบคุมเส้นทางน้ำ 2 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญของสุโขทัยได้ จนทำให้อาณาจักรสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง

ภาพที่ 2: ภาพกราฟฟิคตกแต่งกำแพง จัดแสดงในส่วนนิทรรศการสมัยอยุธยา

ภาพของความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาที่สมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนาเป็นราชธานี ถูกนำเสนอผ่านการจัดแสดงตู้แสดงแบบจำลองเกาะเมืองอยุธยา ซึ่งเมื่อมองเข้าไปในตู้กระจก ผู้ชมจะเห็นภาพของแม่น้ำ 3 สายที่ไหลโอบล้อมตัวเมือง ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสัก โดยมีลำคูที่ขุดขึ้นใหม่ทางด้านทิศตะวันออกเพื่อเชื่อมแม่น้ำ 3 สายนี้เข้าด้วยกันในสมัยของพระองค์ นอกเหนือจากนั้นแล้ว ยังมีภาพแผนที่ตั้งอาณาจักรอยุธยาและการสร้างบ้านแปงเมือง เพื่อเป็นหลักฐานถึงความยิ่งใหญ่ในอีกด้วย

และเมื่อถึงสมัยการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ความสำเร็จจากการผนวกอาณาจักรสุโขทัย อีกทั้งการปฏิรูปการปกครอง การขยายตัวทางการค้ากับชาติต่างๆในแถบ

เอเชีย เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บ้านเมืองในสมัยกรุงศรีอยุธยาเจริญรุ่งเรืองขึ้นทุกๆด้าน ทั้งด้าน เศรษฐกิจ ศิลปะ และการเฟื่องฟูพระศาสนา เพื่อแสดงหลักฐานของความเจริญรุ่งเรืองและการ ฟูเฟื่องพระศาสนา ผู้ชมจึงได้เห็นถึงตู้กระจกแสดงโบราณวัตถุจำลองเกี่ยวกับพระเจ้า 500 ชาติ ที่ พบในเจดีย์วัดพระศรีสรรเพชญ์ โดยมีภาพพื้นหลังเป็นภาพถ่ายและคำอธิบายประกอบ ว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้โปรดเกล้าให้หล่อรูปพระโพธิสัตว์ 500 ชาติด้วยสำริดชิ้นชุดหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. 2001 และได้เห็นตู้แสดงเครื่องทองจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 3: ตู้จัดแสดงสิ่งของและกราฟฟิคตัวบทบรรยายความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง จัดแสดงในส่วนนิทรรศการสมัยอยุธยา

ประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยายังได้แสดงให้เห็นถึงพระมหากษัตริย์ผู้ซึ่งเป็น "มหाराช" ของปวงชนชาวไทยในปัจจุบัน 2 พระองค์ มหาราชพระองค์แรก คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ "ยกอิสรภาพคืนเมือง" ด้วยวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระองค์ คือ สงครามยุทธหัตถีในปีพ.ศ. 2136 เป็นผลให้กรุงศรีอยุธยาเป็นไทจากเมืองหงสาวดีอย่างเด็ดขาด และ มหาราชพระองค์ที่สอง คือ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช รัชสมัยอันยาวนานถึง 32 ปีของพระองค์เป็นยุคของการ "เฟื่องฟูอารยะประเทศ" รวมถึงศิลปวิทยาการด้านต่างๆของไทย เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างยิ่ง ภาพสะท้อนจากประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวทั้งนั้นและย้ำให้เรา คนไทยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงนำพาประเทศเป็นเอกราชและอยู่ได้อย่างร่มเย็น

หากเทียบเคียงกับอัตลักษณ์ไทยที่ถูกนิยามโดยกรมพระยาดำรงราชานุภาพแล้วนั้น จะได้ พบว่า ภาพตัวแทนที่พบของประวัติศาสตร์ชาติไทยใน 2 ช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้เป็นการแสดงให้เห็น ถึงวิธีการที่แตกต่างของพระมหากษัตริย์ไทย ในการนำพาซึ่งความสงบสุข อิศระและเสรีภาพมาสู่ พลสกนิกรชาวไทยของพระองค์ จะสังเกตได้ว่า ในขณะที่รัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น สถานการณ์บีบบังคับให้ทรงต้องเลือกวิธีการกู้ชาติ เพื่อสร้างอิสรภาพให้กับชาวไทย และสร้าง ความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาเขตของชาติไทยด้วยการศึกสงคราม อันแสดงออกผ่านตู้จัดแสดง เหตุการณ์จำลองการศึกษาสงครามในสมัยของพระองค์ ตัวอย่างเช่น ตู้จำลองเหตุการณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง ตู้จำลองเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวร

มหาราชทรงประกาศอิสรภาพ หรือตั้งจำลองเหตุการณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นค่ายพม่า เป็นต้น

แต่รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อทรงมีทางเลือกเพราะขณะนั้น ประเทศชาติตั้งอยู่ในความเป็นไทยแล้ว จึงทรงเลือกวิธีการปกป้องเอกราชของประเทศชาติด้วยการประสานประโยชน์ที่เรียกว่าวิธีการ “เปิดประตูสู่ตะวันตก” แทน เพื่อที่การสร้างความสัมพันธ์กับต่างประเทศนั้น นอกเหนือจากจะได้ปรับประยุกต์เอาสิ่งที่ดีที่มีประโยชน์มาใช้กับประเทศไทยแล้ว ยังจะได้หลีกเลี่ยงการทําค้าสงครามอีกด้วย ดังที่ผู้เข้าชมจะเห็นตู้แสดงเหตุการณ์จำลองการรับราชทูตฝรั่งเศสที่พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท หรือภาพวาดเหตุการณ์จำลองในเหตุการณ์ที่ราชทูตไทยนำโดยออกพระญาวิสูตรสุนทร หรือ โกษาธิบดี (ปาน) นำพระราชาสาส์นไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เป็นต้น

ความแตกต่างของวิธีการในการปกป้องเอกราชของชาติดังกล่าว ยังเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงกระแสโลกาภิวัตน์ของเทคโนโลยีการคมนาคมในอดีต ในการเป็นตัวแปรเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ที่ขยับขยายจากประเทศในภูมิภาคเดียวกันมาสู่การติดต่อกับชาติตะวันตกมากยิ่งขึ้นอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ญี่ปุ่น ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส ในขณะเดียวกัน ตัวบทที่บอกเล่าเรื่องราวในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนี้ยังได้แสดงให้เห็นถึงภาพของการปะทะสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชาติตะวันตกกับวิถีชีวิตชาติไทย โดยสิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดก็คือ ตัวบทที่บอกเล่าเรื่องราวในหัวข้อ “ฟื้นฟูอารยะประเทศ”

“นอกจากความรู้ด้านต่างๆแล้ว วัฒนธรรมของชาวตะวันตกยังได้เข้าแทรกซึมและผสมผสานกันอย่างกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทย จนกลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน อันได้แก่ วัฒนธรรมทางด้านภาษา เช่นคำว่า “ปัง” ในภาษาโปรตุเกสซึ่งแปลว่า ขนมปัง ได้กลายมาเป็นคำในภาษาไทย ด้านอาหารการกิน อันได้แก่ขนมหวาน แบบโปรตุเกสก็ได้กลายมาเป็นขนมไทยประเภททองหยิบ ทองหยอด และฝอยทอง เป็นต้น”

ผู้เข้าชมการจัดแสดงยังจะได้พบอีกด้วยว่า ประวัติศาสตร์ของชาติไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา นี้ได้นำเสนอภาพในด้านที่ตรงกันข้ามกับความโชคร้ายของปวงชนชาวไทย ผ่านภาพความล่มสลายของประเทศชาติอีกด้วย โดยที่สาเหตุแห่งความล่มสลายของชาตินี้เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขใน 2

ประการ คือ โดยตัวของพระมหากษัตริย์เองที่ทรงมีพระปรีชาสามารถในการปกครองไม่เพียงพอไม่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม และเหล่าขุนนางที่ไม่มีความซื่อสัตย์ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว และพร้อมที่จะโอนเอียงไปฝักใฝ่ฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าตลอดเวลา

ภาพแห่งความโชคร้ายที่ปรากฏขึ้นมาให้เห็นท่ามกลางภาพแห่งความโชคดีดังกล่าวนี้ อาจเป็นรูปแบบหนึ่งของกลวิธีในการสร้างภาพตัวแทนแบบคู่ตรงข้าม เพื่อให้ภาพแห่งความโชคร้ายและสูญเสียนั้นมาเน้นภาพแห่งความโชคดีให้เกิดขึ้นในใจของผู้รับสาร โดยเฉพาะผู้รับสารชาวไทยในยุคสมัยปัจจุบันที่ประเทศไทยตั้งอยู่ในความเป็นไท เพื่อจะได้รู้สึกถึงความหมายแห่งความโชคดีของตนเองที่ได้อยู่ได้ร่มพระบารมีของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยหลักทศพิธราชธรรม และเห็นแก่ประโยชน์สุขของราษฎรมากยิ่งขึ้นกว่าประโยชน์สุขของพระองค์เองได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ในขณะที่เดียวกับที่เพื่อความหมายนั้นเป็นกลไกในการกำกับและควบคุมจริยธรรมของผู้เข้าชมในฐานะ "ข้าของแผ่นดิน" มิให้กระทำได้เช่นตัวละครผู้จุดดิ่งให้ชะตาของบ้านเมืองตกต่ำมากยิ่งขึ้น เนื่องด้วย ในการนำเสนอภาพแห่งความโชคร้ายอันเกิดจากพระมหากษัตริย์ที่ไม่มีพระปรีชาสามารถในการปกครองประเทศชาติแล้วนั้น ยังมีภาพของเหล่าขุนนางที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ของชาติบ้านเมือง ด้วยการเห็นแก่ตัว ด้วยการขาดความจงรักภักดีทำให้พร้อมจะโอนเอียงไปฝักใฝ่ต่อฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าได้ตลอดเวลา ยกตัวอย่างเช่น ภาพของพระยาจักรีผู้กระทำการในแบบที่เรียกว่า "ชักน้ำเข้าลึก ชักศึกเข้าบ้าน"

ตัวอย่างเช่นตัวบทบรรยายในหัวข้อ "ชะตาเมืองตก" ที่แสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอและไร้พระปรีชาสามารถในการปกครองประเทศของผู้ครองบ้านเมือง ตัวบทได้เน้นให้เห็นว่าการเสียเอกราชของชาติไทยใน 2 ครั้ง 2 คราวจนถึงแก่กาลอวสานนั้น เกิดจากศึกภายในมิใช่ศึกภายนอก

“ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งอุดมสมบูรณ์เป็นอุ้งข้าวอุ้งน้ำ ทำให้กรุงศรีอยุธยาพัฒนาขึ้นกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองราชอาณาจักรอยุธยาจึงเป็นตำแหน่งที่มีพระราชอำนาจอย่างยิ่ง กลุ่มชนชั้นปกครองในช่วงเวลานั้น ได้แก่ เจ้านายราชวงศ์อู่ทอง เจ้านายราชวงศ์สุพรรณภูมิ เจ้านายราชวงศ์สุโขทัย และเจ้านายราชวงศ์ศรีธรรมราชโคกกราช ซึ่งมีความผูกพันกันในลักษณะเครือญาติ ได้ลับเปลี่ยนกันเข้ามาปกครองกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเหตุ

ให้เกิดความบาดหมางทางการเมืองภายในราชอาณาจักร แต่อย่างไรก็ตามในด้าน การทหารก็ยังมีความเข้มแข็งพร้อมที่จะขยายอำนาจออกไปยังดินแดนอื่นๆ

กรุงศรีอยุธยาได้แผ่อำนาจเข้าไปทางตะวันตกทางดินแดนมอญ และทางด้าน เหนือเข้าไปยังอาณาจักรล้านนา การขยายอาณาเขตเข้าไปยังดินแดนดังกล่าวทำให้กรุง ศรีอยุธยาต้องเผชิญกับพม่า ซึ่งขณะนั้นเป็นอาณาจักรที่มีแสนยานุภาพทัดเทียมกับ อาณาจักรอยุธยาและกำลังแผ่อำนาจเข้ามาในดินแดนมอญและล้านนาเช่นเดียวกัน สงครามระหว่างไทยกับพม่าครั้งแรกเกิดขึ้นที่เมืองเชียงใหม่ยกกรานเมื่อปีพุทธศักราช 2081 ตรงกับแผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราช (ครองราชย์ระหว่างปีพุทธศักราช 2077- 2089)

หลังสงครามเมืองเชียงใหม่อยุธยากับพม่าได้ทำสงครามกันหลายครั้ง จนกระทั่ง ปลายปีพุทธศักราช 2111 ในรัชสมัยสมเด็จพระมหินทราธิราช พม่าได้ยกกองทัพเข้ามา โจมตีกรุงศรีอยุธยา ครั้งนั้นสมเด็จพระมหินทราธิราชไม่สนพระทัยในการศึก อีกทั้งยังทรง แต่งตั้งให้พระยาจักรี ซึ่งเป็นคนไทยที่เป็นไส้ศึกของฝ่ายพม่า เป็นผู้บัญชาการรักษา พระนคร พระยาจักรีได้ดำเนินการทุกวิถีทางที่จะทำให้กรุงศรีอยุธยาอ่อนแอลง จนในที่สุด กรุงศรีอยุธยาได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า เมื่อวันอาทิตย์ เดือน 9 แรม 11 ค่ำ ปีมะเส็ง พุทธศักราช 2112"

หรือตัวอย่างของตัวบทบรรยายในหัวข้อ "เหตุแห่งความล่มสลาย" ที่ปรากฏให้เห็นอีก ครั้งหนึ่งว่า ศักยภาพในเป็นสาเหตุสำคัญแห่งความล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2

"การปกครองกรุงศรีอยุธยาขึ้นอยู่กับกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจในการปกครองโดยมี พระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ ความมั่นคงทางการเมืองของพระมหากษัตริย์จึงขึ้นอยู่กับคณะ ขุนนางของพระองค์ เมื่อกษัตริย์พระองค์ใดมีพระปรีชาสามารถในการปกครองไม่เพียงพอ ย่อมจะถูกโค่นราชบัลลังก์ได้โดยง่าย ประสบการณ์อันเลวร้ายในการแย่งชิงราชบัลลังก์จึง เกิดขึ้นบ่อยครั้ง และไม่ได้รับการแก้ไขจนกระทั่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ด้วยเหตุ นี้คณะผู้ปกครองจึงเกิดความหวาดระแวงที่จะสูญเสียอำนาจของตนเอง ผักใฝ่แต่การศึก ภายในละเลยศึกจากภายนอกราชอาณาจักร อีกทั้งพวกบรรดาขุนนางทั้งหลายมิได้มี ความซื่อสัตย์ต่อพระมหากษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง หากแต่พร้อมที่จะโอนเอียงไป ผักใฝ่ฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าได้ตลอดเวลาเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง จึงทำให้ราชสำนัก อยุธยาขาดความเป็นปึกแผ่น บ้านเมืองเสื่อมโทรม นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้กรุงศรี อยุธยาต้องเสียอำนาจแก่พม่าในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ซึ่งนับเป็นการสิ้นสุด อำนาจราชธานีศรีอยุธยาที่มีมานานถึง 417 ปี"

ในยุคกรุงธนบุรี ผู้จัดแสดงเหตุการณ์และตัวบทบรรยายเหตุการณ์ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้แสดงให้เห็นการเสียสละตนเองเพื่อชาติตลอดรัชสมัยของพระองค์ และพระปรีชาสามารถหรือความฉลาดในการศึกสงคราม ทั้งการปราบข้าศึกภายนอกและข้าศึกภายใน นับตั้งแต่ยังทรงเป็นพระยาวชิรปราการ ที่สามารถตีฝ่าวงล้อมของข้าศึกก่อนที่กรุงศรีอยุธยาจะเสียเอกราชให้แก่พม่า รวมถึงการที่พระองค์สามารถรวบรวมสมัครพรรคพวกไพร่พลทั้งไทยและจีน และนำการรบที่เข้มแข็ง จนกระทั่งสามารถปราบปรามผู้ที่ตั้งตนเป็นใหญ่และกอบกู้เอกราชของกรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่าได้

ยกตัวอย่างเช่น ภาพจำลองเหตุการณ์และตัวจำลองเหตุการณ์พระยาตากตีฝ่าวงล้อมพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา พร้อมแผนที่แสดงเส้นทางการเดินทางในสงครามไทย-พม่า พุทธศักราช 2309-2310 และแผนที่แสดงเส้นทางการเดินทางของพระยาตาก จากพระนครศรีอยุธยาสู่หัวเมืองชายทะเลตะวันออก ผู้วิจัยพบว่า ความหมายที่พบจากสัญลักษณ์เหล่านี้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติที่โดดเด่นในการขึ้นมาเป็น “ผู้นำชาติไทย” ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน

ภาพที่ 4-5: ภาพกราฟฟิคตกแต่งกำแพงแสดงให้เห็นตัวบทโคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสิน และภาพแผนที่เส้นทางการเดินทางของพระองค์ จัดแสดงในส่วนนิทรรศการสมัยกรุงธนบุรี

ข้อที่น่าสังเกตคือ ตัวบทที่บอกเล่าเรื่องราวถึงเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์นั้น มิได้กล่าวถึงความเป็นมาหรือ “ชาติกำเนิด” ของพระองค์ ที่ทรงเป็น “ลูกจีน” และเป็น “สามัญชน” แต่จะเน้นมาที่การบอกเล่าพระราชกรณียกิจของพระองค์แทน และด้วยวิธีการนี้ เราจึงได้เห็นภาพสะท้อนทางความคิดของกลุ่มผู้สังสาร ถึงความคิดเกี่ยวกับภาพคุณสมบัติของ “สามัญชน” ผู้ที่จะก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งของพระมหากษัตริย์แห่งชาติในสมัยก่อนได้ว่าจะต้องเป็นเช่นไร และในกรณีนี้คือการมีคุณสมบัติของการเป็นผู้กอบกู้เอกราชของชาติหรืออิสรภาพของผืนแผ่นดินไทย

ข้อสังเกตนี้มีความหมายว่า ด้วยการกระทำนี้ ทำให้พิพิธภัณฑ์กำลังสะท้อนให้เห็นภาพของการเมืองเรื่องประวัติศาสตร์ของชาติไทย และอำนาจของความเป็นสถาบันพิพิธภัณฑ์ผ่านปฏิบัติการจัดแสดง เนื่องด้วยสิ่งที่พิพิธภัณฑ์กำลังทำอยู่ในขณะนี้ก็คือ นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าอำนาจนั้นถูกแสดงผ่านปฏิบัติการเลือกหรือไม่เลือกเรื่องของใครมาแล้วแล้วนั้น ยังแสดงออกผ่านการออกแบบวิธีการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ของใคร และเล่าถึงประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาได้อีกด้วย นั่นคือ เมื่อได้เลือกมาแล้วว่าจะเล่าเรื่องของใคร ก็จะทำให้การเลือกต่อว่าจะเล่าอย่างไรหรือด้วยท่าทีเช่นใดต่อตัวบุคคล/เหตุการณ์นั้นๆ และในกรณีของการเล่าเรื่องประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ก็คือ การเลือกที่จะเชิดชูพระองค์ในฐานะของผู้กอบกู้เอกราชของชาติไทย โดยจงใจที่จะลบล้างหรือทำให้ประวัติศาสตร์ชาติกำเนิดของพระองค์ไม่ปรากฏขึ้นมาภายในตัวบทของพิพิธภัณฑ์

ตัวบทภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย ในการจัดนิทรรศการสมัยกรุงธนบุรี ในหัวข้อ "การทำนุบำรุงแผ่นดิน" ได้แสดงให้เห็นให้ผู้เข้าชมเห็นประจักษ์ว่า แม้ว่าตลอดระยะเวลาแห่งการขึ้นครองราชย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินจะต้องใช้ระยะเวลาเกือบตลอดรัชสมัยของพระองค์เพื่อปราบข้าศึกทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ ตัวอย่างเช่น ทรงทำสงครามขับไล่พม่าถึง 9 ครั้ง ทรงปราบชุมนุมต่างๆ 4 ครั้ง ทำสงครามกับลาว 3 ครั้ง เขมร 3 ครั้งและรบเพื่อชิงนครเชียงใหม่ 3 ครั้ง แต่ในช่วงที่ว่างเว้นจากการสงคราม พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ เพื่อการทำนุบำรุงแผ่นดินควบคู่ไปด้วย ตัวบทดังกล่าวนี้บอกเล่าเรื่องราวถึงพระราชกรณียกิจของพระองค์ไว้ดังนี้

“ด้านการทำนุบำรุงขวัญประชาชน โปรดฯให้แจกจ่ายข้าวสาร อาหารและพระราชทานเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มแก่ราษฎร ซึ่งประสบกับความอดอยากขาดแคลน ภายหลังจากภาวะสงคราม

ด้านเศรษฐกิจ ทรงส่งเสริมการค้า สนับสนุนให้มีการต่อเรือเพื่อทำการค้ากับต่างประเทศ ที่สำคัญทรงสานสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตกับประเทศจีนเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า และเพื่อให้จีนยอมรับอำนาจทางการเมืองของพระองค์ รวมทั้งได้มีการติดต่อกับชาติตะวันตก เช่น อังกฤษ ฮอลันดาและโปรตุเกส เพื่อซื้ออาวุธปืน

ด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้เจริญขึ้นตามแบบแผนโบราณราชประเพณี ทรงจัดระเบียบสังฆมณฑล และโปรดฯให้มีการรวบรวมพระธรรมคัมภีร์มาชำระสร้างเป็นพระไตรปิฎกฉบับหลวงที่วัดบางว่าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร) ทั้งโปรดให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามหลายแห่ง เช่น วัดบางยี่เรือเหนือ (วัดราชคฤห์วรวิหาร) วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวรารามวรมหาวิหาร) วัดบางว่า

ใหญ่ และทรงสถาปนาพระอารามหลวง 2 แห่งคือ วัดบางยี่เรือใต้ (วัดอินทารามวรวิหาร) และวัดหงส์อาวาสวิหาร (วัดหงส์รัตนาราม)

ด้านวรรณกรรม ทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ขึ้น 4 ตอนด้วยกัน และในรัชสมัยของพระองค์ยังมีผู้แต่งกวีนิพนธ์ขึ้นอีกหลายเรื่อง เช่น ลิลิตเพชรมงกุฎ อีเหนาคำฉันท์ และนิราศกวางดั่ง

ด้านการฟื้นฟูพระนคร ทรงทำนุบำรุงบ้านเมือง ทั้งในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม อาทิ โปรดฯให้มีการชำระกฎหมาย ชุดคุกคลองเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า คมนาคมและด้านยุทธศาสตร์ นอกจากนี้ยังโปรดฯ ให้บำรุงการศึกษาตามวัดวาอารามต่างๆ รวมทั้งจัดตั้งหอหนังสือรวบรวมตำราที่กระจัดกระจายไปในคราวเสียกรุง"

ตัวบทดังได้กล่าวมาในข้างต้นนี้ได้ถูกนำเสนอควบคู่ไปกับรูปถ่ายของวัดต่างๆที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงบูรณปฏิสังขรณ์ พร้อมด้วยกรนำเสนอประวัติของวัดนั้นๆโดยย่อ

นอกเหนือจากนั้นแล้ว การสถาปนากรุงธนบุรีเป็นที่ตั้งของราชธานีแห่งใหม่ รวมถึงการทำนุบำรุงแผ่นดินในรัชสมัยของพระองค์ กลุ่มผู้ส่งสารยังได้ใช้ตัวบทบรรยายที่ทำให้เราได้รับรู้ถึง "ความเป็นผู้นำ" ของพระองค์ รวมถึงพระวิสัยทัศน์ทางด้านต่างประเทศของพระองค์ เนื่องจาก ผลจากการสถาปนาทางการทูตกับจีนอย่างเป็นทางการในสมัยกรุงธนบุรี ได้ส่งผลกระทบต่อเนื้อที่เป็นประโยชน์มาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ นั่นคือ จีนได้ให้การยอมรับการสถาปนาขึ้นใหม่ของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยไทยไม่ต้องส่งทูตไปเปิดสัมพันธ์ไมตรีอีก ตัวบทนี้ถูกนำเสนอควบคู่กับภาพราชทูตไทยจากจดหมายเหตู่จีน ในสมัยของพระเจ้าเจียนหลงแห่งราชวงศ์ชิง (พ.ศ.2279-2339) ซึ่งโปรดเกล้าฯให้จิตรกรเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ.2305

ภาพที่ 6: ตัวบทอธิบายพระราชกรณียกิจด้านการทำนุบำรุงแผ่นดิน จัดแสดงในส่วนนิทรรศการสมัยกรุงธนบุรี

ในสมัยบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อเข้าชมการจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้ จะสังเกตเห็นว่า เรื่องที่เลือกมาเล่านั้นมีเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ นับตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 9 อันเป็นรัชกาลปัจจุบัน ซึ่งเมื่อย้อนกลับไปพิจารณาถึงเป้าหมายในการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทยแล้ว ซึ่งมุ่งหมายจะให้การจัดแสดงนิทรรศการนี้เป็นเครื่องระลึกถึงพระมหากษัตริย์ในสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์ราชแห่งพระบรมมหาราชวงศ์จักรี ก็จะทำให้เข้าใจ เหตุผลของกลุ่มผู้ส่งสารได้ว่า เป้าหมายของการจัดแสดงนิทรรศการนี้เองที่เข้ามากำกับกับการเลือก และการนำเสนอประวัติศาสตร์ของชาติไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ให้เป็นการเลือกเฉพาะบาง เหตุการณ์มานำเสนอมิใช่การเลือกที่ตัวบุคคล ดังเช่นการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ใน สมัยกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาที่เลือกทั้งตัวบุคคล คือการนำเสนอเหตุการณ์ของ พระมหากษัตริย์บางพระองค์เท่านั้น และเลือกที่จะนำเสนอเหตุการณ์ใดในช่วงระยะเวลาการ ปกครองของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น

ตัวบทที่บอกเล่าเรื่องราวต่างๆถึงปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทำให้ผู้เข้าชม ได้รับรู้ถึงพระปรีชาสามารถในการจัดการปกครองบ้านเมือง อีกทั้งทางด้านการทำสงคราม ทั้งเพื่อ ปกป้องและเพื่อขยายอาณาเขตของประเทศชาติ ตลอดจนการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมซึ่งสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ผ่านภาพกราฟฟิกและตัวบทอธิบายต่างๆในเหตุการณ์ที่เป็น รู้จักดีของคนไทย ตัวอย่างเช่น ตัวบทอธิบายเหตุการณ์สงครามเก้าทัพและแผนที่แสดงเส้นทาง เดินทัพไทยและพม่าในสงครามเก้าทัพ พ.ศ. 2328 หรือตัวบทบอกเล่าเรื่องราวและจัดแสดง เหตุการณ์จำลองสงครามทุ่งลาดหญ้า

ภาพที่ 7-8: ภาพแผนที่เส้นทางการเดินทัพไทยในสงครามกับพม่าครั้งที่ 1 พ.ศ. 2328 และครั้งที่ 2 พ.ศ. 2329
จัดแสดงในส่วนนิทรรศการสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

หรือตัวอย่างของตัวบทที่บอกเล่าเรื่องราวการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและ
ศิลปวัฒนธรรมในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 ดังต่อไปนี้คือ

“สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นยุคแห่งการฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีและ
ศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากมีช่วงเว้นว่างจากการสงครามเป็นเวลานาน พระมหากษัตริย์
ทรงเป็นผู้นำในการเร่งรัดฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนสร้างศิลปวัฒนธรรมให้
เจริญรุ่งเรืองขึ้นเหมือนเมื่อครั้งบ้านเมืองยังดี เพื่อเกื้อกูลขวัญและกำลังใจของอาณา
ประชาราษฎร์ให้กลับฟื้นคืนดีดังเดิม

ด้านอาณาจักร ทรงฟื้นฟูโบราณราชประเพณี พิธีกรรมอันเป็นสวัสดิมงคลแก่
พระราชวงศ์และบ้านเมือง อาทิ พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พิธีจรดพระนังคัลแรก
นาขวัญ พระราชพิธีโสกันต์ เป็นต้น

นอกจากนี้ โปรดฯ ให้ชำระรวบรวมเรื่องตำนานพงศาวดารของชาติ ทรงปรับปรุง
และทำนุบำรุงการนาฏศิลป์ คีตศิลป์ ดุริยดนตรีและกวีนิพนธ์ จนกระทั่งมีความรุ่งเรืองถึง
ขีดสุดในสมัยนี้

ด้านพุทธจักร พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงเร่งการ
ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่เศร้าหมองมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่ากลับเจริญขึ้น
โดยลำดับ ดังที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดฯ ให้ทำการ
สังคายนาพระไตรปิฎกและสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงขึ้น พระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัยทรงส่งสมณทูตไปยังลังกา เพื่อสืบข่าวพระพุทธศาสนา ชำระ
ตรวจสอบพระไตรปิฎกที่ชำรุดสูญหายไปและสืบทอดความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องมาจากเมื่อ
ครั้งกรุงศรีอยุธยา ในสมัยนี้มีการแก้ไขหลักสูตรการเรียนพระปริยัติธรรมจากเปรียญตรี โท
เอก มาเป็นเปรียญธรรม 3 ถึง 9 ประโยค และยังได้ทรงกำหนดให้วันวิสาขบูชาเป็น
วันสำคัญทางพุทธศาสนา และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมี
พระราชศรัทธาบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามน้อยใหญ่เป็นจำนวนมาก มีการสถาปนา
พระอารามหลวงประจำรัชกาลสืบเนื่องมาทุกรัชกาล การสร้างสรรคสถาปัตยกรรมในการ
พระศาสนายังส่งผลต่อการช่างของชาติ ทำให้การช่างศิลปะไทยเจริญสืบต่อกันมาจนถึง
ทุกวันนี้”

ข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ ประวัติศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราชนี้ ภาพของการเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติของพระองค์ที่เน้นภาพของบุญบารมี และภาพ
ของพระปรีชาสามารถของพระองค์ในการจัดการบ้านเมืองที่กำลังอยู่ในสภาพที่ระส่ำระสายได้ ซึ่ง

เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะได้พบว่า ภาพดังกล่าวนี้เป็นภาพที่ปรากฏขึ้นซ้ำในช่วงการกอบกู้เอกราชและตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ข้อสังเกตดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพิธีกรรมกับอำนาจอีกครั้งหนึ่ง แต่เป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างพิธีกรรมกับกลุ่มผู้ส่งสารมิใช่ผู้รับสาร เนื่องด้วย เหตุผลที่ถูกนำมาเล่าซ้ำหรือใช้ซ้ำดังได้กล่าวมาในข้างต้นนั้น ทำให้ได้เห็นถึงวาทกรรมความเป็นพิธีกรรมและวาทกรรมแห่งกษัตริย์นิยมที่เข้ามากำกับวิธีการที่จะพูดถึงหรือการนำเสนอภาพของการเปลี่ยนอำนาจในการปกครอง ปฏิบัติการนี้ได้ทำพิธีกรรมที่เปรียบเสมือนกับ “backteller” หรือเบื้องหลังของการทำให้ “อดีต” ขึ้นมาปรากฏให้เห็นภายใต้อำนาจในการสถาปนาประวัติศาสตร์ (ความรู้) ให้เป็นความจริงผ่านวิธีการเล่าหรือวิธีการพูดถึง (Bennett, 1995)

และหากเทียบเคียงกับการศึกษาการสร้างวาทกรรมความรู้ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นของ เขาวนุช เวศร์ภาดา (2545) แล้ว การกระทำเช่นนี้เท่ากับพิธีกรรมกำลังกระทำในสิ่งที่เรียกว่า “ชำระ” หรือขจัดพื้นที่ที่คลุมเครือถึงสาเหตุหรือเบื้องหลังที่ทำให้เกิดการปราบดาภิเษกของพระองค์ รวมตลอดถึงความคลุมเครือในกรณีการสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ผู้รับสารชาวไทยได้อ่านพบในดวับทอื่นๆ ที่นำเสนอเรื่องราวนี้ ในอีกหลายท่าที่ต่อเหตุการณ์ดังกล่าว ยกตัวอย่างเช่น ความคลุมเครือในประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า การเป็น “แอกประวัติศาสตร์” ของสังคมไทย นั่นคือ แท้จริงแล้วนั้น พระองค์ทรงวิกลจริตหรือว่าทรงถูกชิงราชสมบัติ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2545) หรือตัวอย่างของดวับทเล่าเรื่องจากเว็บไซต์ของหอมรดกไทย (www.heritage.thaigov.net) จัดทำโดยสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม¹ ได้เล่าถึงเรื่องของ “เจ้าตากเดินทัพ” แต่ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียนบทความและวันเวลาในนำเสนอบทความนั้นทางเว็บไซต์ไว้ว่า “สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มิได้สิ้นพระชนม์ตามคำสั่งของรัฐบาลชุดใหม่ เมื่อต้นเดือนเมษายน พ.ศ.2325 ณ ป้อมวิชัยประสิทธิ์ ตามที่เราเคยเชื่อกันในประวัติศาสตร์ แต่ได้มีคนกลุ่มหนึ่งมาช่วยท่านไว้แล้วนำไปซ่อนไว้ที่อื่นช่วยไว้เกือบ 3 ปี จึงได้สิ้นพระชนม์ ณ เพชรบุรี ส่วนคนที่ถูกประหารที่ป้อมวิชัยประสิทธิ์นั้นเป็นคนอื่นไม่ใช่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี”

โดยผู้ส่งสารของพิธีกรรมที่ได้ทำการขจัดพื้นที่ที่คลุมเครือดังกล่าวนี้ ด้วยการเลือกที่จะนำเสนอเหตุการณ์ของการเปลี่ยนแปลงอำนาจในการปกครองด้วยสิ่งที่ปลอดภัยกว่า ก็คือ การพูดถึงกรณีการสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแต่เพียงว่า “เมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้า

¹ <http://www.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/tour/tourm.htm>

ตากสินมหาราช” และเมื่อ “ปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กรุงธนบุรีเกิดความเจริญ วุ่นวายเป็นจลาจล” ในขณะที่พูดถึงการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นพระปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมมหาราชวังด้วยภาพแห่งการกระทำเพื่อความสงบสุขของชาติด้วยการเข้าระงับเหตุและจัดการบ้านเมือง และการถึงพร้อมด้วยบุญบารมีของพระองค์แทน

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนี้ ถึงแม้ว่าพื้นที่ในการจัดแสดงนิทรรศการในรัชสมัยของพระองค์จะมีน้อย แต่ตัวบทที่บอกเล่าเรื่องราวและจัดแสดงวัตถุสิ่งของในรัชสมัยของพระองค์ได้บ่งบอกความหมายว่า กรุงรัตนโกสินทร์ในขณะช่วงเวลานั้นมีความผาสุกร่มเย็นของประเทศเป็นอย่างมาก จนกระทั่งงานด้านศิลปวัฒนธรรมของไทยมีความเจริญถึงขั้นเยี่ยมยอด สำหรับตัวอย่างของสัญลักษณ์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อถ่ายทอดความหมายดังกล่าว นั้น ได้แก่ ภาพของบานประตูไม้ที่มีคำอธิบายใต้ภาพว่า “บานประตูไม้จำหลักพระวิหารวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร เชื่อว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ทรงร่วมแกะสลักด้วย” หรือตัวอย่างบางส่วนของตัวบทอธิบายพระราชประวัติของพระองค์ดังต่อไปนี้

“พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเป็นศิลปินผู้สามารถในทุกๆด้าน ทรงเชี่ยวชาญทางกวีนิพนธ์ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ตลอดจนการละคร พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดี รวมทั้งโปรดให้เจ้านายและขุนนางผู้ชำนาญการกวี ร่วมแต่งบทประพันธ์ต่างๆ ขึ้นใหม่หลายเรื่อง เช่น บทละครเรื่องอิเหนา รามเกียรติ์ คาวี สังข์ทอง ไกรทองและเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน นอกจากนี้ยังโปรดการช่างอื่นๆ เช่น ช่างแกะสลัก ช่างทอง เป็นต้น ดังนั้นงานวรรณกรรม นาฏดุริยางคศิลป์และงานศิลปกรรมด้านอื่นๆ ของไทยจึงเจริญถึงขั้นเยี่ยมยอดในรัชสมัยของพระองค์”

ภาพที่ 9: ตู้แสดงวัตถุและภาพที่เกี่ยวข้องพระราชกรณียกิจด้านศิลปวัฒนธรรมในสมัยรัชกาลที่ 2

สำหรับตัวบทและสิ่งแสดงต่างๆที่แสดงให้เห็นถึงพระราชปรีชาญาณ พระวิสัยทัศน์ รวมตลอดถึงพระปรีชาของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงสามารถรอบรู้ในศาสตร์หลายแขนง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการพาณิชย์ พระปรีชาสามารถในด้านนี้ของพระองค์ถูกแสดงผ่านตัวบทออกเล่าพระราชประวัติ ที่พระองค์ทรงแต่งลำภาคำขายมีกำไรจำนวนมาก จนสมเด็จพระบรมชนกนาถตรัสเรียกว่า "เจ้าสัว"

ในรัชสมัยของพระองค์ ประเทศคู่สงครามอย่างพม่าเริ่มหมดยุทธการลง เป็นการเข้ามาของชาติตะวันตกมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยการติดต่อทางการค้า การเผยแพร่ศาสนาและวิทยาการต่างๆ เข้ามาเผยแพร่ แต่เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระวิสัยทัศน์ถึงภัยของชาติที่จะเกิดจากการรุกรานของชาติมหาอำนาจตะวันตกในอนาคต พระองค์จึงทรงมุ่งหมายให้คนไทยได้เรียนรู้วิทยาการต่างๆของต่างประเทศไว้ ทั้งนี้เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ แต่มิให้เลื่อมใสเชื่อถือจนเกิดการเลียนแบบและรับความรู้มาใช้โดยมิได้ผ่านการคิดใคร่ครวญ ภาพดังกล่าวนี้ได้ถูกแสดงให้เห็นผ่านทางตัวบทบรรยายในหัวข้อ "ความสัมพันธ์ต่างประเทศ" ไว้ว่า

"...ทรงตระหนักดีถึงภัยที่จะเกิดจากการรุกรานของชาติมหาอำนาจตะวันตกในอนาคต ดังได้พระราชทานพระราชกระแสเป็นแนวทางในการติดต่อกับต่างประเทศไว้เมื่อปลายรัชกาลว่า ...การศึกสงครามข้างญวน พม่า ก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียทีแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิดควรจะเรียนเอาไว้ก็เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว..."

นอกเหนือจากจะแสดงให้เห็นพระวิสัยทัศน์ที่จะเฝ้าระวังศึกที่ยังมาไม่ถึงนั้น ตัวบทยังได้แสดงให้เห็นว่า ในรัชสมัยของพระองค์นั้นเป็นรัชสมัยที่พระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์บำรุงการพระศาสนายิ่งกว่าสมัยอื่นใด ในทัศนะของผู้วิจัยแล้วนั้นนี่คือการสอดแทรกความหมายของกลุ่มผู้ส่งสารว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่คนไทยได้สูญเสียไปด้วยธรรมชาติของพระองค์

"พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการ เป็น การสร้างความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในรัชสมัยของพระองค์ทรงอุปถัมภ์บำรุงการพระศาสนายิ่งกว่าสมัยอื่นใด โดยทรงสร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามต่างๆ เป็นจำนวนมาก เช่น วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร พระปรางค์วัดอรุณราชวรารามมหาวิหาร นอกจากนี้พระองค์ยังทรงทำนุบำรุงศิลปวิทยาการ และเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวาง"

ข้อที่น่าสังเกตคือการปรากฏตัวของตัวละครสำคัญ ในฐานะของ “มือขวา” หรือแม่ทัพคนสำคัญของพระองค์ คือ เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) จะพบว่า ผู้ส่งสารให้พื้นที่กับการจัดแสดงนิทรรศการประวัติและวัตถุของจริงประเภทเครื่องยศและเครื่องใช้ของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) อาทิ ดาบอาญาสิทธิ์ ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานให้ ดาบประจำตำแหน่งแม่ทัพ และดาบประจำตัว โดยที่จะไม่พบลักษณะการจัดแสดงเช่นนี้กับตัวละครสำคัญในฐานะของมือขวากับตัวละครอื่นๆ ที่จะมีเพียงการปรากฏตนในตัวบทอธิบายหรือปรากฏเป็นภาพถ่ายในหมวดเรื่องราวที่เกี่ยวข้องเท่านั้น

ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์ตัวบทที่บอกเล่าเรื่องราวของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) แล้วจะพบว่า “ตัวละคร” ในเรื่องราวนี้นับมีบทบาทสำคัญต่อการรักษาเอกราชของชาติ ซึ่งมีใช่เฉพาะแต่เพียงชาติไทยเท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน การจัดแสดงเรื่องราวดังกล่าวยังซ่อนนัยยะที่จะให้เรื่องราวความทุ่มเทและตรากตรำทำงานถวายพระเจ้าอยู่หัวของท่าน ช่วยกระตุ้นเตือนใจผู้เข้าชมย้อนกลับมาทบทวนถึงหน้าที่ที่มีต่อชาติของคนไทยทุกคน

ภาพที่ 10-11: ภาพกราฟิกแสดงตัวบทบอกเล่าเรื่องราวและตู้แสดงวัตถุของจริงของเจ้าพระยาบดินทรเดชา

การจัดแสดงและตัวบทที่บอกเล่าเรื่องราวของเจ้าพระยาบดินทรเดชา นี้ แม้จะมีให้เห็นเจตนาที่แท้จริงของผู้ส่งสารหรือผู้เล่าเรื่อง แต่เนื่องจากการให้พื้นที่นำเสนอที่เห็นว่า “มาก” เมื่อเปรียบเทียบกับ “ตัวละครประกอบ” ในยุคสมัยอื่นๆ ทำให้ภาพของเจ้าพระยาบดินทรเดชาปรากฏขึ้นมาอย่างเด่นชัดในลักษณะของ “คู่ตรงข้าม” กับพระยาจักรีผู้เป็นได้ศึกและทำลายบ้านเมืองให้ล่มสลาย เช่นเดียวกับการนำเสนอภาพของพระมหากษัตริย์ ในลักษณะของ binary opposition เช่นเดียวกัน โดยที่ตัวละครแบบพระยาจักรีจะบ่งบอกชัดว่า ชำราชการที่ดีหรือคนไทยที่ดีนั้น “ห้ามทำแบบนี้” แต่ต้องทำ “เพื่อชาติ” ในแบบของเจ้าพระยาบดินทรเดชา

สำหรับการจัดแสดงประวัติศาสตร์ในสมัยบรมราชจักรีวงศ์นี้ ผู้เข้าชมจะได้เห็นถึงการแบ่งหัวข้อในการจัดแสดงออกตามพระราชกรณียกิจในด้านต่างๆ อย่างชัดเจน นับจากรัชสมัยรัชกาลที่

4 เป็นต้นมา อาทิ พระราชกรณียกิจด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านการศาสนา ด้านการคมนาคม ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านการป้องกันประเทศ อาจเป็นไปได้ว่า ประวัติศาสตร์ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้เป็นประวัติศาสตร์ใกล้ตัว มีหลักฐานประเภทต่างๆ ปรากฏให้เห็นและสอบทวนได้เป็นอันมาก โดยเฉพาะหลักฐานประเภทตัวบุคคลที่ผ่านแผ่นดินมาถึง "สี่แผ่นดิน" หรือมากกว่านั้น พิพิธภัณฑที่จึงสามารถที่จะนำเสนอข้อมูลหรือเรื่องราวสำหรับการจัดแสดงได้มากกว่าประวัติศาสตร์ที่อยู่ห่างไกลตัวออกไป และประวัติศาสตร์หรือหลักฐานบางชิ้นก็ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ในปัจจุบัน ดังเช่น เรื่องของผู้สร้างหลักศิลาจารึก ที่จัดแสดงในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง เป็นต้น

ในการจัดแสดงนิทรรศการสมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวบทที่บอกเล่าแสดงให้เห็นความรอบรู้ทางวิชาการต่างๆ ของพระองค์ เช่น โหราศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ดาราศาสตร์ ทรงสามารถคำนวณการเกิดสุริยุปราคาได้อย่างแม่นยำ ดังปรากฏที่ตำบลหว้ากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อพุทธศักราช 2411 เพื่อให้เห็นประจักษ์ถึงความรอบรู้ดังกล่าว ผู้สังสารของพิพิธภัณฑที่ได้ใช้สัญญาอันประกอบด้วยวัตถุของจริง คือ โต๊ะทรงพระคำนวณเลขฆานาที่ของพระองค์ พร้อมด้วยตู้จัดแสดงวัตถุขรรษาภิธานศรับท์ โดยดร.แดนนิช แบรดเลย์ พุทธศักราช 2416 ที่องค์การคำครุสภาจัดพิมพ์ขึ้นมาใหม่เมื่อ 1 ธันวาคม 2514 พร้อมด้วยภาพประกอบการสอนหนังสือของพระสงฆ์ ภาพของนางแอนนา เลียวโนเวนส์ ที่ทรงจ้างมาเพื่อสอนภาษาอังกฤษแก่พระบรมราชโอรส รวมถึงตัวบทอธิบายในเรื่องพระราชกรณียกิจทางการศึกษา ที่แสดงให้เห็นว่า ทรงสนพระทัยในการศึกษาตั้งแต่ยังทรงผนวช

“พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยในการศึกษาตั้งแต่ทรงผนวช เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ทรงเริ่มรับวิทยาการแบบใหม่จากต่างประเทศมากขึ้น รวมทั้งทางด้านการศึกษา ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาภาษาอังกฤษ เนื่องจากทรงเห็นประโยชน์แก่การติดต่อสื่อสารกับชาวต่างประเทศ จึงทรงเริ่มจ้างครูชาวต่างประเทศเข้ามาสอนภาษาอังกฤษให้แก่พระราชโอรสและพระราชธิดา เช่น เมื่อพุทธศักราช 2394 ทรงจ้างสตรีในคณะมิชชันนารีอเมริกันและภรรยาของหมอบรัดเลย์เข้าไปสอนพระราชโอรสและพระราชธิดาถึงพระราชฐานชั้นใน เมื่อพระราชโอรสและพระราชธิดาทรงพระเจริญวัยขึ้นจึงทรงจ้างนางแอนนา เลียวโนเวนส์ เข้ามาถวายพระอักษรภาษาอังกฤษ และส่งเสริมให้เจ้านายและข้าราชการได้เรียนภาษาอังกฤษด้วย

โรงเรียนหลวงแห่งแรกสร้างในสมัยรัชกาลที่ 2 อยู่ด้านข้างประตูศรีสุนทร โรงเรียนนี้สอนทั้งการอ่านการเขียนภาษาไทย ต่อมาได้มีการสร้างโรงเรียนขึ้นมากขึ้นและขยายไปตามสถานที่ต่างๆ

ในสมัยนี้บาทหลวงปาลเลอกัวซ์เป็นผู้พิมพ์หนังสือเรียนเป็นภาษาไทยออกมาหลายเล่ม รวมทั้งพจนานุกรมอังกฤษ-ไทย และพิมพ์หนังสือให้ความรู้เกี่ยวกับเมืองไทยอีกหลายเล่ม นอกจากนี้ยังมีมิชชันนารีชาวอเมริกันเริ่มเข้ามาตั้งโรงเรียนเพื่อเผยแผ่ศาสนา พร้อมกับสอนวิชาภาษาไทย ภูมิศาสตร์และเลขคณิต เช่น โรงเรียนคริสเตียนไฮสกูล โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง เป็นต้น"

นอกเหนือจากนี้แล้ว ความแตกฉานของพระองค์ในพระไตรปิฎกเป็นอย่างมาก ทำให้ทรงตั้งธรรมยุติกนิกายขึ้นใหม่ เพื่อเป็นแบบอย่างแก่พระสงฆ์ที่เคร่งครัดการปฏิบัติตามพระวินัย ในขณะเดียวกัน พระองค์ได้ทรงอุปถัมภ์ศาสนาทุกนิกาย ทั้งพุทธศาสนานิกายมหายาน ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ นิกายโรมันคาทอลิก ทำให้มีมิชชันนารีและบาทหลวงอาสาเข้ามาช่วยราชการในด้านต่างๆเป็นจำนวนมาก

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การจัดแสดงนิทรรศการในหัวข้อพระราชกรณียกิจทั้งทางด้านการเมืองและการปกครองของพระองค์ ทำให้ผู้เข้าชมได้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์ทั้งด้านการเมืองการปกครองประเทศ ทั้งเพื่อป้องกันศึกภายในที่อาจจะเกิดขึ้นและศึกภายนอกจากการคุกคามของชาติมหาอำนาจ ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส ตัวอย่างของสัญญาที่ถูกรื้อใช้เพื่อประกอบการจัดแสดงในพระราชกรณียกิจหัวข้อนี้ ประกอบด้วยตัวบทบรรยายถึงการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยของพระองค์ ใน 2 ระยะเวลา หรือแผนภูมิการปกครองส่วนกลางในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้น

นอกเหนือจากนั้นแล้ว ยังมีตัวบทและสิ่งแสดงต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจที่สำคัญๆของพระองค์ เพื่อพัฒนาประเทศไทยมิให้ "ล้าหลัง" ในสายตาของชาวต่างชาติ ดังเช่น การจัดแสดงภาพกราฟฟิกพร้อมด้วยตัวบทอธิบายเรื่องราวในพระราชกรณียกิจทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของพระองค์ เพื่อพัฒนาประเทศไทย จะสังเกตได้ว่า พระราชกรณียกิจดังกล่าวนี้ของพระองค์ นับเป็นกลยุทธ์เดียวกันกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ที่จะผสมผสานและดัดแปลงวัฒนธรรมตะวันตกให้เข้ากับวัฒนธรรมไทย ตามความ "ศิวิไลซ์" ที่ชาติตะวันตกเป็นผู้ตั้งดัชนีวัดขึ้น การดำเนินกลยุทธ์ดังกล่าวนี้เพื่อป้องกันมิให้ชาติตะวันตกอ้างเป็นสาเหตุเข้ายึดครองพื้นที่ เนื่องจากบรรดาประเทศตะวันตกที่เดินทางเข้าสู่ดินแดนแถบเอเชียใน

สมัยของรัชสมัยรัชกาลที่ 4 และของพระองค์นั้น มักจะใช้สาเหตุของความล่าช้าเพื่อเข้ายึดครองประเทศในเอเชียให้เป็นอาณานิคมของตน

อาจกล่าวได้ว่า พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งแรกของประเทศไทย ที่เกิดขึ้นจากสายพระเนตรอันยาวไกลและพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 นั้น เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินกลยุทธ์เพื่อสร้างควมศิวไลซ์ให้กับประเทศไทยด้วยเช่นกัน โดยที่ **ตรงใจ หุตางกูร (2549)** นักวิชาการประจำศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ได้สรุปพัฒนาการของ “พิพิธภัณฑสถานแห่งกรุงสยาม” ไว้ว่า แต่เดิมนั้นกำเนิดของพิพิธภัณฑสถานหรือพิพิธภัณฑสถานแห่งกรุงสยามนี้ มาจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะ “เก็บสะสมสิ่งของนานาชนิดไว้เพื่อเที่ยวชมเป็นการส่วนพระองค์ หรือพาแขกบ้านแขกเมืองมาเที่ยวชม” และเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นพิพิธภัณฑสถานสำหรับประชาชน ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสเข้าชม “มุเสียมของวังหลวง”

สำหรับสัญญาณในการจัดแสดงในรัชสมัยของพระองค์มีตัวอย่างเช่น ตัวบทบอกเล่าเรื่องราวและภาพของแผนที่ที่แสดงให้เห็นถึงการเสด็จประพาสยังต่างแดน เพื่อศึกษาวิทยาการต่างๆที่จะนำมาพัฒนาประเทศ หรือพระราชกรณียกิจทางการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการสร้างคนด้วยการสร้างปัญญาของพระองค์ ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนและส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่อยังทวีปยุโรป หรือพระราชกรณียกิจทางการคมนาคมที่แสดงให้เห็นถึงการสร้างทางรถไฟในสายยุทธศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการปกครองและการเคลื่อนกำลังทหาร เป็นต้น

ข้อสังเกตต่อการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ก็คือสิ่งที่ปรากฏให้เห็นอย่างโดดเด่นชัดเจนนั้นคือ เรื่องของความใฝ่ใจในการศึกษาหาความรู้ และการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้วิชาการต่างๆโดยวิธีการต่างๆ เช่นทรงศึกษาเล่าเรียนโดยจ้างครูมาสอน เสด็จประพาสต่างประเทศเพื่อดูงานและดูแบบอย่างการพัฒนาของประเทศนั้น เป็นต้น รวมถึงการสนับสนุนทางการศึกษาของพระองค์ เช่น การตั้งโรงเรียน มหาวิทยาลัย เป็นต้น ภาพแห่งความใฝ่ศึกษาดังกล่าวได้แสดงให้เห็นอีกด้วยว่า “วิชาความรู้ที่ได้มานั้นเปรียบเสมือนอาวุธ” ทำให้นำมาปรับใช้กับช่วงเวลาประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ความเปลี่ยนแปลงได้อีกด้วย

นอกเหนือจากนั้นแล้ว ภาพในการจัดแสดงประวัติศาสตร์ของทั้ง 2 พระองค์ยังแสดงให้เห็นถึงการเริ่มปรับตัวและเปลี่ยนแปลงความเป็นไทย โดยผสมผสานกับอารยธรรมตะวันตก

“เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของอารยะประเทศ” ภาพที่ปรากฏผ่านพิพิธภัณฑ์นี้ได้แสดงให้เห็นว่านิยามแห่งความเป็นไทยกำลังถูกนิยามใหม่ผ่านความทันสมัยและความศิวิไลซ์แบบตะวันตก โดยมีจุดเริ่มต้นจากราชสำนักแล้วจึงขยายไปสู่ประชาชน ผ่านช่องทางการแสดงออกต่างๆ

ยกตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมและประเพณีในการเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 ด้วยทรงพระมหากฤษฎาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ข้าราชการสวมเสื้อเวลาเข้าเฝ้า ยกเลิกประเพณีห้ามราษฎรมาเฝ้าตามทางเสด็จผ่านเปลี่ยนไปเป็นให้เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ชาวต่างประเทศเข้าเฝ้าในงานพระราชพิธีได้ หรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ยกตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงปรับปรุงวัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ผมของคนไทย โดยให้บุรุษในราชสำนักเลิกไว้ผมทรงมหาดไทยเปลี่ยนเป็นไว้ผมแบบฝรั่ง สตรีให้เลิกไว้ผมปีกมาไว้ผมยาวตัดเป็นทรงดอกกระพุ่มให้บุรุษสวมเสื้อราชปะแตน ให้ข้าราชการทหารแต่งเครื่องแบบนุ่งกางเกงและยุโรปแทนการนุ่งโจงกระเบน และยกเลิกการโกนผมไว้ทุกข์เมื่อพระมหากษัตริย์สวรรคต เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 เป็นช่วงที่ประเทศไทยเข้าสู่ภาวะการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายใน และที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก แต่การจัดแสดงนิทรรศการในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีพระวิสัยทัศน์ โดยการเตรียมรับต่อภาวะความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว หนึ่งในพระราชกรณียกิจทางด้านการปกครองของพระองค์ จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองดุสิตธานีในบริเวณพระราชวังสวนดุสิตให้เป็นเมืองทดลองประชาธิปไตย ในขณะเดียวกับที่ทรงปรับปรุงประเทศเพื่อให้เข้าสู่ความเป็นสากลมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ใช้พุทธศักราช (พ.ศ.) แทนรัตนโกสินทร์ศก (ร.ศ.) และเปลี่ยนแปลงระบบการนับเวลาให้ เป็นสากลโดยถือเอามาตรฐานทั่วประเทศไทยก่อนเวลาที่กรีนิชประเทศอังกฤษ 8 ชั่วโมง หรือการที่ทรงมีพระราชนิยามให้ผู้ชายสวมเสื้อราชปะแตนหรือเสื้อคอตั้ง ติดกระดุม 5 เม็ด นุ่งผ้าโจงสีต่างๆ ผู้หญิงโปรดให้ไว้ผมยาว สวมเสื้อมีแขน นุ่งขึ้นทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตราพระราชบัญญัตินามสกุลขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2456 เป็นต้น

ในกรณีของนามสกุลพระราชทานนี้ เราจะได้พบว่า ประวัติศาสตร์ในการบริโภคความเป็นไทยของคนไทยได้ปรากฏขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง หากเปรียบเทียบกับกรณีที่เราคนไทยได้พูดและได้เขียนด้วยภาษาไทยในวันที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา ดังที่ ธนัย เจริญกุล (2547) ได้กล่าวไว้ว่า “นามสกุล” เปรียบเสมือนสายสัมพันธ์หรือสะพานเชื่อมโยงอุดมการณ์ของรัฐ

ลงไปสู่ประชาชน เพื่อประกอบสร้างจินตนาการผ่านความผูกพันทาง “สายโลหิต” ด้วยการ
กล่อมเกล่าให้ประชาชนรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน

พระราชกรณียกิจในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 นี้สะท้อนให้เห็นความพยายามในการสร้างความเป็น
ศิวิลไลซ์ให้กับคนไทยมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ หากมองในมุมของการนำเสนอภาพตัวแทนประวัติศาสตร์
เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณแห่งพระมหากษัตริย์ราชแห่งพระบรมมหาราชจักรีวงศ์
ของพิพิธภัณฑ์แล้วนั้น ก็จะได้พบว่า ความพยายามเหล่านี้เป็นกุศโลบายในการประสานประโยชน์
ของพระองค์เพื่อให้ชาติไทยอยู่ได้ด้วยเสรีภาพ ปราศจากการอ้างอำนาจและหาสาเหตุเพื่อคุกคาม
อิสรภาพของประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ในการเปลี่ยนแปลงความเป็นไทยเพื่อก้าวเข้าสู่ความศิวิลไลซ์นี้ ธงชัย
วินิจจะกุล (อ้างถึงใน ชาตรี ประภิตนนทการ, 2547) ได้กล่าวไว้ว่า ความเป็นศิวิลไลซ์แบบตะวันตก
นี้ก็ไม่เหมือนตะวันตกเสียเลยทีเดียว

“.....ความ “ศิวิลไลซ์” ในสยาม มิใช่การลอกเลียนตะวันตกหรือยกเอาความคิด
และพฤติกรรมจากยุโรปเข้ามาไว้ในสยามอย่างง่าย ๆ วาทกรรม “ศิวิลไลซ์” ในสยามเป็น
การรับเอาวาทกรรมดังกล่าวในโลกตะวันตกเข้ามาโดยผ่านการดัดแปลง ปรับตัดต่อ และ
ตีความตามที่คนไทยเข้าใจ และเพื่อให้โลกแล่นมีชีวิตในสังคมวัฒนธรรมไทย.....”

ภาพที่ 12: ภาพกราฟฟิคแสดงตัวบทบอกเล่าเรื่องราวพระราชกรณียกิจด้านสังคมและวัฒนธรรมรัชสมัยรัชกาลที่ 6

นอกเหนือจากนั้นแล้ว พระวิสัยทัศน์ของพระองค์ในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทางด้าน
เศรษฐกิจ ยังเป็นประวัติศาสตร์ที่สืบทอดมาจนถึงช่วงเวลาปัจจุบัน โดยเฉพาะหลักฐานของ
สยามรัฐพิพิธภัณฑ์ที่ปรากฏเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

“ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งคลังออมสินขึ้น เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2456 เพื่อให้ประชาชนรู้จักการออมทรัพย์และเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ทรงริเริ่มให้ก่อตั้งบริษัทปูนซีเมนต์ไทยขึ้นในปีพุทธศักราช 2456 และนับเป็นกิจการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่แห่งแรกของประเทศ

โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตราพระราชบัญญัติซึ่งตั้งวงวัด และจัดสร้างสวนลุมพินีให้เป็นที่แสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นการส่งเสริมการค้าและอุตสาหกรรม”

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่า รัชสมัยของพระองค์จะเป็นช่วงที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในพุทธศักราช 2475 และพระองค์ทรงตัดสินพระราชหฤทัยสละราชสมบัติ ในวันที่ 2 มีนาคม พุทธศักราช 2477 และประทับพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ณ ตำบลเวอรจึเนียวเดออร์ ประเทศอังกฤษ จนถึงช่วงปลายแห่งพระชนม์ชีพ แต่การตัดสินประวัติศาสตร์ตลอดรัชสมัยของพระองค์ได้แสดงให้เห็นว่า ตลอดระยะเวลาการครองราชย์ของพระองค์ ทรงเสด็จพระราชดำเนินเยือนท้องถิ่นต่างๆ ในประเทศไทย อาทิ หัวเมืองภาคเหนือ ภาคใต้ ฯลฯ เพื่อทรงรับทราบถึงปัญหาและสภาพการดำรงชีวิตของพลกนิกรของพระองค์ อีกทั้งยังเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยือนต่างประเทศ เพื่อเจริญพระราชไมตรี และทรงศึกษาความก้าวหน้าของประเทศนั้นๆ เพื่อทรงนำวิทยาการที่ก้าวหน้ามาประยุกต์ใช้กับประเทศในวิถีที่เหมาะสม

นอกเหนือจากนั้นแล้ว ตัวบพยังได้บอกเล่าเรื่องราวพระราชภารกิจด้านศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของพระองค์ 2 ประการ ประการหนึ่ง คือ การที่ทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการสร้างโรงพยาบาลนครศาลาเฉลิมกรุง เพื่อเป็นสถานบันเทิงที่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศแห่งแรกของประเทศแก่ผู้คนในพระนคร ในโอกาสเฉลิมฉลองพระนคร 150 ปี

ต่อกรณีของโรงพยาบาลนครเฉลิมกรุงนี้ ชาตรี ประกิตนันทการ (2547) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า เป็นการแสดงสัญลักษณ์แห่งความเป็นศิวิไลซ์ของชาติออกมา

“ค่านิยมในเรื่องการสร้างหรือนำความทันสมัย ตลอดจนเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า มากๆ เข้ามาในสังคมไทยนั้น เป็นเสมือนค่านิยมและอุดมคติหลักอย่างหนึ่งที่ใช้แสดงความชอบธรรมแห่งความเป็นผู้นำในสังคมไทยมาโดยตลอด แม้กระทั่งในปัจจุบัน และเมื่อเป็นเช่นนี้ศาลาเฉลิมกรุงจึงน่าจะต้องแสดงสัญลักษณ์บางอย่างในการเป็นผู้นำความ

เจริญสมัยใหม่มาสู่สยามของรัชกาลที่ 7 แทรกไว้บ้างไม่มากนักน้อย เพื่อให้เป็นที่รับรู้และ ยืนยันสภาพภาพแห่งความเป็นผู้นำทางสังคมดังกล่าว”

ในขณะที่ประการที่สอง มีความเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร โดยตรง นั่นก็คือ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระราชวังบวรสถานมงคล เพื่อจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร พร้อมทั้งพระราชทานสิ่งของที่ล้ำค่าๆ จาก พระบรมมหาราชวังเพื่อจัดแสดง นับเป็นการวางรากฐานให้กับกิจการพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อ ประชาชนเป็นครั้งแรก เมื่อพุทธศักราช 2468 ทั้งยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมตรา พระราชบัญญัติการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พุทธศักราช 2468 เพื่อกำหนดแนวทางการ จัดการด้านศิลปวัฒนธรรมของประเทศเป็นครั้งแรก

สิ่งแสดงต่างๆในรัชสมัยของพระองค์ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ก็คือ ตู้แสดงแบบเรือจำลองเรือพระที่นั่งมหาจักรีลำที่ 2 ที่ทรงพระราชทานให้จัดแสดงใน พิพิธภัณฑ์ เมื่อพ.ศ.2470 รวมถึงภาพถ่ายเหตุการณ์ทรงเปิดพิพิธภัณฑ์สถาน สำหรับพระนคร เมื่อ พ.ศ.2469 เป็นต้น

ภาพที่ 13: วัตถุจำลองแบบเรือจำลองพระที่นั่งมหาจักรีลำที่ 2 จัดแสดงในรัชสมัยรัชกาลที่ 7

ส่วนในสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เนื่องจากตัวบทได้แสดงให้เห็นว่า “พระองค์ทรงด่วนสวรรคต” เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พุทธศักราช 2489 ด้วยระยะเวลาการครองสิริราชสมบัติเพียง 12 ปีเศษ ทำให้พื้นที่ สำหรับการจัดแสดงประวัติศาสตร์ในสมัยของพระองค์มีน้อย แต่ทว่าตัวบทประเภทของ ภาพกราฟฟิคก็แสดงให้เห็นว่า ในช่วงระยะเวลาการครองราชย์ของพระองค์นั้นได้ทรงบำเพ็ญ พระราชกรณียกิจต่างๆเพื่อชาติไทยในหลากหลายด้าน ยกตัวอย่างเช่น พระราชกรณียกิจทางด้าน สังคมที่แสดงให้เห็นว่า ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปยังชุมชนชาวจีน ย่านสำเพ็ง หรือทรงหว่านข้าว ในแปลงนาเพื่อชาวเกษตรกลาง บางเขน เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2489 เป็นต้น

ข้อสังเกตประการหนึ่งต่อการจัดแสดงในรัชสมัยรัชกาลที่ 7 และรัชกาลที่ 8 ก็คือ ในขณะที่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชาติไทยนั้นถูกผลิตผ่านช่องทางต่างๆ อย่างหลากหลาย พร้อมกับเนื้อหาของประวัติศาสตร์แต่ละช่วงแต่ละตอนนั้นก็แตกต่างกันออกไปตามมุมมองหรือจุดยืนของผู้เขียนแต่ละท่านด้วย ดังนั้น เราจึงจะสังเกตเห็นได้ว่าการจัดแสดงในรัชสมัยของทั้ง 2 พระองค์นี้ "ทำไม" จึงไม่มีหลายๆ เหตุการณ์ที่ปรากฏในตวัพบทที่ผลิตผ่านสื่อต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น กรณีของวิกฤติเศรษฐกิจและสภาพผิดเคืองทางการเงิน ปัญหาทางด้านการเมืองภายในประเทศ และกระแสทางการเมืองของตะวันตกที่ส่งอิทธิพลกระทบถึงไทย จนกระทั่งนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยในรัชสมัยรัชกาลที่ 7 หรือพระมหากษัตริย์กษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์พระองค์สุดท้าย จากข้อเขียนของเบนจามิน เอ. บัทสัน (2543) หรือความขัดแย้งระหว่างผู้นำเก่ากับผู้นำใหม่ในช่วง 2-3 ปีภายหลัง 2475 จนกระทั่งนำไปสู่การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 จากข้อเขียนของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2543) หรือในกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ 8 จากข้อเขียนของคุณสุพจน์ ตำนตระกูลหรือของคุณไข่มุกด์ ชูโต เป็นต้น

ผลสืบเนื่องจากการผลิตตวัพบทดังกล่าวที่แตกต่างไปจากเรื่องราวที่ถูกพูดถึงภายนอก พิพิธภัณฑสถานดังกล่าว จึงแสดงให้เห็นถึงว่า ประวัติศาสตร์ชาติไทยและพิพิธภัณฑสถานเป็นผลผลิตแห่งยุคสมัยหรือประวัติศาสตร์แห่งความทรงจำ ที่แสดงให้เห็นถึงพลังอำนาจในการเล่าเรื่อง โดยเฉพาะเมื่อช่วงเวลาของการปรับปรุงการจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้ อยู่ในช่วงเวลาของการฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี และเป้าหมายของการปรับปรุงการจัดแสดงพิพิธภัณฑสถานก็เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ แห่งพระบรมมหาราชวงศ์จักรี ปรับทและเป้าหมายดังกล่าวจึงเป็นอำนาจเบื้องหลังที่เข้ามากำกับ "อำนาจในการเลือกรื่อง" และ "อำนาจในการออกแบบการเล่าเรื่อง" หรือการทำหน้าที่ของกลุ่มผู้ส่งสารคนในหรือภัณฑารักษ์/คณะทำงานออกแบบการจัดแสดงของพิพิธภัณฑสถานอีกทีหนึ่ง เพื่อที่จะเก็บกัก/ปิดกั้นด้วยการเลือกที่จะไม่นำเสนอเหตุการณ์ที่ "ไม่ต้องการจดจำ" ภายในพื้นที่แห่งนี้

สำหรับสัญลักษณ์ที่ใช้ในการจัดแสดงเพื่อนำเสนอภาพความโชครึ่ของคนไทยที่ได้อยู่ภายใต้ร่มพระบารมีของพระมหากษัตริย์ไทย ในรัชสมัยของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 อันเป็นรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ประกอบด้วย สิ่งของและผลิตภัณฑจากโครงการที่เกิดขึ้นจากกระแสพระราชดำริของพระองค์ ผู้จำลองบรรยากาศของวิถีชีวิตเกษตรที่ยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และภาพกราฟฟิคตกแต่งผนังกำแพงที่เลือกใช้ภาพในระหว่างที่พระองค์ทรงรับดอกบัวจากหญิงชราที่นำมาถวายในระหว่างทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ พร้อมตวัพบทบรรยายประกอบว่า

“ตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชย์ รัชกาลที่ 9 ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่าง ๆ นานัปการ เพื่อความผาสุกแห่งพสกนิกรชาวไทย ทรงมีพระราชวินิจฉัยอันก่อประโยชน์ต่อการบรรเทาปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ทำให้พสกนิกรแห่งพระองค์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี อีกทั้งยังทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับสมาชิกในพระราชวงศ์ทุกพระองค์ในการเป็นแบบอย่างอันดีที่จะทรงบำเพ็ญกิจต่างๆ เพื่อประเทศชาติและประชาชน ซึ่งแสดงถึงความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สมดังพระปฐมบรมราชโองการว่า ...เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม...”

ภาพของการครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยามนี้ ได้ถูกต่อยอดอีกครั้ง ผ่านตัวบทบอกเล่าเรื่องราวถึงโครงการที่เกิดขึ้นจากกระแสพระราชดำริของพระองค์ ดังนี้

“การมีพลานามัยที่ดี มีการศึกษาที่เอื้อต่อการพัฒนาตนเอง การทำมาหาเลี้ยงชีพที่พอเพียงแก่อัตภาพ เป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ต้องพระราชประสงค์ที่จะให้พสกนิกรทุกเพศทุกวัยประสบโดยถ้วนหน้า ดังนั้นพระราชกรณียกิจที่ทรงประกอบเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม ล้วนเป็นการทรงปฏิบัติเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎรทั่วภูมิภาค

โครงการพัฒนาต่างๆที่เกิดขึ้นจากกระแสพระราชดำริ จึงเป็นการพระราชทานกระแสพระราชดำรินำมาซึ่งโครงการเพื่อให้ทั้งผู้รับและผู้ให้หรือหน่วยงานราชการของรัฐได้ประโยชน์สูงสุด ซึ่งแบ่งออกเป็นดังนี้

ด้านการสาธารณสุข คือ การพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้แพทย์ประจำพระองค์ แพทย์หลวง แพทย์อาสาสมัคร แพทย์พยาบาลจากสถานีนอนามัย หรือจากโรงพยาบาลประจำจังหวัดที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในแต่ละท้องถิ่น ได้ทำการตรวจรักษาผู้เจ็บป่วยในท้องถิ่น หรือนำส่งคนไข้ยังโรงพยาบาลในกรุงเทพมหานคร โดยทรงรับไว้เป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์

ด้านการศึกษา คือการพระราชทานเครื่องแบบนักเรียน อุปกรณ์การศึกษา อุปกรณ์การกีฬาให้แก่แก่นักเรียนในท้องถิ่นทุรกันดารตลอดจนพระราชทานทุนทรัพย์เพื่อการจัดตั้งโรงเรียน อาทิ โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ที่มีครูเป็นตำรวจตระเวนชายแดนในท้องถิ่นที่ห่างไกลความเจริญ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ สำหรับบุตรหลานของผู้ป่วยที่เป็นโรคเรื้อน ฯลฯ รวมไปถึงการจัดการโครงการสาธารณุกรรมสำหรับเยาวชน ที่มีบทความซึ่งเขียนขึ้นโดยนักวิชาการในแขนงวิชาหลากหลาย ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถหาความรู้โดยการ

อ่านด้วยตนเอง เนื่องจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานห้องสมุด
แกโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน และศาลารวมใจตามภูมิภาคต่างๆ

ด้านสังคมสงเคราะห์ ทรงรับมูลนิธิและโรงเรียนที่ช่วยเหลือนักเรียนตาบอด
หูหนวกหรือโรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาสอื่นๆไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ พร้อมทั้ง
พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ต่อทหาร ตำรวจและอาสาสมัครที่ทุพพลภาพที่เข้ารับ
การรักษาในโรงพยาบาลของทางราชการแล้ว และยังส่งเสริมให้บุคคลดังกล่าวฝึกอาชีพที่
สามารถจะช่วยเหลือครอบครัวเมื่อออกจากโรงพยาบาลและปลดจากราชการ

ด้านการคมนาคม ได้มีพระราชดำริให้มีการสร้างถนนทางที่เข้าไปในหมู่บ้านที่
ห่างไกลนับตั้งแต่เริ่มรัชสมัย เพื่อความสะดวกของราษฎรในการนำผลิตผลการเกษตรมาสู่
ตลาด หรือความสะดวกในการเดินทางมารับการรักษาที่สถานีนอนามัย เป็นต้น

ด้านการเกษตร แนวพระราชดำริที่สำคัญ คือทรงเน้นเรื่องการค้าคนคว่ำทดลอง
และการวิจัยหาพันธุ์พืชต่างๆ ทั้งพืชเศรษฐกิจ พืชบำรุงดินและพืชสมุนไพร รวมทั้งพันธุ์
สัตว์ต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อแนะนำให้
เกษตรกรสามารถรับไปปฏิบัติได้ด้วยราคาถูกและใช้เทคโนโลยีที่ง่าย ไม่สลับซับซ้อน
นอกจากนั้นยังทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้ง
ป่าไม้ ที่ดิน และแหล่งน้ำให้อยู่ในสภาพที่จะมีประสิทธิพลต่อจากผลิตมากที่สุด

ด้านสิ่งแวดล้อม ได้มีพระราชดำริให้มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ
ทั้งในด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ การฟื้นฟูที่ดินทำกิน ที่มีสภาพเสื่อมโทรม รวมทั้งการปลูก
ป่าและการอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อรักษาต้นน้ำลำธาร และป้องกันการพังทลายของดิน
นอกจากนั้นยังมีพระราชดำริให้แก้ไขปัญหาน้ำท่วม การบำบัดน้ำเสีย และการแก้ไข
ปัญหาจราจรในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล"

นอกเหนือจากนั้นแล้ว ตัวยุทและสัญลักษณ์ประเภทต่างๆที่ใช้ในการจัดแสดงในรัชสมัย
รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 9 อันเป็นรัชกาลปัจจุบันนี้ ยังมีความคล้ายคลึงกันในประการที่ได้สะท้อน
ให้เห็นแบบอย่างของพระมหากษัตริย์ผู้เป็นที่รักยิ่งของประชาชน นั่นคือ ไม่เพียงคนไทยจะโชคดี
เพราะมีพระมหากษัตริย์ที่ทรงปกครองประเทศด้วยหลักทศพิธราชธรรม และทรงบำเพ็ญพระราช
กรณียกิจนานัปการเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของพลกนิกรของพระองค์เท่านั้น แต่ความโชคดีของ
คนไทยยังเกิดมาจากการมีพระมหากษัตริย์ที่งดงามทั้งภายนอกและภายใน ดังเช่นตัวอย่างของ
พระราชอิศยาศัยและพระราชจริยวัตรอันงดงามของทั้งสองพระองค์ ที่แสดงผ่านภาพถ่ายขณะ
เสด็จประพาสต้นหรือทรงบำเพ็ญพระราชภารกิจที่เกี่ยวข้องกับทุกข์สุขของราษฎร ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 14: รัชกาลที่ 5 ขณะเสด็จประพาสต้น

ภาพที่ 15: รัชกาลที่ 9 ขณะเสด็จพระราชกรณียกิจต่างจังหวัด

จัดแสดงในส่วนนิทรรศการสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

[2] ภาพตัวแทนระหว่างพระมหากษัตริย์กับการสงคราม

ในขณะที่ได้นำเสนอภาพแห่งความโชครึที่คนไทยได้รับจากพระบารมีของพระมหากษัตริย์ ในประวัติศาสตร์ของประเทศทั้งสมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และสมัยปัจจุบันคือกรุงรัตนโกสินทร์ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ภาพตัวแทนหนึ่งที่ปรากฏขึ้นมาให้ผู้วิจัยได้สังเกตพบอย่างเด่นชัด ก็คือ **ภาพของพระปรีชาสามารถในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในด้านปกป้องประเทศชาติด้วยการทำศึกสงคราม** ทั้งการรบด้วยสมองและการรบด้วยกำลังกาย เพื่อการปกป้องอิสรภาพและขยายอาณาเขตของประเทศไทย

เรื่องเล่าภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวโมกชพิมานได้แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของประเทศไทยที่โดดเด่นด้วยภาพการสู้รบอย่างกล้าหาญและเสียสละของจอมทัพและทหารหาญคู่ใจ และภาพของบรรพบุรุษไทยในฐานะวีรบุรุษ/สตรีที่ปกป้องผืนแผ่นดิน

ตัวอย่างเช่น เหตุการณ์ที่ทำให้สมเด็จพระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์ ผู้ส่งสารได้ใช้วิธีการควบคุมความหมายด้วยการนำเสนอภาพวาดจำลองเหตุการณ์เพื่อนำทางการรับรู้ความหมายในขณะเดียวกับที่ทำการควบคุมผ่านตัวบท เมื่ออ่านตัวบทควบคู่กับการมองเห็นภาพวาด ผู้เข้าชมจะรู้สึกถึงความกล้าหาญ ความรักในพระสวามีมากกว่าพระองค์เอง ตัวบทบรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในใจความว่า เมื่อทัพของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชเวตี้มาล้อมกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระสุริโยทัยได้แต่งพระองค์เป็นชายทรงพระศรธาตามเสด็จออกทัพ และเมื่อช้างทรงของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสียที่ช้างทรงของพระเจ้าแปร สมเด็จพระศรีสุริโยทัยจึงทรงขับช้างขวางพระเจ้าแปรไว้ จึงถูกพระเจ้าแปรฟันด้วยขงจ้าวต้องพระอึ่งสาขาดสะพายแล่งสิ้นพระชนม์กับคอช้าง

หรือพระปรีชาสามารถในการรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงนำทัพสู้รบกับข้าศึกด้วยพระองค์เองจนกระทั่งสามารถที่จะ “ยกอิสรภาพคืนเมือง” ได้ ตัวบทที่ใช้ในการจัดแสดงประวัติศาสตร์ในรัชสมัยของพระองค์ได้เน้นย้ำให้ชาวไทยได้เห็นถึงความโศกศิวของชาติที่สามารถได้ความเป็นไทกลับคืนมา พร้อมกับความเป็นปึกแผ่นมั่นคงจากการอุทิศพระองค์เพื่อปกป้องประเทศชาติ

“...ขณะที่ทรงดำรงตำแหน่งวังหน้า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีส่วนร่วมกับการสงครามป้องกันกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงประกาศอิสรภาพเป็นไทจากพม่าในปีพุทธศักราช 2127 หลังจากนั้นพระองค์ต้องทรงตรากตรำทำศึกอยู่กับพม่าหลายครั้งหลายครา เมื่อทรงขึ้นครองราชย์แล้ว วิจารณ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระองค์ คือ สงครามยุทธหัตถี ในปีพุทธศักราช 2136 เป็นผลให้กรุงศรีอยุธยาเป็นไทจากเมืองหงสาวดีอย่างเด็ดขาด...”

เหตุการณ์ในรัชสมัยของพระองค์ได้ถูกเลือกนำเสนอผ่านตัวจัดแสดงเหตุการณ์จำลองพร้อมตัวบทอธิบายประกอบทั้งตัวบทที่เป็นตัวอักษรบรรยายและตัวบทที่เป็นเสียงบรรยาย เหตุการณ์ที่เลือกมานั้นล้วนเกี่ยวพันกับการศึกสงครามเพื่อประกาศอิสรภาพของประเทศไทย ประกอบด้วยเหตุการณ์ดังต่อไปนี้ คือ

- สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง
- สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพ
- สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงปืนค่ายพม่า
- สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงรบกับลักไวทำมู
- สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถี

เสียงของตัวบทบรรยายเหตุการณ์ในตู้จำลองเหล่านี้ ถูกนำเสนอในลักษณะคล้ายคลึงกับรายการละครทางวิทยุ เนื่องจาก น้ำเสียงในการเล่าเรื่องของผู้บรรยายที่เน้นหนักเบาและใสอารมณ์ มีเสียงเพลงและเสียงประกอบ เช่น เสียงดาบฟาดฟัน เสียงโห่ร้องของเหล่าทหารหาญ แม้ในความเป็นจริง ผู้เข้าชมจะมองเห็นเหตุการณ์เพียงในตู้กระจก แต่เสียงดังกล่าวสามารถนำจินตนาการย้อนกลับไปในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย

ไม่เพียงแต่เรื่องของเสียงที่สามารถนำพาจินตนาการได้เท่านั้น ผู้วิจัยได้พบด้วยว่า การที่ผู้รับสารสามารถมองเห็นภาพแห่งวีรกรรมพระมหากษัตริย์ในอดีตของไทย ได้อย่างสอดคล้องตรงตามกับผู้เล่าเรื่องต้องการ เป็นเพราะเหตุการณ์สงครามดังกล่าวนั้นเป็นตัวบทที่ถูกผลิตซ้ำอย่างสม่ำเสมอทั้งในแง่ของช่องทางและในแง่ของกาลเวลา ทำให้กลายเป็นประสบการณ์ผ่านสื่อที่ผู้รับสารนำติดตัวมาด้วยในขณะชมการจัดแสดงภายในห้องแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย ตัวอย่างเช่นการนำเสนอทั้งในลักษณะทางวิชาการ เช่น ผ่านการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการผูกเรื่องราวมานำเสนอผ่านสื่อบันเทิงในประเภทต่างๆ เช่น นวนิยาย ละครทางโทรทัศน์ ภาพยนตร์ หรือการแสดงแสงสีเสียง เช่น ภาพยนตร์เรื่องสุริโยทัย (พ.ศ. 2544) ก้านกล้วย (พ.ศ. 2549 นอกเหนือจากผลิตเป็นภาพยนตร์แล้ว ยังนำมาผลิตซ้ำเป็นละครแอนิเมชันทางช่อง 7 อีกด้วย) หรือการแสดงแสงสีเสียงของจังหวัดสุพรรณบุรีในเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือภาพยนตร์เรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (2550) เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น จากการสังเกตพฤติกรรมการเข้าชมการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทยของผู้รับสารนักเรียนชายในระดับมัธยมต้นกลุ่มหนึ่งแบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2549 เมื่อเข้าชมการจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยจนกระทั่งถึงตู้จัดแสดงเหตุการณ์จำลองสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถี ก็จะชี้ชวนกันดู “ข้างทรง” ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า “นี่ไง นี่ไง ก้านกล้วย”

หรือตัวอย่างตัวบทบรรยายเหตุการณ์พระเจ้าตากสินมหาราชตีเมืองจันทบุรีที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อและช่องทางอื่นๆจนเป็นที่รับรู้กันทั่วไปถึงกลยุทธ์ในการกระตุ้นพลังใจเหล่าทหารของพระองค์ ดังต่อไปนี้

“...เราจะตีเอาให้จงได้ แล้วตรัสสั่งโยธาหาญทั้งปวงให้หุงอาหาร รับประทานแล้ว เหลือนั้นสั่งให้เทเสีย ต่อยหม้อข้าวหม้อแกงให้จงสิ้น ในเพลากลางคืนวันนี้ตีเอาเมืองจันทบุรีให้ได้ ไปหาข้าวกินเข้าเอาในเมือง ถ้ามิได้ก็ให้ตายเสียด้วยกันเถิด...”

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตด้วยว่า เมื่อตัวบทต้องพูดถึงคู่สงครามระหว่างประเทศหรือ “ข้าศึก” ของชาติไทยในอดีต ผู้ส่งสารหรือกลุ่มภัณฑารักษ์ของพิพิธภัณฑ์มีความจำเป็นต้องระมัดระวังท่าทีในการพูดถึงในอดีตถึงเหตุแห่งสงครามดังกล่าว พร้อมกับลดทอนความรุนแรงของถ้อยคำต่อชาติคู่สงคราม เพื่อมิให้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน โดยผู้ส่งสารเลือกที่จะเล่าเรื่องด้วยการเน้นถึงพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ไทย โดยมุ่งมาที่สาเหตุภายใน

มากกว่า*โจมตีชาติคู่สงคราม* ทั้งนี้อาจด้วยความมุ่งหมายเพื่อจะปรามสาเหตุแห่ง “ศึกภายใน” มิให้เกิดขึ้นอีกเช่นในอดีต โดยเฉพาะหากพิจารณาจากความมุ่งหวังที่จะให้ “อดีตเป็นบทเรียน” สำหรับประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองร่วมสมัย ดังนั้น เพื่อมิให้ชาติไทยล่มสลายดังเช่นในอดีตสมัยกรุงศรีอยุธยา ในหัวข้อสาเหตุแห่งความล่มสลายของชาติที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงมาแล้วนั้น ตัวบทจึงเลือกที่จะเล่า โดยเน้นถึงเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งของความเป็นเอกราชของชาติไทย ที่นอกเหนือจากการที่พระมหากษัตริย์ของไทยจะต้องมีพระปรีชาสามารถทางการปกครองแล้ว นั้น ก็คือ เหล่าขุนนางหรือประชาชนคนไทยจะต้องมีความซื่อสัตย์ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มากกว่าประโยชน์ของประเทศชาติ

ซึ่งข้อสังเกตดังกล่าวนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับความรู้สึกของผู้วิจัยที่ได้เข้าชมการจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์แห่งชาติ/ระดับชาติของประเทศอื่น ยกตัวอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์ที่ระลึกถึงเหตุการณ์สงคราม (war memorial) ของประเทศเวียดนาม ที่มีชื่อเดิมว่า “พิพิธภัณฑ์อาชญากรรมสงคราม” เรื่องราวการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ประเทศอเมริกาเป็นต้นเหตุของความสูญเสียซึ่งชีวิตเลือดเนื้อ และจิตใจของคนเวียดนาม ด้วยการแสดงให้เห็นถึงภาพเหตุการณ์สงคราม ภาพของคนเวียดนามทั้งเด็ก/ผู้ใหญ่ ทั้งผู้ชายและผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากฝนเหลือง การจัดแสดงโหลเด็กดองที่ร่างกายพิกลพิกาล ฯลฯ หรือพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์แห่งชาติที่เมืองฮานอยและที่เมืองโฮจิมินห์ซิตี้ ที่การเล่าเรื่องผ่านทั้งตัวบท ภาพเหตุการณ์และภาพถ่ายของตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องในอดีต ฯลฯ ภายในพิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่งได้ชี้ถึงประเทศฝรั่งเศสในฐานะ “ศัตรูของชาติ” ที่ส่งผลถึงการไร้ซึ่งอิสระเสรีภาพของคนเวียดนามอย่างชัดเจน

[3] ภาพตัวแทนระหว่างพระมหากษัตริย์กับการศาสนา

นอกเหนือจากนั้นแล้ว ภายในพื้นที่ของห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย ยังแสดงให้เห็นถึงความโชคดียของชาติในเรื่องราวอันเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับศาสนา อีกด้วย การจัดแสดงนิทรรศการภายในได้แสดงให้เห็นว่า นอกจากพระมหากษัตริย์ของไทยจะทรงผนวชในศาสนาพุทธตามขัตติยราชประเพณีแล้ว ยังเป็นองค์อุปถัมภ์ในการพระศาสนา ทั้งพุทธศาสนาและศาสนานิกายอื่นๆภายในประเทศ รวมถึงมีพระบรมราชานุญาตให้มีการเผยแพร่ศาสนาอื่นๆในประเทศไทยได้อย่างเสรี ให้อิสระประชาชนในการเลือกนับถือศาสนา ประเทศไทยในอดีตจึงรอดพ้นจากการชนง่ากันเองด้วยความคิดเห็นแตกต่างทางศาสนา

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างจากตัวบทในการจัดแสดงประวัติศาสตร์หัวข้อการเฟื่องฟูพระศาสนา ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เพื่อให้เห็นถึงเสรีภาพทางศาสนาของประเทศไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังต่อไปนี้ คือ

“นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ยังทรงมีพระบรมราชานุญาตให้มีการเผยแพร่ศาสนาอื่นๆในขอบเขตที่สมควรของพระองค์ได้อย่างเสรี รวมทั้งทรงให้อิสระต่อชาวอยุธยาในการเลือกนับถือศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาพราหมณ์ ดังจะเห็นได้จากร่องรอยของศาสนสถานเนื่องในศาสนาเหล่านี้ปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน...”

และเพื่อแสดงหลักฐานยืนยันถึงความเป็นจริงของตัวบทดังกล่าว เราจึงได้เห็นภาพถ่ายของศาสนสถานของศาสนาอื่นๆที่สร้างขึ้นในอดีตในช่วงเวลาของปัจจุบัน อาทิ ภาพโบสถ์วัดนักบุญยอแซฟ ภาพศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากในวัดพนัญเชิง มัสยิดเจ้าพระคุณตะเกีย เป็นต้น

ภาพที่เด่นชัดระหว่างพระมหากษัตริย์ของชาติไทยกับการพระศาสนานี้ ยังเชื่อมโยงให้เห็นถึงภาพของการปกครองประเทศและปกครองประชาชนด้วยหลักทศพิธราชธรรม ที่นำมาซึ่งความสงบสุขร่มเย็นของประชาชนคนไทยและประเทศชาติอีกด้วย เนื่องจาก หลักทศพิธราชธรรมนี้เป็น “หลักธรรมสำหรับพระราชา” ที่เข้ามากำกับการใช้พระราชอำนาจและการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ ประกอบด้วย (1) ทาน ได้แก่ การให้ทาน (2) ศีล ได้แก่ การรักษาศีล การมีศีล (3) บริจาคะ ได้แก่ การบริจาค และการเสียสละประโยชน์ส่วนตน (4) อาชวระ ได้แก่ ความซื่อตรง ความจริงใจ ความเที่ยงธรรม (5) มัททวะ ได้แก่ ความสุภาพ อ่อนโยน (6) ตบะ ได้แก่ ความเพียร (7) อโภธะ ได้แก่ การระงับความโกรธ (8) อวิหิงสา ได้แก่ ความไม่เบียดเบียน (9) ชันติ ได้แก่ ความอดทน (10) อวิโรธนะ ได้แก่ การหนักแน่นในธรรมและความถูกต้อง

ผู้วิจัยได้พบว่าหลักธรรมะในแต่ละข้อนี้ถูกสอดแทรกผ่านตัวบทที่ใช้ในการเล่าเรื่องพระราชกรณียกิจเกือบทุกด้านของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ ยกตัวอย่างเช่น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงโปรดฯให้แจกจ่ายข้าวสาร อาหาร และพระราชทานเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มแก่ราษฎร ซึ่งประสบกับความอดอยากขาดแคลนภายหลังจากภาวะสงคราม หรือในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่การประกอบพระราชกรณียกิจของพระองค์ ล้วนเป็นไปเพื่อการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎรไทยทั่วภูมิภาค รวมถึงทรงมีกระแสพระราชดำริ

ริเริ่มโครงการพัฒนาต่างๆที่เกิดขึ้นจากกระแสพระราชดำริ เช่น ด้านสังคมสงเคราะห์ ที่ทรงรับผู้ด้อยโอกาส เช่น ผู้บกพร่องทางการเห็นและการได้ยินหรืออื่นๆ ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ พร้อมทั้งพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ต่อทหาร ตำรวจและอาสาสมัครที่ทุพพลภาพให้เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลของทางราชการ รวมถึงส่งเสริมให้บุคคลดังกล่าวฝึกอาชีพ ที่สามารถจะช่วยเหลือครอบครัวเมื่อออกจากโรงพยาบาลและปลดจากราชการ เป็นต้น

อาจกล่าวโดยสรุปในที่นี้ได้ว่า เนื้อหาหรือเรื่องที่น่าสนใจพร้อมด้วยสัญลักษณ์ที่ใช้ในการถ่ายทอดความหมาย ในแต่ละยุคสมัยและแต่ละรัชกาลดังได้กล่าวมาข้างต้นนั้น เมื่อผนวกเข้ากับประสบการณ์ผ่านสื่อรวมถึงภูมิหลังด้านการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชาติไทยของผู้วิจัยแล้วนั้น ทำให้การจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทย มีพลังที่จะโน้มนำให้เกิดความรู้สึกถึงความหมายของความโชคดีของพลนิกรชาวไทยอย่างไม่อาจมีชนในชาติใดเปรียบเทียบได้ และเบื้องหลังแห่งความโชคดียิ่งกว่าชนชาติใดๆนั้น ก็เพราะเรามีพระมหากษัตริย์ที่ทรงปกครองประเทศด้วยหลักทศพิธราชธรรม และอุทิศพระองค์เพื่อประโยชน์และเพื่อความสุขของพลนิกรของพระองค์อย่างเสมอมา

การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ยังได้แสดงให้เห็นอีกด้วยว่า อาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กำลังเป็นช่องทางแห่งการผลิตซ้ำและส่งผ่านอุดมการณ์กษัตริย์นิยมที่ทรงพลังอีกครั้งในประวัติศาสตร์ชาติไทย ภาพที่นำเสนอภายในพื้นที่ห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้ ได้แสดงให้เห็นผู้รับสารได้เห็นประจักษ์ชัดว่า พระมหากษัตริย์ของชาติไทยทรงเป็นศูนย์กลาง ทรงเป็นพลังแห่งชาติที่จะขับเคลื่อนภาคส่วนต่างๆของประเทศให้ดำเนินก้าวหน้า ผ่านการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระองค์ ตัวอย่างเช่น ด้านสาธารณสุข ด้านการศึกษา ด้านการปกครอง ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศาสนา เป็นต้น

[4] ภาพตัวแทนสู่แบบอย่างความประพฤติ

นอกเหนือจากการนำเสนอภาพตัวแทน “ใต้ร่มพระบารมี ความโชคดีของปวงชนชาวไทย” ให้ได้เห็นแล้วนั้น การจัดแสดงนิทรรศการพระราชภารกิจของพระเจ้าอยู่หัวแต่ละพระองค์ภายในพื้นที่ห้องแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย ยังได้ทำให้ผู้ชมแต่ละคนได้คิดได้พิจารณาตลอดจนจินตนาการถึงความคิดและการกระทำที่อาจนำมาประพฤติปฏิบัติตามในชีวิตจริง เป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านและหล่อหลอมบุคคลให้ดำเนินรอยตามแนวทางที่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้ทรงวางไว้ พร้อมกับที่ให้เห็นพฤติกรรมตัวอย่างที่ไม่ควรประพฤติ โดยเฉพาะที่จะเป็น

สาเหตุให้เอกราชของชาติถึงแก่ความล่มสลาย ภาพตัวแทนในพิพิธภัณฑ์จึงเป็นภาพที่สอง สะท้อนให้เห็นแบบอย่างแห่งความประพุดติหรือค่านิยมทางจริยธรรมในสังคมที่เราควรปฏิบัติ "ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท"

ดังเช่น แบบอย่างแห่งความประพุดติด้านความใฝ่รู้ใฝ่ใจในการศึกษาในด้านต่างๆ อยู่ตลอดเวลาทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งถูกเข้ารหัสความหมายผ่านการจัดแสดง ประวัติศาสตร์สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยการจัดแสดงของจริงที่แสดงให้เห็นถึงความใฝ่รู้ของพระองค์ นั่นคือ โต๊ะทรงคำนวณเป็นกระดานชนวนเพื่อทรงใช้คำนวณทาง ดาราศาสตร์และโหราศาสตร์ นอกเหนือจากนั้นแล้ว ยังมีการใช้ตัวบทบรรยายในหัวข้อพระราช กรณียกิจทางด้านการศึกษาของพระองค์ในใจความหลักว่า ทรงสนพระทัยในการศึกษาด้านต่างๆ รวมทั้งการศึกษาภาษาอังกฤษตั้งแต่ทรงผนวช พร้อมภาพประกอบ ได้แก่ ภาพของนางแอนนา เลียวโนเวนส์ เป็นครูที่ทรงจ้างมาเพื่อสอนภาษาอังกฤษแก่พระราชโอรสในพระบรมมหาราชวัง และภาพการสอนหนังสือของพระสงฆ์ เป็นต้น การจัดแสดงหนังสืออักษรภิธานศรับท์ โดย ดร.แดนนิช แบรดเลย์ พุทธศักราช 2416 ที่องค์การค้ำของคุรุสภาได้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2514 และตู้อิเล็กทรอนิกส์ระบบสัมผัสหน้าจอให้เสียงบรรยายข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของ พระองค์

หรือ**ความรู้รักสามัคคี** ดังแสดงให้เห็นจากการจัดแสดงประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา ในเหตุการณ์ชะตาเมืองตกหรือการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 และเหตุแห่งความล่มสลายหรือการ เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 การนำเสนอเหตุการณ์ในช่วงนี้ถูกเน้นผ่านทางตัวบทบรรยาย ภาพถ่าย สถานที่ซึ่งเคยดงมาในอดีต ภาพวาดจำลองเหตุการณ์การสู้รบ และตู้จำลองเหตุการณ์สำคัญ ในช่วงเวลาดังกล่าว การดำเนินเรื่องราวโดยใช้สัญลักษณ์ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ผู้เข้าชมอาจตีความ โดยใช้บริบทเวลาในปัจจุบันเป็นกรอบในการอ่านความหมายได้ว่า หากไร้ซึ่งความสามัคคีในชาติ ก็จะมีผลร้ายแรงถึงความเสื่อมโทรม และการแพ้สงครามอันนำมาซึ่งความไร้เอกราชของชาติ และในทางตรงกันข้ามนั้น ความรู้รักสามัคคีของคนในชาติจะส่งผลให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น และความสงบสุขร่มเย็นของประชาชนผู้อาศัยอยู่ในประเทศนั้นๆ

ไม่เพียงแต่เท่านั้น แบบอย่างแห่งความประพุดติที่สำคัญที่ผู้วิจัยได้พบ คือ **การรู้จัก ประมาทตนและความพอเพียงในการดำรงชีวิต** โดยเห็นได้อย่างชัดเจนจากการจัดแสดง ตู้จำลองบรรยากาศขนาดย่อของเกษตรกรที่ใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ที่ใช้เสียงประกอบเป็น บทสัมภาษณ์ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ในใจความหลักว่า เศรษฐกิจ

พอเพียงนั้น คือ แนวทางการดำเนินชีวิตของชาวไทยที่อาจนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และรัฐ และเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างระบบภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ความระมัดระวังรอบคอบในการนำวิชาการต่างๆมาใช้ และคือการดำเนินชีวิตด้วยความมีเหตุผล ความเพียร และอดทน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตพิเศษต่อการสร้างบรรทัดฐานแห่งความประพฤติที่ควรปฏิบัติผ่านภาพตัวแทนในพิพิธภัณฑ์ เนื่องจาก การทำหน้าที่ในลักษณะนี้ของพิพิธภัณฑ์ ได้ทำให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นพื้นที่ที่ “ปฏิรูปตัวตนของมนุษย์” หรือการปรับปรุงพฤติกรรมมารยาท คุณธรรมและจริยธรรมของกลุ่มผู้เข้าชม รวมถึงเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ฟูโกต์เรียกว่าแบบแผนพิเศษสำหรับการสอดส่องระวางระไวและควบคุมของรัฐอีกด้วย (Bennett, 1995)

ในกรณีของพื้นที่ภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ผู้วิจัยได้พบว่า นอกจากพื้นที่แห่งนี้จะได้นำเสนอแบบแผนแห่งความประพฤติผ่านโลกแห่งสัญลักษณ์หรือผ่านภาพตัวแทน ดังที่ผู้วิจัยได้ค้นพบและได้กล่าวมาในข้างต้นแล้วนั้น พื้นที่แห่งนี้ยังทำการควบคุมผู้เข้าชมในโลกแห่งชีวิตจริงให้เป็น “พลเมืองดี” อีกด้วย

การควบคุมนี้กระทำผ่านปฏิบัติการที่สำคัญดังต่อไปนี้คือ

(1) การติดป้ายระเบียบปฏิบัติในการเข้าชมไว้ที่บริเวณทางเข้าพื้นที่จัดแสดง รวมถึงการติดตั้งกล้องวงจรปิดและมีเจ้าหน้าที่ประจำอาคารและเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเดินสอดส่องดูแลอย่างเป็นระยะๆ ในทัศนะของผู้วิจัย ปฏิบัติการดังกล่าวทำให้ผู้เข้าชมระมัดระวังและตรวจสอบตัวเองโดยอัตโนมัติ ในระหว่างการเข้าชมการจัดแสดงภายในพื้นที่แห่งนี้ เนื่องจากมีความรู้สึกว่าจะถูกจับตามองอยู่โดยตลอด โดยที่พฤติกรรมและมารยาทของผู้เข้าชมที่พิพิธภัณฑ์แห่งชาติต้องการก็คือ เรื่องของการแต่งกายให้เรียบร้อย ไม่ก่อความรำคาญด้วยประการใดๆแก่เจ้าหน้าที่และผู้เข้าชมคนอื่นๆ ไม่สูบบุหรี่ ไม่ขีดเขียนจารึก หรือทำความสกปรกแก่ข้าวของที่นำมาจัดแสดงรวมถึงอาคารและสถานที่

(2) การบอกเล่าเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ไทยในฐานะวีรบุรุษของชาติ ที่ทรงอุทิศพระองค์เพื่อความเป็นเอกราช ความเจริญรุ่งเรืองของชาติ และความผาสุกร่มเย็นของพสกนิกรของพระองค์ รวมถึงแบบแผนแห่งความประพฤติที่เราควร “ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท” เรื่องที่เล่าภายในพิพิธภัณฑ์นี้สอดคล้องกับเนื้อหาในรายวิชาประวัติศาสตร์ภาคบังคับในสถาบันการศึกษา

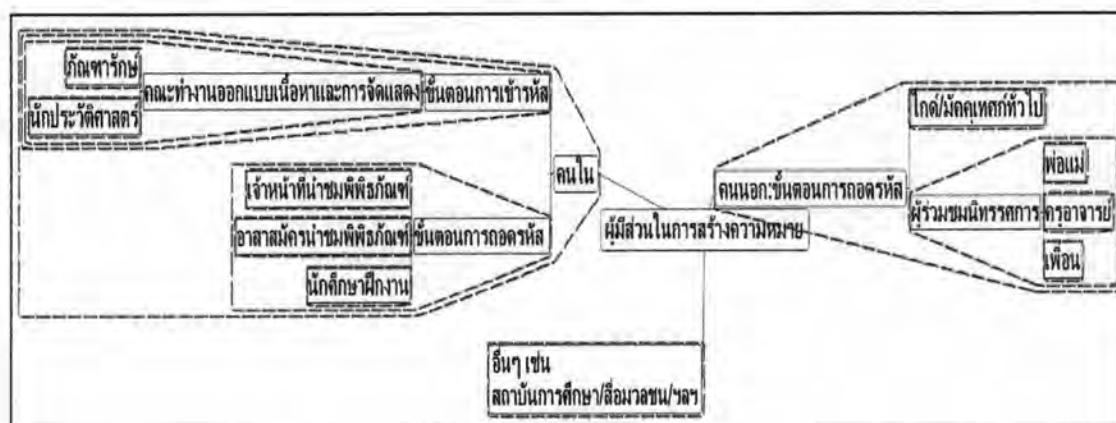
ระดับต่างๆ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ เรื่องที่เล่าในการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทยภายในช่องทางพิพิธภัณฑ์ จึงเท่ากับเป็นการตอกย้ำและยืนยันต่อบรรทัดฐานทางสังคมหรือค่านิยมหลักที่ประเทศต้องการให้ประชาชน “ที่ดี” คิดตามนั้นและกระทำตามนั้น

4.1.2 ข้างหลังภาพ

การศึกษาในส่วนนี้เปรียบเสมือนกับการพลิกดูเพื่อให้เห็นถึง “ข้างหลังภาพ” หรือเบื้องหลังการถ่ายทำของพิพิธภัณฑ์ที่เปรียบเสมือนกับ “backteller” ในการเล่าเรื่อง โดยผู้วิจัยจะเริ่มต้นจากการศึกษาว่าผู้เล่าเรื่อง/ผู้ส่งสาร/ผู้เข้ารหัสความหมาย หรือ encoder นี้คือใคร และเมื่อได้เห็นถึงผู้สร้างภาพแล้วนั้น สิ่งที่จะขาดไม่ได้เลยก็คือการศึกษาถึงกลวิธีหรือกลยุทธ์ในการสื่อสารกับการสร้างภาพตัวแทนดังกล่าว

4.1.2.1 ผู้ส่งสารคือใคร

ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า กลุ่มผู้ส่งสารหรือผู้ที่ทำหน้าที่ทั้งในการส่ง “ข่าวสาร” และ “การติดตั้งรหัสการถอดความหมายจากสาร” จะประกอบไปด้วย กลุ่มบุคคล 2 กลุ่มใหญ่ๆ โดยอาจใช้ความเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์เป็นเกณฑ์ โดยกลุ่มแรกคือกลุ่มคนใน และกลุ่มที่สองคือกลุ่มคนนอกพิพิธภัณฑ์ ทั้งนี้ แม้ว่ากลุ่มคนนอกจะมีได้มีส่วนในการติดตั้งรหัสความหมายโดยตรง แต่เนื่องจากในทัศนยะของ Hall แล้วนั้น ในขั้นตอนของการรับสารก็จะเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่มีความหมายได้ถูกผลิตขึ้นมาอีกครั้ง ดังนั้น กลุ่มคนนอกนี้จึงเป็นทั้งผู้รับสารและนับเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของผู้ส่งสาร ด้วยการช่วยถอดรหัสและเชิญชวน/ชี้นำความหมายให้กับกลุ่มผู้รับสารด้วย ดังนั้นแผนภาพต่อไปนี้ คือ

แผนภาพที่ 2: ผู้มีส่วนในการเข้ารหัสความหมายภายในอาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน

[1] ผู้ส่งสารกลุ่มคนใน: ต้นทางแห่งความหมาย

สำหรับกลุ่มคนในนี้ จะมีลักษณะพิเศษ คือ มีทั้งผู้ที่มีส่วนในการเข้ารหัสความหมายและ ผู้ที่มีส่วนในระหว่างขั้นตอนการถอดรหัสความหมาย ทั้งสองกลุ่มนี้จะทำงานร่วมกันเพื่อสร้างทั้ง ความจริงและความสมจริงให้กับภาพตัวแทนประวัติศาสตร์ชาติไทย

ในส่วนของการทำงานของ “คนใน” กลุ่มแรกหรือผู้ซึ่งเป็นต้นทางแห่งความหมายที่ทำงานใน ขั้นตอนการเข้ารหัสนี้ ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การทำงานของกลุ่มคนในใน ขั้นตอนนี้มันจะมีลักษณะคล้ายคลึงทั้งกับการเป็นนายทวารชาวसार หรือ gatekeeper ขององค์กร สื่อมวลชน และคล้ายคลึงกับการเป็นผู้อำนวยความสะดวกสร้างภาพยนตร์หรือละครทางโทรทัศน์ โดย เปรียบเทียบจากขั้นตอนในการทำงานของคณะทำงานพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งผู้วิจัยเรียกว่าคณะทำงาน ออกแบบเนื้อหาและการจัดแสดงดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง: ขั้นตอนการกำหนดเป้าหมาย คัดเลือกเนื้อหาและคัดเลือกองค์ประกอบ การจัดแสดง หรือ “ชุดของสัญญาณ” (message selection) จะพบว่า ในขั้นตอนนี้จะเริ่มต้นจาก การกำหนดเป้าหมายของการจัดแสดง ซึ่งในที่นี้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายไว้อยู่แล้ว นั่นคือ ความต้องการขององค์กรที่จะปรับปรุงส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ของชาติ ณ อาคารพระที่นั่ง ศิวโมกษพิมาน เพื่อให้เป็นห้องจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทยแบบนิทรรศการถาวร เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณในสมเด็จพระบรมชนกนาถพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา ราชวงศ์จักรี เนื่องในวโรกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี เมื่อปี พ.ศ.2525

เมื่อเป้าหมายของการจัดแสดงเป็นที่แน่ชัดแล้วนั้น ก็จะทำการคัดเลือกเข้าหรือออกใน เรื่องราวที่จะจัดแสดง หรือชุดของเนื้อเรื่องและชุดของตัวละคร และคัดเลือกเข้าหรือคัดออกใน ส่วนของสิ่งแสดงต่างๆหรือชุดของอุปกรณ์ประกอบฉาก อาทิ วัตถุ ภาพ หรือตัวบท เป็นต้น

“ตั้งแต่เริ่มทำกิจกรรมปี 2525 เรามีดำริว่าน่าจะทำห้องใดห้องหนึ่งหรืออะไร สักอย่างเพื่อให้คนมาดูแล้วเข้าใจว่าทำไมเราถึงมีวัดโพธิ์ มีเกาะรัตนโกสินทร์อะไร มากมาย ...ในช่วงหลังเมื่อปี 45 ที่มันโหมแล้วก็เลยปรับใหม่ เราก็ตั้งคณะกรรมการ ขึ้นมาประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญ แล้วก็ภัณฑารักษ์ ก็ต้องดูความถนัดของภัณฑารักษ์แต่ละ คน แล้วก็มาประชุมกัน อยู่ที่คณะกรรมการว่าควรเลือกเรื่องอะไร เมื่อได้ตรงนั้นมาก็มาดู

ว่าจะออกมาแบบไหน เช่น จะมี Text มากน้อยแค่ไหนกับเนื้อหาตรงนี้ จะมีโมเดล มีเนื้อหาอะไร

...พยายามสร้างความภูมิใจให้คนรักแล้วก็หวงแหนในชาติ คือเราไม่ได้พูดว่า เชื้อชาติอะไรต่างๆ มันก็เป็นชาติของตัวเอง ถ้าเราทำตรงนั้นได้สังคมก็เกิดความสงบสุข” (สมชาย ฅ นครพนม, ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2549)

ตามที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า ไม่ว่าผู้ส่งสารของพิพิธภัณฑ์จะรู้ตัวหรือมีเจตนาารมณ์ที่แน่ชัดหรือไม่ก็ตาม อย่างไรก็ตาม อย่งไรเสียในขั้นตอนของการเข้ารหัสนี้ กลุ่มผู้ส่งสารก็จะมีอุดมการณ์หลักของสังคมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง มาเป็นพลังเบื้องหลังที่จะกำหนดวิธีการทำงานหรือการส่งสารเสมอว่า “จะเล่า/ไม่เล่าในเรื่องอะไร/เรื่องของใคร” และ “เล่าอย่างไร” และเมื่อพิพิธภัณฑ์ถ้อยคำให้สัมภาษณ์และเป้าหมายของการปรับปรุงการจัดแสดงนิทรรศการภายในอาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมานแล้ว ทำให้อาจจะกล่าวได้ว่าอุดมการณ์เบื้องหลังของกลุ่มผู้ส่งสารภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ก็คืออุดมการณ์ชาตินิยมนั่นเอง

ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยยังเจตพบอีกด้วยว่า อุดมการณ์หลักดังกล่าวยังคงคล่องและไปด้วยกันได้ดีกับหลักปรัชญาการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์สถานสมัยใหม่ ซึ่งยึดถือหลักการว่า นิทรรศการที่จะจัดแสดงนั้นจะต้องเร้าหรือส่งเสริมให้เกิดผลในทางดีงาม ส่งเสริมทัศนคติที่ดี ส่งเสริมระบินิยมสูง เกิดความเข้าใจเห็นคุณค่า เกิดความรู้สึกนึกคิดจินตนาการ มีชีวิตชีวา เกิดความรื่นรมย์เพลิดเพลิน (จิรา จงกล, 2532)

เมื่ออุดมการณ์หลักทางสังคมกับอุดมการณ์ทางวิชาชีพพิพิธภัณฑ์ผนวกเข้ากันอย่างสอดคล้องกลมกลืนนั้น ผลก็คือ เรื่องที่เล่าภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย จึงเป็นเรื่องราวของการน้อมรำลึกต่อพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ ผ่านกรอบการกระทำการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการของพระองค์ ในขณะที่เดียวกับที่ยกย่องเชิดชูหลักการปกครองด้วยทศพิธราชธรรมของพระองค์ เป็นกรอบการจัดแสดงตามแบบ Great Man Theory หรือทฤษฎีมหาบุรุษ/ราชาชาตินิยม ตามศัพท์ของดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (ซี บุญยโกศล, 2548) เพื่อให้การจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยในแต่ละยุคสมัยนั้น สามารถต่อยอดความหมายหรือนิยามภาพแห่งความโชคดีของชาวไทยที่ได้อยู่ภายใต้ร่มพระบารมีให้ได้ชัดเจนมากที่สุด

ขั้นตอนที่สอง: ขั้นตอนการออกแบบการนำเสนอเนื้อหาข่าวสาร (message design and presentation) เพื่อการนำเสนอเนื้อหาหรือ content ที่ผ่านการคัดเลือกให้เหมาะสมกับการนำเสนอภายในช่องทางแบบพิพิธภัณฑน์ ทำให้อาจกล่าวได้ว่า ในขั้นตอนนี้ กลุ่มผู้ส่งสารจะย่อเนื้อหาเรื่องที่จะนำเสนอ หรือเรียกว่าการลดทอนความเป็นวิชาการของเนื้อหา เพื่อให้ผู้รับสารทั่วไป ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกันสามารถรับรู้เนื้อหาได้ง่ายขึ้น พร้อมทั้งมีการตีความข้อมูลเนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรมและคัดเลือกรูปแบบของการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าว โดยคำนึงถึงเนื้อหา สิ่งแสดงประกอบ และขนาดของพื้นที่ที่จะให้ (จิรา จงกล, 2532) ตัวอย่างเช่น การจัดเรียงลำดับเรื่องราวที่จะนำเสนอโดยเริ่มต้นจากยุคกำเนิดประวัติศาสตร์ชาติไทย ยุคกรุงสุโขทัย ยุคกรุงศรีอยุธยา และยุครัตนโกสินทร์ หรือการแปลงเนื้อหาการสู้รบในประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนเรศวรสู่การจัดแสดงด้วยตุ้แสดงเหตุการณ์ เป็นต้น

“...เมื่อได้ (เนื้อหา) ตรงนั้นมาก็มาดูว่าจะออกมาแบบไหน เช่น จะมี Text มากน้อยแค่ไหนกับเนื้อหาตรงนี้ จะมีโมเดล มีเนื้อหาอะไร

...คนที่เข้ามาหาเรามีทั้งข้างล่างข้างบนหรือเท่ากับเรา เค้าจะรับของเราไม่เต็มที ดังนั้น การนำเสนอต้องออกมาในรูปแบบอื่นไม่ใช่แค่ตำรา ไม่ใช่แค่ป้ายวัตถุจัดแสดง

...เช่น จากสมเด็จพระนเรศวรชนช้าง ตัวภัณฑารักษ์ก็ต้องไปศึกษาว่ามีเนื้อหาอะไร เช่น บอกว่าผู้แปล บอกว่าพลายต้องใช้เท้ายันตอไม้เราก็ต้องไปทำตอไม้ขึ้น” (สมชาย ณ นครพนม, ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2549)

สำหรับวิธีการในการนำเสนอหรือกระบวนการประกอบสร้างความหมายนี้ ผลจากการศึกษาทำให้ได้พบว่า หลักในการเลือกเนื้อหาที่นำมาเสนอของผู้ส่งสารของพิพิธภัณฑน์ โดยที่หลักของการเลือกนั้นจะคัดเลือกจากจุดเด่นของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของแต่ละรัชกาล เมื่อได้เรื่องแล้วก็จะเป็นการเลือกที่จะนำเสนอเรื่องหรือเนื้อหานั้นๆโดยพิจารณาจากวัตถุหรือข่าวของที่มีอยู่ควบคู่ไปกับการพิจารณาถึงขนาดของพื้นที่ที่มีอยู่ภายในห้องจัดแสดงนิทรรศการด้วย ในขณะที่เดียวกันก็จะพิจารณาอีกด้วยว่า สัญลักษณ์/วัตถุสิ่งแสดงที่เลือกมานำเสนอนั้น จะร้อยเรียงสัญลักษณ์หรือวัตถุเหล่านั้นเข้าไว้ด้วยกันอย่างไร เพื่อให้เกิดพลังในการสื่อความหมายตามที่ต้องการออกมาให้ได้มากที่สุด

“ตอนที่เค้าเขียนครั้งแรกนะ เค้าจะเขียนสคริปต์ว่าอะไรคือจุดเด่นของแต่ละรัชกาล ก็จะมาดูว่าแต่ละรัชกาลเนี่ยอะไรที่มันจะสอดคล้องสืบเนื่องกัน ตัวอย่างเช่น

รัชกาลที่ 1 พื้นที่ของท่านก็จะเยอะ รัชกาลที่ 2 นี้น้อยหน่อย รัชกาลที่ 3 จะมากขึ้นมา เพราะรัชกาลที่ 1 ท่านอยู่ในช่วงการก่อสร้างเมือง เพราะฉะนั้นมันจะมีเรื่องของการเมือง แขนที่มีอะไรต่างๆ เคื่อก็จะมองประเด็นนี้ ส่วนอันอื่นที่พูดถึงการดำรงรักษาประเทศเรื่องวัดวาอาราม ซึ่งมันอาจจะไม่สามารถเอาลงไปได้ เราจะมาพูดเรื่องรัชกาลที่ 2 ว่าท่านเริ่มจะมีประเทศชาติ เริ่มสงบสุข และเริ่มพัฒนาประเทศแต่พัฒนาในแง่วรรณกรรม ศิลปกรรม รัชกาลที่ 3 ยิ่งเปิดประเทศเป็นเรื่องของการค้า เราทำเรือสำเภาทำอะไรต่างๆ คือเราทำให้เห็นว่าประเทศไม่เคยลำบาก เรามีการพัฒนาตัวเองขึ้นมาโดยพัฒนาจากของดั้งเดิมที่เรามีอยู่ วัฒนธรรมดั้งเดิมต่างๆ มาเป็นวัดวาอาราม ต่อจากนั้นก็เป็นเรื่องของเศรษฐกิจเรื่องการต่อเรือไปค้าขาย แต่เรายังไม่ทิ้งเรื่องของการดูแลประเทศ เพราะเรายังกระทบกระทั่งกับเขมรก็ยังมีอยู่

พอมารัชกาลที่ 4 เราให้พื้นที่มากขึ้นเพราะนั่นเป็นเรื่องของการเปิดประเทศไปสู่โลกตะวันตก เราก็ต้องคำนึงถึงเรื่องเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุก่อน เรามีอะไรบ้างที่จะนำเสนอ มีลูกโลกขนาดใหญ่เราก็ต้องดูว่าก็เปอร์เซ็นต์ที่จะให้ตรงนี้ได้ มีภาพรัชกาลที่ 4 ขนาดใหญ่ เราก็ต้องดูว่ามันอยู่ตรงไหนถึงจะเหมาะ ถ้าไปรัชกาลที่ 5 เราพูดถึงว่าประเทศเริ่มเจริญรุ่งเรือง คนรู้จักทั่วโลก เพราะฉะนั้นมันมีเรื่องราวของต่างประเทศเข้ามาประกอบ มีเรื่องของประเพณี เรื่องการพัฒนาคมนาคมต่างๆ เราก็ต้องดูตัววัตถุของเราเป็นหลัก เราก็มาดูว่าเนื้อหาตรงนี้มีวัตถุอะไรบ้าง วัตถุกว้างยาวขนาดไหน สัมพันธ์กับอันไหน วัตถุอะไรเด่นอะไรด้อย จะแสดงคู่กับอะไร” (สมชาย ณ นครพนม, ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2549)

[2] ผู้ส่งสารกลุ่มคนในและคนนอก: ปลายทางแห่งความหมาย

ในส่วนการทำงานของ “คนใน” กลุ่มที่สองนี้ จะประกอบด้วย ภัณฑารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาของพิพิธภัณฑสถานที่มีภาระหน้าที่ในการนำชมพิพิธภัณฑสถาน รวมถึง อาสาสมัครนำชมพิพิธภัณฑสถานทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ตลอดจนนักศึกษาฝึกงาน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทั้งนี้ ในการทำงานของผู้ส่งสารที่อยู่ปลายทางแห่งความนี้ ผู้วิจัยจะได้อธิบายร่วมกับ “กลุ่มคนนอก” ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มไกด์/มัคคุเทศก์ ตลอดจนกลุ่มผู้ที่เข้าชมพิพิธภัณฑสถานร่วมกัน ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งพ่อแม่ ครูอาจารย์ หรือเพื่อนร่วมสถาบันการศึกษา/ร่วมชั้นเรียนนี้ เนื่องจาก ทั้ง 2 กลุ่มนี้จะมีส่วนร่วมในการ “ผลิตความหมาย” หรือช่วยประกอบสร้างภาพตัวแทนประวัติศาสตร์ชาติไทย ในขั้นตอนการสร้างความหมายของผู้รับสารในระหว่างการเข้าชมการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถานหรือปลายทางแห่งความหมาย ในฐานะของ “ผู้เล่าเรื่อง”

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลของกลุ่มผู้เล่าเรื่องที่อยู่ปลายทางแห่งความหมายนี้ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมหรือการเจียพู่ทั้งถ้อยสนทนาในระหว่างชมการจัดแสดง รวมถึงไปถึงศึกษาบทพจนจากวรรณกรรมต่างๆประกอบ เนื่องด้วย ผู้ส่งสารในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมีข้อจำกัดทางด้านเวลาและความไม่สะดวกที่จะพูดคุย เนื่องจากอยู่ในช่วงเวลาของการปฏิบัติหน้าที่

ผลจากการศึกษาการสื่อสารในการเล่าเรื่องเฉพาะผู้เล่าเรื่องกลุ่มคนในที่มีส่วนในการสร้างความหมายในช่วงปลายทางนี้ ทำให้พบว่า แม้ว่าผู้ส่งสารกลุ่มนี้จะไม่ได้มีส่วนร่วมกับขั้นตอนในการกำหนดเป้าหมาย คัดเลือกเนื้อหาและองค์ประกอบของสิ่งแสดง แต่ก็จะได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนของการนำเสนอเนื้อหาข่าวสาร โดยที่ขั้นตอนในการสื่อสารหรือเล่าเรื่องที่พบมี 3 ขั้นตอนด้วยกัน ดังนี้คือ

(1) ขั้นตอนการเลือกที่จะสื่อสารอย่างไร

สำหรับการเลือกที่จะบรรยายหรือนำชมการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ หรือเลือกที่จะสื่อสารอย่างไรมัน เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์กับปัญหาและอุปสรรคต่างๆในการบรรยายและนำชมของกลุ่มผู้เล่าเรื่อง กับกลุ่มผู้รับสารที่มีความแตกต่างทั้งจำนวนของผู้เข้าชม วิทยุณี คุณุณี และความสนใจเฉพาะเรื่อง/เฉพาะกลุ่มของผู้เข้าชม ดังตัวอย่างของถ้อยคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

"...อย่างครูพาเด็กมาป.1 ถึงป.6 กว่า 200 คน ปกติเราจะมิวิทยากรแค่สองคน เราก็จะมีปัญหาในการนำชม สิ่งหนึ่งก็คือต้องพูดช้ากับเด็ก แต่เด็กพอหกก็จะเริ่มเบื่อ มันจะเป็นเรื่องที่ได้เด็กมีวุฒิภาวะต่างกัน

...ได้สัมผัสกับเด็กมากขึ้น เราจะรู้ว่าเด็กต้องการอะไร" (มัณฑนา ยุบล, เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2549)

"ประชาชนที่เข้ามาชมก็จะเป็นประชาชนที่ทำงานแล้ว ก็เพียงแต่อยากรู้นิดหน่อย ไม่ต้องการเจาะลึกมาก นักเรียนก็อยากจะรู้ในลักษณะพื้นฐานที่เขากำลังเรียนอยู่" (อุไร นิสามณีวงศ์, อาสาสมัคร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2549)

ดังนั้น การเลือกที่จะสื่อสารอย่างไรจึงเทียบเท่ากับการทำ audience analysis หรือ การศึกษาและวิเคราะห์กลุ่มผู้รับสารของตนเอง เพื่อให้เรื่องที่จะนำไปเล่าในขั้นตอนของการ บรรยายและการนำเสนอพิพิธภัณฑน์ สามารถที่จะดึงดูดและเรียกร้องความสนใจของผู้รับสารแต่ละ กลุ่มในแต่ละครั้งของการนำเสนอได้

(2) ขั้นตอนการนำเสนอหรือการเล่าเรื่อง

หลังจากได้ข้อมูลของกลุ่มผู้รับสารแล้ว กลุ่มผู้เล่าเรื่องปลายทางนี้ก็จะเลือกที่จะเล่าเรื่อง อะไร จะเลือกรูปแบบในการสื่อสารกับผู้รับสารกลุ่มนั้นๆอย่างไร เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา และ อาสาสมัครนำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ได้เล่าถึงประสบการณ์ในการนำเสนอพิพิธภัณฑน์ของ ตนเองให้กับผู้วิจัยได้รับฟัง ดังต่อไปนี้

“ในการนำชมสิ่งหนึ่งคือความถูกต้องและก็ความรู้ แต่ก็จะมีเกร็ด เพราะในการ นำชม ถ้าเราให้วิชาการอย่างเดี๋ยวก่อนข้างที่จะไม่สนุกสำหรับการเข้าชมพิพิธภัณฑน์ซึ่ง มันเป็นเรื่องของที่อยู่กับที่ แล้วเด็กเค้าสัมผัสไม่ได้ มาในเนี้ยแล้วเด็กทุกคนเค้าก็รู้สึกว่าเล่น ก็ไม่ได้ จับก็ไม่ได้ ต้องมี relax อะไรให้เขา หรือเกร็ดในเรื่องประวัติศาสตร์ เกร็ดเกี่ยวกับ สถานที่ตรงนี้ หรือมีเรื่องเล่าในอดีตให้น้องๆเค้าได้ฟังว่า เออ... บรรพบุรุษเหล่านี้กว่าเค้า จะได้ผืนแผ่นดินอยู่ตรงนี้ หรือจะเล่าอะไรก็ได้ หยิบมาหนึ่งชิ้น เราก็สามารถเล่าย้อนกลับ ไปในอดีต หรืออะไรก็ตามให้น้องๆเค้าได้รู้สึกว่าคุณของเหล่านี้หนึ่งชิ้นเนี้ยเค้าเล่าได้ตั้ง หลายเรื่อง” (มณฑนา ยุกต, เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2549)

“ถ้ามาเป็นครอบครัวบางทีผู้ใหญ่สนใจแต่เด็กจะไม่ค่อยสนใจ แล้วมันก็ตึงยาก เพราะว่าต่างวัยกันมาก ให้ความรู้เยอะเด็กก็เบื่อ ถ้าไม่ให้พ่อแม่ก็อยากรู้ บางทีก็มันก็เลย ต้องกลางๆ” (จรรยา จงจิตงาม, อาสาสมัคร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2549)

“สำหรับเด็กอนุบาล ผมจะเล่าเป็นนิทานเพื่อดึงความสนใจ...

...เวลาที่ผมนำชมผมก็พยายามที่จะปรับกับเด็ก เวลาพาพิพิธภัณฑน์ ผมอยากฝึก ให้เด็กใช้ความคิด ...แต่สิ่งสำคัญที่ผมบอกเด็กเสมอ คือ สิ่งที่ผมพูดสิ่งที่วิทยากรพูด คุณ ไม่จำเป็นต้องเชื่อ เพราะว่าผมไม่ได้เป็นพหูสูตรอะไรที่รู้ทุกอย่าง ถูกทุกอย่าง แต่คุณฟัง

แล้วคุณเอากลับไปคิดเท่านั้นเอง” (สุจิต แสงวงโสภา, อาสาสมัคร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2549)

อาจกล่าวได้ด้วยว่า ในขั้นตอนของการนำเสนอโดยคำนึงถึงผู้รับสารเป็นหลักนี้ นอกจากจะสามารถดึงดูดความสนใจของกลุ่มผู้รับสารได้แล้ว ยังเป็นขั้นตอนที่สามารถกำจัดจุดอ่อนของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ในแง่ของการได้เห็นแต่เพียง “วัตถุ” แต่ไม่เห็นเรื่องราว ไม่มีชีวิตชีวา หรือข้อจำกัดของการสื่อสารในแบบทางเดียว ที่ทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกถึงความแบ่งแยกระหว่างคนหรือผู้ชมกับ “ของ” ออกจากกันอย่างชัดเจนได้อีกด้วย ด้วยการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างตัวแทนของพิพิธภัณฑสถานกับผู้รับสาร โดยวิธีการดึงผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมในระหว่างการบรรยายหรือการนำชมนั้นๆ

“บางครั้งก็เจอผู้เข้าชมที่มีความรู้มาก ถ้าเป็นอย่างนี้ญี่ปุ่นเราจะมีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันละ เป็นการคุยกันมากกว่า เขาก็พูดคุยเสริมประเด็นให้เรา บางทีเราอาจจะพูดผิด เขาก็อาจจะแย้งมา ก็ถ้อยมีถ้อยอาศัยกัน” (จุไร นิตคามณีนวงศ์, อาสาสมัคร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2549)

(3) ขั้นตอนการประเมินผล

ผลจากการศึกษาได้พบว่า ในขั้นตอนของการประเมินผลนี้จะมีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงทั้งบริการการนำชมและปรับปรุงรูปแบบการสื่อสาร โดยวิธีการที่ใช้ประเมินจะมีทั้งการทำแบบสอบถามของทางพิพิธภัณฑสถาน การทำแบบสอบถามและการพูดคุยกันภายในกลุ่มของกลุ่มอาสาสมัครพิพิธภัณฑสถาน และการประเมินผลโดยการสังเกตปฏิกิริยาของผู้เข้าชมในระหว่างการนำชม ซึ่งวิธีการหลังนี้ ทำให้กลุ่มผู้เล่าเรื่องปลายทางในกลุ่มคนในสามารถที่จะปรับปรุงการสื่อสารหรือเนื้อหาและรูปแบบของการเล่าของตนเองได้ในทันที

ตัวอย่างของการประเมินผลแบบการสื่อสารสองทางกับผู้เข้าชม

“ครั้งหนึ่งที่เราเจอผู้ใหญ่มากว่า ที่เขามีความรู้ เขาก็ฟังเราจนจบไม่ว่าเราซักนิดเดียว นำชมไปจนจบเสร็จแล้วเค้าก็แนะนำตัวเอง ตายายเป็นอาจารย์สอนในระดับมหาวิทยาลัยแล้ว สอนทางประวัติศาสตร์ เขาก็มาเสริมให้ว่า จุดนี้คุณควรจะเสริมแบบนี้ อะไรอย่างนี้ เราก็ถือว่าเราได้รับความรู้เพิ่มเติมมา ภาษาที่พูดเนี่ยถ้าเจอเด็กโตหน่อยพูดเป็นราชาศัพท์หน่อยได้ม๊าย เขาก็จะแนะนำเราขึ้นมา เขาก็..เออ จริงนะ ตอนเราอบรมมา

ครูเขาก็บอกว่า ควรพูดให้ถูกต้องตามหลักตามศัพท์ เพื่อให้คนรู้ว่าศัพท์นี้ใช้กันยังไง เรียกอะไรยังไง ไม่ใช่ภาษาพูด ถ้าเป็นเด็กนักเรียนควรจะพูดราชาศัพท์ อย่างเช่น พูดว่าโสกันต์ แล้วก็แปลว่าการโกนจุกเข้าไปด้วย เขาบอกว่าควรจะแทรกเพื่อให้เด็กรู้คำศัพท์ รู้คำพูดที่ถูกต้อง 'ไม่อย่างนั้นเดี๋ยวภาษาเอเยอะไรเอเยอะจะสูญหายไป' (อุไร นิศามณีนวงศ์, อาสาสมัครพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2549)

หรือตัวอย่างของการประเมินผลโดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าชม

"บางที่เราต้องดู อย่างเช่น ถ้าเราพูดไปสักพักก็รู้ว่าเขาสนใจหรือไม่สนใจ ถ้าเขาไม่สนใจเราก็ต้องเปลี่ยนแล้ว แม้ว่าตรงจุดนั้นจะเป็นจุดที่เราชอบหรือเราเข้าใจจริงๆ แต่เราก็อยู่ไม่ได้ เพราะถ้าเราขึ้นอยู่ต่อไป เขาก็ไม่สนใจแล้วนะครับ ในขณะที่บางครั้งบางจุดเราก็อาจจะไม่เชี่ยวชาญ ไม่คล่อง แต่ปรากฏว่าเขาสนใจ เราก็ต้องอธิบาย" (สุจิต แหวงโสภา, อาสาสมัครพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2549)

[3] การเปรียบเทียบระหว่างผู้ส่งสารกลุ่มคนในและคนนอก

ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบข้อมูลการเล่าเรื่องของกลุ่มผู้เล่าเรื่องทั้งคนในและคนนอก ที่อยู่ในช่วงปลายทางแห่งความหมายเช่นเดียวกัน และได้พบว่า ข้อที่คาดว่าจะเป็นความแตกต่างกันมากที่สุด คือ กฎที่เข้ามากำกับกับการเล่าเรื่อง โดยที่กลุ่มผู้ส่งสารคนในปลายทางนั้น จะพบว่ากฎที่เข้ามากำกับกับการเล่าเรื่องจะเป็นหลักวิชาการการพิพิธภัณฑฯ ทำให้เมื่อเล่าเรื่องก็จะยึดหลักเรื่องความถูกต้องของข้อมูล ต้องพยายามให้เรื่องที่เราเล่ามีลักษณะเป็นกลาง ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีที่เราถึงประวัติศาสตร์ในบางช่วงที่ยังมีข้อโต้แย้งถกเถียงกันอยู่หลายมุม ผู้เล่าก็จะเล่าโดย "ไม่ฟันธง" ว่าหลักฐานใดหรือของใครถูกต้องมากกว่ากัน เป็นต้น ในขณะที่เกี่ยวกับการเล่าเรื่องส่วนใหญ่นั้นก็ยังคงอยู่ในอุดมการณ์ของกษัตริย์นิยมเช่นเดียวกัน กฎและความคิดดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยหลักในการเล่าเรื่อง และท่าทีของการเล่าก็จะออกมาในลักษณะของการชี้ชวนให้เห็นถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ไทย เป็นต้น

ในขณะที่กลุ่มผู้เล่าเรื่องปลายทางกลุ่มคนนอกนั้น อาจจะช่วยลักษณะของอาชีพที่เข้ามากำกับคือการเล่าเรื่องเพื่อประกอบการนำเที่ยว ทำให้เรื่องที่เราเล่าภายในพิพิธภัณฑฯ นั้น มีการเสริมเติมเกร็ดต่างๆเข้ามาแม้กระทั่งการเล่าเรื่องในประเภทของ "โครงกระดูกในตู้" ดังเช่นที่ผู้วิจัยได้พบข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมต่อการนำชมการจัดแสดงของกลุ่มไกด์อาชีพหรือไกด์สมัครเล่นต่างๆ เรื่องที่เล่านี้อาจก่อให้เกิดการบิดเบือนภาพความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการ เช่น

การเล่าเรื่องของรัชกาลที่ 5 ด้วยการเล่าถึงจำนวนของพระมเหสี จำนวนของ พระราชโอรสและ พระราชธิดาของพระองค์ แต่ไม่เล่าถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของไทยในอดีต และไม่เล่าถึง เรื่องอื่นๆเลยในรัชสมัยของพระองค์ หรือการเน้นเฉพาะบางจุดของการจัดแสดง เช่น การพานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติชมเฉพาะเลื่อยยนต์และตำราพิชัยสงคราม ในส่วนการจัดแสดงในรัชสมัย รัชกาลที่ 3 เป็นต้น

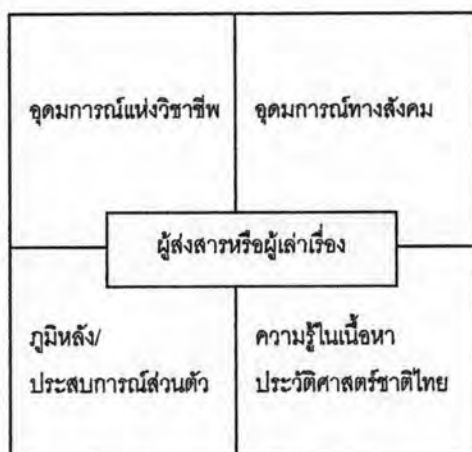
นอกเหนือจากนั้นแล้ว ยังมีความแตกต่างในด้านอื่นๆ ดังจะได้อธิบายในตารางเปรียบเทียบ ความแตกต่างระหว่างผู้เล่าเรื่องกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอกที่อยู่ปลายทางแห่งความหมายต่อไปนี้

ผู้เล่าเรื่องกลุ่มคนใน	ผู้เล่าเรื่องกลุ่มคนนอก
1. กฎที่เข้ามากำกับการเล่าเรื่องเกิดจากหลักวิชาการ พิพิธภัณฑสถานและหลักจิตนาการ (การคำนึงถึงความถูกต้องของข้อมูล และลักษณะของการเล่าเรื่องที่ต้องมาจากมุมมองที่เป็นกลางและเล่าเรื่องในสถานะมิใช่ผู้รอบรู้เนื้อหาภายในหมดทุกอย่าง เป็นข้อกำหนด/ข้อบังคับ)	1. กฎที่เข้ามากำกับการเล่าเรื่องเกิดจากหลักวิชาการท่องเที่ยว และหลักจิตนาการ (การคำนึงถึงความถูกต้องของข้อมูล และลักษณะของมุมมองในการเล่าเรื่อง เป็นความรับผิดชอบหรือสำนึกส่วนบุคคล)
2. แหล่งที่มาของเรื่องเล่า ประกอบด้วย การจัดอบรมในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องจากพิพิธภัณฑสถาน การเข้ากิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานในรูปแบบของการสัมมนา/ประชุม/ฯลฯ สื่อ และตัวบทต่างๆ การเรียนหนังสือ และประสบการณ์ส่วนตัว	2. แหล่งที่มาของเรื่องเล่า ประกอบด้วย การเรียนหนังสือ สื่อและตัวบทต่างๆ กิจกรรมพิเศษต่างๆเช่นการสัมมนา/การประชุม/ฯลฯ และประสบการณ์ส่วนตัว
3. การออกแบบการเล่าเรื่อง ขึ้นอยู่กับคู่มือการนำชมพิพิธภัณฑสถาน เนื้อหาภายในพิพิธภัณฑสถาน อาคารจัดแสดง และความสนใจ/ความต้องการของกลุ่มผู้รับสาร รวมถึงความสนใจเฉพาะตน	3. การออกแบบการเล่าเรื่อง ขึ้นอยู่กับเนื้อหาภายในพิพิธภัณฑสถาน อาคารจัดแสดง และความสนใจเฉพาะตนและความสนใจของกลุ่มผู้รับสาร
4. เป้าหมายของการเล่าเรื่อง คือ การให้ความรู้ การบอกเล่าเรื่องราว และการให้ความเพลิดเพลิน	4. เป้าหมายของการเล่าเรื่อง คือ การบอกเล่าเรื่องราว และการให้ความเพลิดเพลิน
5. ผลของการประกอบสร้างความหมาย อาจเกิดชุดของความหมายที่หลากหลายเกิดขึ้น แต่ก็จะสอดคล้องกับความหมายที่ผู้ส่ง "คนในกลุ่มแรก" ต้องการ อันเป็นผลมาจากข้อ 1-4	5. ผลของการประกอบสร้างความหมาย อาจเกิดชุดของความหมายที่หลากหลาย และมีทั้งที่สอดคล้องและแตกต่างไปจากความหมายที่ผู้ส่ง "คนในกลุ่มแรก" ต้องการ อันเป็นผลมาจากข้อ 1-4

ตารางที่ 1: ความแตกต่างของ "ผู้เล่าเรื่องปลายทาง" คนในและคนนอก

ในขณะที่ความเหมือนหรือคล้ายคลึงกันของกลุ่มผู้เล่าเรื่องปลายทางดังกล่าวจะอยู่ที่รูปแบบของการเล่าเรื่อง นั่นคือ เรื่องที่เลือกมาเล่าของผู้เล่าเรื่องทั้งสองกลุ่มจะคำนึงถึงความสนใจของกลุ่มผู้รับสารเป็นหลัก รวมถึงปัจจัยอื่นๆ ตัวอย่างเช่น อายุ ระดับการศึกษา เป็นต้น รูปแบบของการเล่าเรื่องจะมีลักษณะของการบรรยายเป็นช่วงๆ มีการเล่าเกร็ดประวัติศาสตร์หรือเล่านิทานประกอบ มีการเปิดโอกาสให้ซักถามรวมถึงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในกลุ่ม

ข้อมูลที่ได้รับมานั้น นอกเหนือจะทำให้ผู้วิจัยได้เห็นถึงความเหมือนหรือความแตกต่างของกลุ่มผู้เล่าเรื่องที่อยู่ช่วงปลายทางแห่งความหมายของกลุ่มคนในและคนนอกดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยยังได้พบอีกด้วยว่า ไม่ว่าจะผู้ส่งสารหรือผู้เล่าเรื่องจะอยู่ในช่วงต้นทางหรือปลายทาง แต่ทุกกลุ่มก็จะมีปัจจัยหรือมี “รหัส” ที่เข้ามากำกับ ทำให้การเข้ารหัสแห่งความหมายหรือการเล่าเรื่องของตนเองนั้นเป็นไปในรูปแบบหนึ่งเสมอ สามารถสรุปออกมาแผนภาพปัจจัยกำกับผู้ส่งสารได้ดังต่อไปนี้คือ

แผนภาพที่ 3: ปัจจัยที่เข้ามากำกับกับการเข้ารหัสแห่งความหมายของผู้ส่งสาร

กล่าวโดยสรุปสำหรับกรณีของกลุ่มผู้ส่งสารหรือกลุ่มผู้เล่าเรื่องได้ว่า ผู้ส่งสารหรือผู้เข้ารหัสภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนครนี้ มี 2 กลุ่มใหญ่ๆด้วยกัน โดยกลุ่มแรกเป็นกลุ่มผู้ส่งสารที่จะอยู่ในขั้นตอนของการเข้ารหัสหรือขั้นตอนของการประกอบสร้างความหมายโดยตรง ซึ่งผู้ส่งสารในกลุ่มนี้จะเทียบเท่ากับบรรณาธิการหรือผู้อำนวยการสร้างภาพยนตร์/ละคร ในขณะที่กลุ่มผู้ส่งสารกลุ่มที่ 2 ก็จะมีทั้งกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอกของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้เล่าเรื่องปลายทางแห่งความหมายหรือเทียบเท่ากับผู้อ่านข่าว/พิธีกรเดินเรื่อง

แม้ว่าผู้ส่งสารที่อยู่ในปลายทางแห่งความหมายกลุ่มนี้ จะมิได้มีส่วนในการออกแบบและคัดเลือกเนื้อหา รวมถึงองค์ประกอบของสิ่งแสดงต่างๆภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์แห่งชาติ

อาคารพระที่นั่งศิวิไลภูมิมาน โดยตรง แต่ในทัศนะของผู้วิจัยโดยอ้างอิงจากแนวคิดของ Hall แล้วนั้น ผู้เล่าเรื่องกลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มผู้ส่งสารที่สำคัญที่ผู้เข้ารหัสหรือผู้ส่งสารในกลุ่มแรกต้องคำนึงถึง เนื่องจาก ผู้ส่งสารในกลุ่มนี้จะเป็นผู้ชี้แนะหรือชี้ชวนความหมายบางอย่างให้ปรากฏขึ้นมา ในขั้นตอนการอ่านความหมายของผู้รับสาร และส่งผลให้ความหมายที่เกิดจากการประกอบสร้างความหมายของผู้ส่งสารหรือผู้เล่าเรื่องกลุ่มนี้ เกิดได้อย่างหลากหลายทั้งสอดคล้องและแตกต่างไปจากที่ผู้ส่งสารกลุ่มแรกต้องการ

4.1.2.2 สัญญาะ: พลังแห่งการเล่าเรื่อง

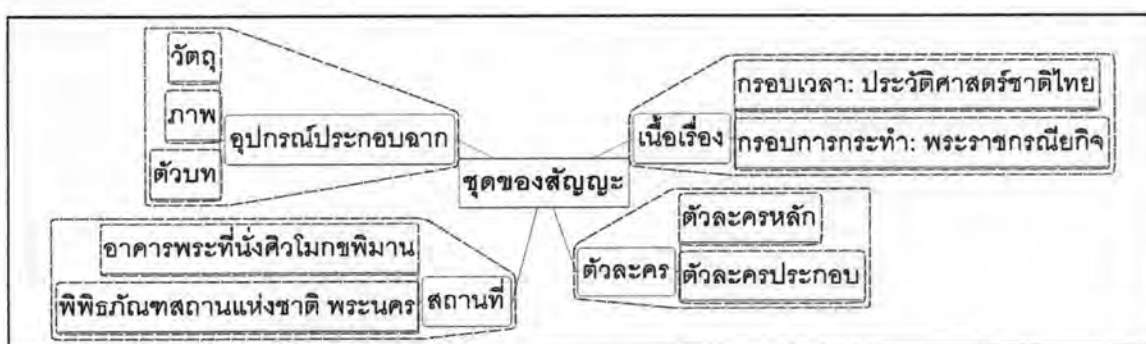
จากการศึกษาวิธีการสร้างภาพตัวแทนประวัติศาสตร์ชาติไทย ผ่านตัวบทและสิ่งแสดงต่างๆ ภายในอาคารศิวิไลภูมิมาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ผู้วิจัยได้พบว่า เหตุที่ภาพแห่งความซื่อสัตย์ของพลนิกรชาวไทยที่ได้อยู่ภายใต้ร่มพระบารมีของพระมหากษัตริย์ไทยดังกล่าว ถูกนำเสนอออกมา จนกระทั่งผู้รับสารสามารถเกิดความรู้สึกสอดคล้องตรงตามจุดประสงค์ของผู้เล่าเรื่อง หรือเชื่อในเรื่องที่ผู้เล่าสื่อสารออกมานั้น เป็นเพราะผู้เล่าเรื่องได้ใช้วิธีการเลือกสัญญาะมาใช้ และร้อยเรียงสัญญาะเหล่านั้นเข้าด้วยกันดังได้กล่าวมาแล้วในขั้นตอนการทำงานของผู้ส่งสารในข้างต้น ดังนั้น ในลำดับแรกนี้ ผู้วิจัยจึงจะจำแนกสัญญาะที่ถูกเลือกจากชุดของสัญญาะ หรือ paradigm และวิธีการที่สัญญาะเหล่านั้นถูกประกอบเข้าไว้ด้วยกันเพื่อถ่ายทอดความหมายหรือความคิดของผู้ส่งสาร หรือ syntagm ตามวิธีการของ Saussure (Fisk, 1982)

ผู้วิจัยพบว่า สัญญาะที่ถูกเลือกมาใช้นั้นเกิดจากชุดของสัญญาะ (paradigm) ที่เทียบเคียงได้กับกระบวนการเล่าเรื่องหรือการสร้างภาพยนตร์ ดังต่อไปนี้ คือ (1) ชุดของเนื้อเรื่องหรือเทียบเคียงได้กับบทภาพยนตร์ (2) ชุดของตัวละครหลักและตัวละครประกอบ (3) ชุดของฉาก และ (4) ชุดของอุปกรณ์ประกอบฉาก ชุดของสัญญาะดังกล่าวเป็นไปดังที่ **พนมบุตร จันทรโชติ (2545)** ได้เปรียบเทียบการจัดแสดงเนื้อหาในพิพิธภัณฑ์เข้ากับการจัดสร้างภาพยนตร์ว่า ในการสร้างภาพยนตร์เรื่องหนึ่ง ผู้สร้างจะต้องมีการคัดเลือกนิยายที่จะมาใช้เพื่อดัดแปลงเป็นบทภาพยนตร์ มีการเลือกดารานำแสดง เช่นเดียวกับการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ที่ผู้จัดจะต้องมีเนื้อหาและแปลงเนื้อหาดังกล่าวมาเป็นบทจัดแสดง และการเลือกดารานำเปรียบได้กับการเลือกสื่อประเภทต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการจัดแสดง

การประกอบกันขึ้นของชุดสัญญาะต่างๆนี้สะท้อนให้เห็นว่า สัญญาะแต่ละตัวนั้นไม่มีพลังเพียงพอมากโดยตัวเองที่จะ fix หรือควบคุมความหมาย หรือประกอบสร้างภาพตัวแทนผ่าน

พิพิธภัณฑ์ตามผู้เข้าชมที่ต้องการได้ แต่ความหมายหรือภาพตัวตนที่ผู้วิจัยได้พบจากการเข้าชม การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์นั้นเกิดขึ้นจากการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับชุดของสัญญาณต่างๆ ซึ่ง จะทำการส่งหรือควบคุมความหมายที่ผู้ส่งต้องการด้วยกรรมวิธีการเข้ารหัสหรือกลยุทธ์การสื่อสาร ซึ่งจะได้ขยายความให้เห็นต่อไป

สำหรับสัญญาณในแต่ละชุดของสัญญาณใหญ่นั้นจะประกอบไปด้วยกลุ่มของสัญญาณ และสัญญาณย่อยที่ถูกจัดเข้าประเภทของชุดและกลุ่มของสัญญาณดังกล่าว ดังแบบจำลองชุด ของสัญญาณในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4: แบบจำลองชุดของสัญญาณภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย
อาคารพระที่นั่งศิวโมกขพิมาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

[1] ชุดของเนื้อเรื่อง

สำหรับเนื้อเรื่องในการจัดแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ณ อาคารพระที่นั่ง ศิวโมกขพิมานนี้ จะเห็นได้ว่าถูกนำเสนอผ่านการเล่าเรื่อง 2 ชุด คือ กรอบแห่งเวลาและกรอบ แห่งการกระทำ โดยที่กรอบแห่งการกระทำจะเป็นกรอบหลักที่สำคัญของการสร้างภาพตัวตน ประวัติศาสตร์ชาติไทย

สำหรับกรอบแห่งกาลเวลานี้จะเริ่มต้นตั้งแต่จุดเริ่มต้นของประเทศไทย โดยใช้กรอบการ นำเสนอตามการเรียงลำดับของกาลเวลา ผลจากการศึกษาทำให้ได้พบว่า การเรียงลำดับของ เวลาในประการแรกคือเรียงลำดับเวลาตามยุคสมัย เริ่มต้นการจัดแสดงนับตั้งแต่ครั้งที่ชนชาติไทย ยังรวมตัวกันอยู่ในลักษณะชุมชนย่อยๆ จนรวมตัวตั้งอาณาจักรไทยขึ้นเป็นครั้งแรก ในปลาย พุทธศตวรรษที่ 18 คือ อาณาจักรสุโขทัย ในปีพุทธศักราช 1893 ชนชาติไทยอีกกลุ่มหนึ่งในกลุ่ม แม่น้ำเจ้าพระยาได้รวมตั้งอาณาจักรขึ้นอีกแห่งหนึ่ง มีศูนย์กลางที่กรุงศรีอยุธยา และได้รวม อาณาจักรสุโขทัยไว้ด้วยกันและได้เป็นปีกแผ่นสี่บทยอดตลอดมาถึงกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์

(กรมศิลปากร, 2525) และการเรียงลำดับของเวลาในประการที่สองคือการเรียงลำดับเวลาตามการปกครองของแต่ละรัชกาล โดยที่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การแสดงนิทรรศการในส่วนสุดท้ายจะอยู่ที่การปกครองของพระมหากษัตริย์ในรัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นรัชกาลปัจจุบัน ดังจะได้อธิบายต่อในหัวข้อชุดของตัวละคร

เนื้อหาที่ถูกนำเสนอผ่านกรอบแห่งกาลเวลานี้ถูกเข้ารหัสเสริมผ่านการออกแบบเส้นทางการเดินแบบทางเดียว หรือ direct plan ในความหมายถึง การกำหนดเส้นทางการเดินแบบตายตัวเพื่อกำหนดให้ผู้เข้าชมการจัดแสดง ณ อาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน ที่ต้องเริ่มต้นเดินจากจุดหนึ่งหรือทางเข้าในช่วงเวลาแห่งอดีตที่ไกลที่สุด ไปยังอีกจุดหนึ่งตามลำดับของยุคสมัยและลำดับการปกครองของแต่ละราชวงศ์ จนกระทั่งจบนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทยด้วยอดีตที่ใกล้กับปัจจุบันที่สุด และเป็นทางออกจากพื้นที่การจัดแสดง ทั้งนี้ ผู้เข้าชมจะไม่สามารถมองเห็นองค์ประกอบของนิทรรศการทั้งหมดได้ในคราวเดียวกัน แต่จะได้เห็นนิทรรศการหรือประวัติศาสตร์ในแต่ละเฉพาะช่วงเวลาที่กำลังเดินผ่านเท่านั้น

ในขณะที่กรอบแห่งการกระทำได้เน้นเนื้อเรื่องมาที่การบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในด้านต่างๆของพระมหากษัตริย์ชาติไทย คือ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านศาสนาและพุทธศิลป์ ด้านการคมนาคม ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านการป้องกันประเทศ

ข้อสังเกตของผู้วิจัย คือ การเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทยโดยใช้กรอบแห่งการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนี้ สามารถตอบสนองหัวใจสำคัญอันเป็นเป้าหมายของโครงการจัดนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทย เพื่อให้เป็นเครื่องแสดงถึงความน้อมรำลึกต่อพระมหากษัตริย์ในสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งพระบรมมหาราชวงศ์จักรี ในโอกาสที่ครบรอบการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ได้เป็นอย่างดี เนื่องจาก การใช้วิธีการเล่าเรื่องการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน่านับการของพระมหากษัตริย์ไทยควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญกับการคัดเลือกสัญลักษณ์ย่อยภายในชุดของอุปกรณ์ประกอบฉาก เป็นปฏิบัติการสร้างภาพตัวแทนที่ใช้แนวคิดเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสัญลักษณ์จนกระทั่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้เข้าชม ทั้งความรู้สึกที่เกิดจากการมองเห็นสัญลักษณ์ต่างๆภายในพิพิธภัณฑ์ในขณะเวลาปัจจุบัน และความรู้สึกจากเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ที่ได้รับรู้มาจากทั้งสถาบันการศึกษาและสื่อมวลชนในอดีต จนกระทั่งมองเห็นถึงภาพแห่งความทุ่มเทและความเหน็ดเหนื่อยของพระมหากษัตริย์ไทยแต่ละพระองค์เพื่อเอกราชของประเทศชาติและเพื่อความอยู่ดีกินดีและความผาสุกร่มเย็นของพลกนิกรของพระองค์

และแม้ว่าการเล่าเรื่องภายในพิพิธภัณฑสถานโดยจัดแบ่งหัวข้อในกรอบแห่งการกระทำออกมาตามพระราชกรณียกิจแต่ละประเภทออกมาอย่างชัดเจนนี้ จะปรากฏตั้งแต่ในประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ 4 ในพระบรมราชจักรีวงศ์เป็นต้นมา เนื่องจากเป็นประวัติศาสตร์อันใกล้มีรายละเอียดเนื้อหาและสิ่งแสดงต่างๆ ที่เป็นบันทึกและหลักฐานที่คงเหลืออยู่มาก แต่หากพิจารณาย้อนกลับไปที่พิจารณากรอบแห่งการกระทำของพระมหากษัตริย์ในประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคสมัยก่อนหน้านี้ คือ ในสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก็จะได้พบว่าหัวข้อในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในด้านต่างๆ นี้ล้วนครอบคลุมการกระทำของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์เช่นเดียวกัน

นอกจากนั้นแล้ว ก็จะได้พบอีกด้วยว่า เนื้อเรื่องในพระราชกรณียกิจแต่ละด้านนั้นก็จะเป็นเรื่องเล่าที่รู้จักกันดีอยู่แล้วผ่านช่องทางอื่นๆ ยกตัวอย่างเช่น วรรณกรรมสงครามยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การรับราชทูตฝรั่งเศสที่พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การปราบปรามชุมนุมหรือก๊กต่างๆ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรือพระราชกรณียกิจในด้านการป้องกันประเทศของรัชกาลที่ 1 ในการจัดแสดงนิทรรศการหัวข้อสงครามเก้าทัพหรือสงครามทุ่งลาดหญ้า เป็นต้น

ข้อที่น่าสังเกตในด้านเจตนาของผู้ส่งสารในกรณีของการเรียงลำดับตามกรอบกาลเวลาและกรอบแห่งการกระทำนี้ หากพิจารณาตามหนังสือเรื่อง "พิพิธภัณฑสถานวิทยา" ของ จิราจกมล (2532) อดีตผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร แล้วนั้น จะได้พบอีกด้วยว่า กรอบของเนื้อหาดังกล่าวที่ผู้วิจัยค้นพบ เป็นกรอบที่สอดคล้องกับหลักวิชาการออกแบบของพิพิธภัณฑสถานที่มีการวางแผนไว้ โดยมีจุดประสงค์เพื่อการให้ความรู้ความเข้าใจของผู้เข้าชมการจัดแสดง นั่นคือ จะต้องมีการเรียงลำดับเรื่องราวก่อนหลัง โดยการย่อยออกเป็นตอนๆ หรือย่อยออกเป็นหัวข้อย่อยๆ โดยเรียงตามลำดับเรื่องที่จะดูก่อนดูหลัง รวมถึงกรอบแห่งจินตนาการที่จะออกแบบการจัดแสดง ขนาดของพื้นที่ที่จะให้ ตามเนื้อหาที่ต้องการเรียงลำดับตามกาลเวลาก่อนหลังนั้น

[2] ชุดของตัวละคร

ผู้วิจัยได้พบว่า เนื้อเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทยในข้างต้นนั้นมีตัวละครหลัก คือ พระมหากษัตริย์/พระเจ้าแผ่นดินของชาติไทยในแต่ละยุคสมัย และมีพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง/ข้าราชการทั้งชั้นสูงและชั้นธรรมดา และประชาชนหรือชาวบ้านทั่วไป ที่ปรากฏตนในฐานะ

องค์ประกอบหนึ่งของการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆของพระมหากษัตริย์ เป็นตัวละครประกอบในเรื่อง

สำหรับพระมหากษัตริย์/พระเจ้าแผ่นดินในแต่ละยุคสมัยที่พบในเนื้อเรื่องนี้ มีจำนวน 19 พระองค์ด้วยกัน คือ

- สมัยกรุงสุโขทัย ได้แก่ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และพระมหาธรรมราชาที่ 1
- สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระสุริโยทัยในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สมเด็จพระมหินทราธิราช สมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ
- สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รวม 9 รัชกาล คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ในกรณีของพระมหากษัตริย์ชาติไทยนี้ เมื่อสังเกตควบคู่กับชุดของเนื้อเรื่องในส่วนของกรอบการกระทำหรือพระราชกรณียกิจ ก็จะพบว่าหลักในการเลือกพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในสมัยกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยานั้นก็คือ พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นจะต้องเป็นที่รู้จักกันดีในประวัติศาสตร์ชาติไทยในฐานะของผู้สร้างชาติไทย ผู้กอบกู้เอกราชของชาติไทย หรือผู้ที่ทำให้เมืองไทยในยุคสมัยนั้นเป็นยุคสงบสุขร่มเย็นและรุ่งเรือง

ผู้วิจัยพบว่า สำหรับเงื่อนไขของการเลือกตัวละครนั้น (law of selection) ก็คือการเลือกจากความ “ดี” และความ “เด่น” แต่หลักในการเลือกนี้จะยกเว้นในสมัยกรุงธนบุรี เนื่องจากมีกษัตริย์เพียงพระองค์เดียว คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่เลือกเรื่องของพระมหากษัตริย์มาทุกพระองค์ เนื่องจาก เป้าหมายของการปรับปรุง

การจัดแสดงภายในห้องแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้ คือการเป็นเครื่องแสดงถึงความน้อมรำลึกต่อพระมหากษัตริย์คุณในสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชแห่งพระบรมมหาราชวงศ์จักรี ดังได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น

เมื่อเงื่อนไขจากการเลือกมาจากการเลือกด้วยความดี ทำให้ "ตัวละครหลัก" หรือพระมหากษัตริย์จาก 3 ยุคสมัยที่ผู้ส่งสาร เกือบทุกพระองค์จะเป็นผู้กระทำเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความเป็นปึกแผ่น ความเจริญรุ่งเรืองของชาติ และความสงบสุขของราษฎรของพระองค์ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เห็นภาพแห่งความดีชัดเจนนยิ่งขึ้น สมเด็จพระมหินทราธิราช และสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงเป็นตัวละครสองใจที่ถูกเลือกขึ้นมาเพื่อเทียบเคียงให้เห็นเป็นตัวอย่างของพระมหากษัตริย์ที่ไม่ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ไม่สนพระทัยในการศึกสงคราม และทรงมีพระปรีชาสามารถในการปกครองไม่เพียงพอ จนเป็นเหตุให้ต้องสูญเสียเอกราชของชาติไทย

ทั้งนี้ หากว่าเราเทียบเคียงเข้ากับแนวคิดคู่ตรงข้าม หรือ binary opposition ก็จะได้เห็นว่าชุดของตัวละครหลักนี้ถูกเลือกขึ้นมาทั้ง 2 แบบ เพื่อควบคุมการรับรู้ข้อมูลของผู้รับสารหรือประชาชนชาวไทยในห้วงเวลาแห่งปัจจุบัน ให้ได้รับรู้ถึงความแตกต่างทางความประพฤติระหว่าง "ตัวละครสำคัญ" (หรือเทียบได้กับบทบาทของตัวละครแบบพระเอก/นางเอก) และ "ตัวละครสองใจ" (หรือเทียบได้กับบทบาทของตัวละครแบบผู้ร้าย) เพื่อให้เกิดความล้ากันในพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ ที่ทรงใช้หลักทศพิธราชธรรมเข้ากำกับการปกครองประเทศและประชาชนของพระองค์ให้อยู่อย่างมีอิสระเสรีภาพและอยู่ได้อย่างสงบสุขร่มเย็น และได้ข้อเตือนใจจากแบบอย่างแห่งความประพฤตินำไปสู่ความล่มสลายของชาติ ดังตารางเปรียบเทียบต่อไปนี้

ตารางการเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวละครโดยใช้แนวคิดคู่ตรงข้าม		
ตัวละคร	ตัวละครสำคัญ	ตัวละครสองใจ
พฤติกรรมหน้าที่	- ยึดมั่นในทศพิธราชธรรม - อุตสาหะเพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกร - นำเพ็ญพระราชกรณียกิจในด้านต่างๆ ประกอบด้วย ด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านศาสนาและพุทธศิลป์ ด้านการคมนาคม ด้านสังคม และวัฒนธรรม และด้านการป้องกันประเทศ	- ไม่ทรงตั้งมั่นในทศพิธราชธรรม - อ่อนแอและมีพระปรีชาสามารถในการ ปกครองไม่เพียงพอ - ไม่สนพระทัยในการนำเพ็ญ พระราชกรณียกิจในด้านต่างๆ โดยเฉพาะในด้านของการป้องกัน ประเทศหรือการทำศึกสงคราม
ผลที่เกิดขึ้น	ความเป็นปึกแผ่นและความรุ่งเรืองของชาติ	สูญเสียเอกราชของชาติไทย

ตารางที่ 2: ตารางการเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวละครโดยใช้แนวคิดคู่ตรงข้าม

และเมื่อเลือกด้วย “ความเด่น” ซึ่งในกรณีนี้ผู้วิจัยพบว่า ความเด่นดังกล่าว คือ การที่มีการนำเสนอเรื่องราวของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ซ้ำๆ อย่างสม่ำเสมอ ทั้งผ่านช่องทางทางสถาบันการศึกษาหรือสื่อมวลชน ทำให้ตัวละครที่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักในหน้าประวัติศาสตร์จะไม่ถูกเลือกมานำเสนอ แม้ว่าพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นอาจจะเป็นผู้ที่กระทำเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นปึกแผ่นของชาติ และความสงบสุขของชาวไทยด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างของการเลือกในแบบนี้เช่น เลือกที่จะนำเสนอนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทยในช่วงเวลาของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชในสมัยกรุงสุโขทัย แต่ไม่เลือกพระยาเลอไทย หรือพระยาลำดวน ที่ครองราชย์ในลำดับต่อจากพ่อขุนรามคำแหง เป็นต้น

สำหรับตัวละครประกอบในเรื่อง ก็จะได้พบว่า พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง/ข้าราชการ ทั้งชั้นสูงและชั้นธรรมดา และประชาชนหรือชาวบ้านทั่วไป จะเป็นตัวละครในฝ่ายที่เรียกได้ว่า “คู่ใจ” “มือขวา” หรือ “ผู้เสียสละเพื่อชาติ” หรือเป็นตัวละครที่ช่วยเสริมให้การบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระเจ้าอยู่หัวแต่ละพระองค์โดดเด่นขึ้นมา นอกเหนือจากนั้นแล้ว ตัวละครประกอบในลักษณะนี้ก็ยังมีปรากฏให้เห็นภาพของตัวละครแบบผู้ร้าย เพื่อให้ตัวละครในลักษณะนี้เป็นการกระตุ้นเตือนให้กลุ่มบุคคลผู้เข้าชมการจัดแสดง โดยเฉพาะคนไทย กำกับดูแลความประพฤติของตนเองให้ซื่อสัตย์ต่อพระมหากษัตริย์ ให้ทำเพื่อประเทศชาติมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัวของตนเอง เพื่อมิให้ประเทศชาติขาดความเป็นปึกแผ่น เสื่อมโทรม และอาจสิ้นแผ่นดินสิ้นชาติได้ในที่สุดเหมือนเช่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ยกตัวอย่างเช่นของตัวละครในแบบ “มือขวา” เช่น สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท วังหน้าในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 กำลึงสำคัญของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในการทำสงครามเก้าทัพและสงครามรบพม่าที่ท่าดินแดง หรือเจ้าพระยาบดินทรเดชา ในฐานะของแม่ทัพคนสำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

หรือตัวละครในแบบของวีรบุรุษชาวบ้าน เช่น การจัดแสดงประวัติศาสตร์วีรกรรมของชาวบ้านค่ายบางระจัน โดยเฉพาะผู้นำในครั้งนั้น ได้แก่ นายจันทร์หนองเขียว นายโชติ นายดอก นายทองแก้ว นายทองเหม็น นายทอง นายแสงใหญ่ นายเมือง นายพันเรือง ขุนสวรรค์ นายอิน และพระอาจารย์ธรรมโชติ ที่สามารถระดมพลชาวบ้านบางระจันต้านกองทัพพม่าไว้ได้ถึง 8 ครั้ง แม้ว่าในที่สุดแล้วค่ายบางระจันจะถูกพม่าตีแตกไปได้

ในขณะที่ตัวละครของข้าราชการธรรมดาหรือชาวบ้านทั่วไป รวมถึงตัวละครชาวต่างชาติที่มีปรากฏภายในพิพิธภัณฑ์ด้วย จะปรากฏตัวในพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบของภาพวาดหรือภาพถ่าย เหตุการณ์ หรือในตู้จำลองเหตุการณ์ ข้อที่น่าสังเกตคือ ตัวละครเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วจะปรากฏเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงบทบาทของตัวละครหลัก โดยเฉพาะในด้านของการป้องกันประเทศ หรือตัวละครในลักษณะของผู้มีส่วนเสริมสร้างคุณลักษณะของผู้นำ

ตัวอย่างเช่น ตัวละครประกอบชาวไทยในฐานะผู้ช่วยด้านการป้องกันประเทศ ก็จะเป็นในลักษณะของหุ่นจำลองของทหารที่เข้าร่วมการศึกสงครามในตู้จำลองเหตุการณ์สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรือภาพของนายทหารนักบินไทยชุดแรก 3 คนที่สำเร็จหลักสูตรด้านการบินจากประเทศฝรั่งเศส ในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้น

สำหรับตัวอย่างในกรณีของตัวละครประกอบชาวต่างชาติ ก็จะเป็นตัวอย่างของตัวละครที่เสริมคุณลักษณะของความเป็นผู้นำ เช่น ความใส่ใจในการศึกษา หรือความมีวิสัยทัศน์ในการใช้ประโยชน์จากที่ปรึกษาชาวต่างชาติ ตัวอย่างเช่น ภาพถ่ายของนางแอนนา เลียวโนเวนส์ ครูที่รัชกาลที่ 4 ทรงจ้างมาสอนภาษาอังกฤษแก่พระราชโอรส หรือ ดร.ทายามะ กะมะทะโระ ชาวญี่ปุ่นผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกหม่อนและเลี้ยงไหม ที่รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ว่าจ้างมาเป็นที่ปรึกษาของกรมช่างไหม เป็นต้น ในการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้น

ในกรณีของตัวละครประกอบชาวต่างชาติ โดยเฉพาะที่มาจากมหาอำนาจชาติตะวันตกนั้น การเลือกตัวละครประกอบมานำเสนอนี้ อาจมีนัยยะที่มากเกินไปกว่าการเป็นตัวละครประกอบเพื่อเสริมคุณลักษณะของความเป็นผู้นำของพระมหากษัตริย์ไทย เพราะการบอกเล่าเรื่องราวถึงความสามารถในการว่าจ้างคนต่างชาติมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆที่ประเทศไทยต้องการนั้น เปรียบเสมือนกับการสร้างจินตนาการของความเหนือกว่าทางสัญลักษณ์ เนื่องจากชาติตะวันตกในขณะนั้นมีอำนาจทางการทหารที่ "เหนือกว่า" และอยู่ในสถานะที่น่ากลัวต่อการคุกคามอิสรภาพของชาติไทย

น่าสังเกตอีกด้วยว่า เนื่องจากการจัดแสดงในครั้งนี้ได้ถูกกำหนดแนวหลักของเรื่องไว้แล้ว เพื่อจัดแสดงเรื่องราวที่ว่าด้วยการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ไทยในแต่ละยุคสมัย เพื่อประโยชน์สุขของประเทศชาติและพลกนิกรของพระองค์ ดังนั้น ภาพของตัวละครประกอบจึงไม่มีภาพวิถีชีวิตของคนธรรมดาทั่วไปปรากฏให้เห็นภายในพิพิธภัณฑ์ และมีเพียงตัวละคร

ประกอบที่มีบทบาทในการป้องกันประเทศ หรือเสริมความโดดเด่นของตัวละครหลักตั้งได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น

[3] ชุดของสถานที่

สำหรับชุดของสถานที่นี้ หากมองโดยอาศัยความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุดของเนื้อเรื่องแล้วนั้น จะสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ชุดความสัมพันธ์ด้วยกัน คือ ชุดแรกคือความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่กับเนื้อหาในห้องจัดแสดงหรืออาคารพระที่นั่งศิวโมกขพิมานนี้ และชุดที่สองคือความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กับอาคารพระที่นั่งศิวโมกขพิมาน อาคารจัดแสดงนิทรรศการอื่น ๆ ภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร รวมถึงสถานที่สำคัญภายนอกพิพิธภัณฑ์

ประการแรก ชุดความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหากับอาคารพระที่นั่งศิวโมกขพิมาน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติไทยที่ถูกแบ่งแยกออกตามกรอบกาลเวลานี้ ได้ถูกจัดแบ่งลงบนพื้นที่ในลักษณะของกาลเวลาแบบเส้นตรง นั่นคือ เส้นทางเดินของผู้เข้าชมภายในตัวอาคารจะเป็นการจัดเส้นทางเดินแบบทางเดียว (direct plan) ผู้ส่งสารได้กำหนดเส้นทางเดินแบบตายตัวให้ผู้เข้าชมเดินทางในจุดเริ่มต้นด้วยการย้อนกลับไปสู่เวลาแห่งอดีต จาก ณ ครั้งที่ชนชาติไทยยังรวมตัวกันอยู่ในลักษณะชุมชนย่อยๆ จนรวมตัวตั้งอาณาจักรสุโขทัย ต่อด้วยเรื่องราวในสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี จนกระทั่งจบนิทรรศการในยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ถึงทางออกของอาคารด้วยกาลเวลาแห่งรัชสมัยรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของชาติไทยพระองค์ปัจจุบัน โดยมีตัวบทหรือตัวอักษรบนภาพกราฟฟิกผนังกำแพงเป็นตัวบ่งบอกถึงจุดเปลี่ยนแห่งกาลเวลาในแต่ละยุคสมัย

ทว่าการจัดเส้นทางเดินเข้าชมภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์นี้ แม้จะกำหนดเส้นทางเดินไว้แบบเดียว แต่ผู้เข้าชมก็ยังมีอิสระในการเลือกเดิน คือ ย้อนกลับไปกลับมาได้ หรือจะเลือกเดินทวนเหตุการณ์จากสมัยปัจจุบันไปยังเหตุการณ์ในอดีตก็ได้ โดยเข้าจากประตูทางออก แต่ก็จะมีน้อยกรณีที่เป็นแบบนี้ เพราะหลังจากการตรวจบัตรจะมีเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์เป็นผู้ชี้ทางเข้าออกให้กับผู้เข้าชม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ทดลองการเลือกเดินทวนเหตุการณ์และทดลองเดินแบบไม่เรียงตามลำดับยุคสมัย ก็พบว่าความหมายที่ได้รับนั้นออกมาไม่แตกต่างกัน เพราะการนำเสนอเนื้อหาประวัติศาสตร์ชาติไทยในทุกยุคสมัยนี้มีแนวคิดหลักที่ควบคุมวิธีการนำเสนอเนื้อหาอยู่ นั่นคือ การรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ไทยนั่นเอง

ผู้วิจัยได้พบว่า การเดินทางผ่านพัฒนาการของประเทศไทยผ่านการจัดแสดงที่โครงสร้างของเนื้อหาถูกร้อยเรียงไปตามกรอบแห่งลำดับกาลเวลานี้ เป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติการเพื่อการควบคุมความหมาย ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เข้าชมจึงเป็นเรื่องของการรู้สึกได้มีส่วนร่วมในเรื่องราวและความ เป็นมาของเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของชาติไทย และความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราวนี้อเองที่ทำให้ในระหว่างการเดินทางท่องอดีตภายในพิพิธภัณฑ์ ผู้เข้าชมหรือผู้รับสารของพิพิธภัณฑ์จะไม่ได้เพียงแค่เห็นสิ่งแสดงต่างๆเท่านั้น แต่ยังได้รับการบอกเล่าเรื่องราวบอกถึงหน้าที่ และความสำคัญของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ต่างๆอีกด้วย (Baxandall cited in Lewi, 2003)

ประการที่สองคือ ชุดความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนครกับอาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน อาคารจัดแสดงนิทรรศการอื่นๆภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร และสถานที่สำคัญภายนอก ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ความสัมพันธ์ในชุดของพื้นที่และสถานที่นี้เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยหนุนเสริมให้การสร้างภาพตัวตนของประวัติศาสตร์ชาติไทยให้ดูสมจริงมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ภาพที่ 16-17: บริเวณด้านหน้าห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน

ผลจากการศึกษาทำให้ได้พบว่า แต่เดิมบริเวณที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนครนี้คือ พระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งเป็นที่ประทับของพระมหาอุปราช ในสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2325 พร้อมกับการสร้างพระบรมมหาราชวัง มีคำเรียกสามัญว่า "วังหน้า" เมื่อกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทิววงศ์ และได้มีการประกาศยกเลิกตำแหน่งวังหน้า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สถานที่ในพระราชวังบวรสถานมงคลจึงว่างลง รัชกาลที่ 5 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพิพิธภัณฑ์สถานส่วนพระองค์ ไปตั้งจัดแสดงที่พระราชวังบวรสถานมงคล เฉพาะด้านหน้า 3 องค์ คือ พระที่นั่งศิวโมกษพิมาน พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ และพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

สำหรับพระที่นั่งศิวโมกชพิมานเป็นอาคารตั้งอยู่ทางด้านหน้าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครนี้ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2325 ในปี พ.ศ. 2469 หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชสมณเฑียรในพระราชวังบวรสถานมงคลทั้งหมด ให้จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร พระที่นั่งศิวโมกชพิมานได้ถูกใช้เป็นสถานที่สำหรับจัดแสดง ศิลปิน คัมภีร์โบราณ สมุดไทย ตำราโบราณ เรียกว่าหอสมุดวชิรญาณ และในปี พ.ศ. 2525 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครได้ดำเนินการปรับปรุงพระที่นั่งศิวโมกชพิมาน เป็นห้องจัดนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทยแบบนิทรรศการถาวร โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดห้องประวัติศาสตร์ชาติไทย เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2525 (กรมศิลปากร, 2525; สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2542)

อาคารและพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑสถานจึงมิได้มีแต่เพียงนัยยะของการเป็นอาคารและสถานที่ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็น "ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์" ของอดีตของชาติ นอกเหนือจากนั้นแล้ว อาคารและพื้นที่แห่งนี้ยังอาจนับเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ไทยอย่างมากที่สุดอีกด้วย โดยเฉพาะความต้องการที่จะให้พิพิธภัณฑสถานนี้เป็นแนวทางในการศึกษาหาความรู้ของประชาชนจากสิ่งของที่นำมาจัดแสดงภายใน

ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตกับตนเองว่า สาเหตุของการที่ผู้รับสารจะสามารถรับความหมายที่ผู้จัดหรือผู้ส่งสารของพิพิธภัณฑสถานต้องการจะนำเสนอได้อย่างง่ายดาย เป็นเพราะการนำเสนอภาพตัวแทนประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้ อยู่ภายในพื้นที่ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์แห่งชาติที่เกิดขึ้นจริง ใช่หรือไม่ เมื่อได้นำความรู้สึกนี้ไปสอบถามกับผู้รับสารคนอื่นๆ ในการทำสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้พบข้อมูลว่า แม้ว่าผู้เข้าชมทั่วไปจะไม่รู้ว่า พื้นที่คืออะไรหรือมีความสำคัญอย่างไรในทางประวัติศาสตร์ แต่ก็รู้สึกตรงกันว่า เมื่อพิพิธภัณฑสถานตั้งอยู่ใน "โซนพิเศษ" แล้ว ตัวอาคารและสถานที่ก็ย่อมจะมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติไทยด้วยเช่นกัน ดังเช่นตัวอย่างของถ้อยคำให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้คือ

"ถ้าสังเกตดูในบริเวณนี้จะมีความรู้สึกว่าเป็นสถานที่ที่สำคัญๆ ทั้งนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ วัดที่เก่าแก่ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทางความเป็นอยู่ของคนในสมัยก่อน และเป็นสถานที่ที่เป็นเมืองเก่าของไทย จะเห็นได้ว่ามีศาลหลักเมืองอยู่ด้วย ดังนั้นในส่วนของพิพิธภัณฑสถานนี้จึงมีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกับประวัติศาสตร์ชาติไทย" (สายทอง บุญปัญญา, สนทนากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

ในขณะที่เดียวกัน ผู้วิจัยได้พบอีกด้วยว่า มีความพยายามใช้พื้นที่ทางกายภาพเข้ามาเป็นตัวควบคุมความหมายที่ต้องการนำเสนอผ่านพิพิธภัณฑ์ด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น การเลือกพื้นที่ที่จะก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ศิลปะของประเทศเยอรมัน ที่ในที่สุดแล้วผลจากการค้นหาและเลือกเมืองเพื่อจะก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวนั้น ผู้สร้างได้เลือกเมือง Nuremberg เป็นสถานที่ก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ โดยให้เหตุผลว่า เป็นเพราะพื้นที่ของเมืองนี้เป็นเมืองที่สามารถแสดงให้เห็นถึงลักษณะของความเป็นเยอรมันได้มากที่สุดกว่าเมืองอื่นๆ (Hoffmann, 1994)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า บรรยากาศและสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนครนี้ นับเป็นบริบทในด้านสถานที่ (place/space context) ที่สำคัญในการช่วยประกอบสร้างความหมายของภาพตัวแทนประวัติศาสตร์ชาติไทย เนื่องด้วยสภาพแวดล้อมทางด้านพื้นที่ ได้มีส่วนช่วยให้ภาพบรรยากาศและเหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านมาของชาติไทย ภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย ดูสอดคล้องและสมจริงมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งสามารถนำทางการอ่านความหมายและความรู้สึกที่เกิดขึ้นของผู้ชม ให้ยอมรับภาพตัวแทนความโชคร้ายของปวงชนชาวไทย ที่ได้อยู่ภายใต้ร่มพระบารมีที่ปรากฏขึ้นดังได้กล่าวมาแล้วได้

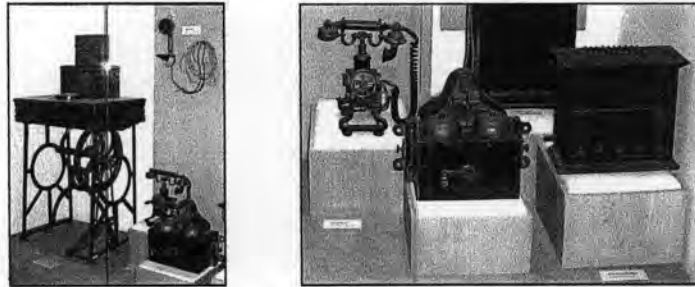
[4] ชุดของอุปกรณ์ประกอบฉาก

ผู้วิจัยพบว่า สาเหตุประการสำคัญที่ภาพแห่งความโชคร้ายดังกล่าวถูกนำเสนอออกมาจนกระทั่งผู้เข้าชมสามารถเกิดความรู้สึกสอดคล้องตรงตามจุดประสงค์ของผู้เล่าเรื่องนี้ เกิดขึ้นเพราะการเลือก/และไม่เลือกใช้สิ่งแสดงต่างๆ เพื่อให้สื่อสารความหมายที่ผู้ส่งสารของพิพิธภัณฑ์ต้องการ ซึ่งผู้วิจัยจัดจำแนกชุดของอุปกรณ์ประกอบฉากภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน ออกมาเฉพาะประเภทที่สำคัญๆ ดังนี้ คือ

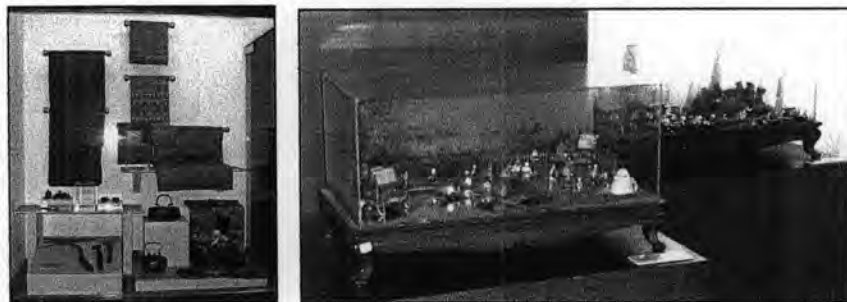
(4.1) **วัตถุ (object/artifact)** สำหรับวัตถุในชุดของอุปกรณ์ประกอบฉากที่ถูกใช้เป็นสื่อในการถ่ายทอดความหมายภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยนั้น มีทั้งวัตถุที่เป็นของจริงที่พระมหากษัตริย์ในอดีตพระราชทานให้กับพิพิธภัณฑ์หรือองค์กรและบุคคลทั่วไปมอบให้ วัตถุที่ทำเลียนแบบของจริง และวัตถุประเภทตู้จำลองเหตุการณ์ขนาดเล็ก

(4.1.1) **วัตถุของจริงจากประวัติศาสตร์** วัตถุประเภทนี้ได้ถูกเลือกใช้เพื่อแสดงจุดเด่นของเหตุการณ์ในแต่ละยุคสมัยและแต่ละรัชกาล ยกตัวอย่างเช่น เครื่องสังคโลกในสมัยอาณาจักร

สุโขทัย โต๊ะทรงค้ำนวนทางดาราศาสตร์และโหราศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6 หรือสิ่งของและผลิตภัณฑ์จากโครงการที่เกิดขึ้นจากกระแสพระราชดำริของรัชกาลที่ 9 เป็นต้น

ภาพที่ 18-19: ตู้แสดงสิ่งของในหัวข้อพระราชกรณียกิจทางด้านการสื่อสาร ในส่วนจัดแสดงนิทรรศกาลของรัชกาลที่ 5

ภาพที่ 20-21: ตู้แสดงสิ่งของจากมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในส่วนจัดแสดงนิทรรศกาลของรัชกาลที่ 9

ประเด็นที่น่าสนใจในการใช้ของจริงช่วยสร้างภาพตัวแทนก็คือ การที่ผู้วิจัยในฐานะของนักท่องเที่ยวหรือผู้รับสารยอมรับความหมาย รวมถึงไม่ทันคิดและไม่ทันตั้งคำถามต่อความหมายที่ถูกส่งมานั้น เป็นเพราะคุณลักษณะพิเศษที่เกิดขึ้นจากการใช้ “ของจริง” นั่นคือ นอกจาก วัตถุของจริงจะสามารถดึงดูดใจของผู้เข้าชมนิทรรศการได้มากแล้ว “วัตถุของจริงจากประวัติศาสตร์” ยังก่อให้เกิดความรู้สึกถึงความโปร่งใส โดยเฉพาะความหมายของความโปร่งใสในด้านของการเป็นพยานหลักฐานแห่งประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องระหว่างกาลเวลาแห่งอดีตกับปัจจุบันที่ถูกซ่อนอยู่ภายใต้ของจริงเหล่านั้น ดังนั้น วัตถุของจริงจึงมิใช่เป็นเพียงวัตถุธรรมดาแต่ซ่อนนัยถึงประวัติศาสตร์ของชาติไทยและลักษณะเฉพาะของความเป็นไทยอีกด้วย

(4.1.2) วัตถุที่เปลี่ยนแปลงแบบของจริง สำหรับวัตถุเปลี่ยนแปลงนี้อาจมีทั้งกรณีที่ของจริงถูกจัดแสดงอยู่ที่อื่น หรือวัตถุของจริงนั้นอยู่ในสภาพผุพังหรือกร่อนทำลายไปตามกาลเวลา หรือหาวัตถุของจริงนั้นไม่ได้ ตัวอย่างเช่น โบราณวัตถุจำลองเกี่ยวกับพระเจ้า 500 ชาติ ที่พบในเจดีย์วัดพระศรีสรรเพชญ์ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมไตรโลกนาถ เรือสำเภาจำลองในสมัยรัชกาลที่ 3

เพลงสร่งจำลองในพระราชพิธีโสกันต์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ รัชสมัย
รัชกาลที่ 5 ฯลฯ

ผู้วิจัยได้พบว่า แม้จะเป็นเพียงการทำเลียนแบบของจริง แต่วัตถุเหล่านี้มิได้สูญเสีย
ความสามารถในการผลิตความหมายไปแต่อย่างใด เนื่องด้วย วิธีการเลือกนำเสนอวัตถุเลียนแบบ
ควบคู่ไปกับสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่มีหน้าที่ในการให้รายละเอียดหรือทำหน้าที่เป็นบริบทของวัตถุ อย่างเช่น
ตัวบทในลักษณะของป้ายชื่อวัตถุและป้ายอธิบายรายละเอียดของวัตถุ เป็นต้น

ภาพที่ 22: เรือสำเภาจำลองในสมัยรัชกาลที่ 3 จะเห็นด้านหลังเป็นภาพกราฟฟิคเพื่อให้ผู้เข้าชมได้จินตนาการ
ถึงช่วงเวลาขณะที่เรือกำลังแล่นอยู่ในทะเล ในส่วนจัดแสดงนิทรรศกาลของรัชกาลที่ 3

(4.1.3) ตู้กระจกจำลองเหตุการณ์ (diorama) ตู้กระจกจำลองเหตุการณ์ได้ถูกเลือกขึ้นมา
เพื่อแสดงจุดเด่นของเหตุการณ์ในแต่ละยุคสมัยและแต่ละรัชกาลเช่นเดียวกับการเลือกใช้วัตถุของ
จริง ตู้กระจกจำลองเหตุการณ์นี้จะจำลองภาพการกระทำของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นแบบ
สมจริง ในลักษณะของการใช้หุ่นคนจำลอง ฉากจำลอง และอุปกรณ์ประกอบฉากแบบย่อส่วน โดย
กำหนดมุมมองจากด้านหน้าคล้ายลักษณะของการชมละครเวที และมีตัวบทบรรยายประกอบทั้ง
ในลักษณะของตัวอักษรและในลักษณะของเสียงอธิบาย ที่สำคัญคือ เมื่อผู้เข้าชมพิจารณา
เหตุการณ์ที่จำลองมา รวมถึงดูที่ใบหน้าและกิริยาท่าทางของหุ่นคนจำลองอย่างใกล้ชิดก็จะ
มองเห็นถึงสีหน้าและท่าทางของแต่ละคนที่บ่งบอกถึงความรู้สึกและอารมณ์ที่แตกต่างกันด้วย ผล
ก็คือ ผู้ชมสามารถจินตนาการและรู้สึกว่าได้ “เห็น” และรับรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้นจริง

ยกตัวอย่างเช่น ตู้จำลองเหตุการณ์สมัยประวัติศาสตร์สุโขทัยในเหตุการณ์พ่อขุน
รามคำแหงชนช้างกับขุนสามชนเจ้าเมืองขอม ตู้จำลองเหตุการณ์จำลองประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระ
พระนเรศวรมหาราชตอนทรงพระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง ตอนทรงประกาศอิสรภาพ ตอนทรง
ปืนค่ายพม่า ตอนทรงรบกับลักไวทำมู และตอนทรงกระทำยุทธหัตถี ตู้แสดงเหตุการณ์จำลอง

ประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตอนตีเมืองจันทบุรี ตอนทรงรวบรวมกำลังพล หัวเมืองตะวันออก ผู้จำลองเหตุการณ์สงครามทุ่งลาดหญ้าในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ผู้จำลองบรรยากาศเกษตรกรที่ยึดการดำเนินชีวิตแบบ “เศรษฐกิจพอเพียง” ในส่วนจัดแสดงนิทรรศการสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ฯลฯ

ภาพที่ 23-24: ตู้กระจกจำลองเหตุการณ์ศึกสงคราม พร้อมตัวบทบรรยายและคอมพิวเตอร์อิเล็กทรอนิกส์ให้เสียงบรรยายเหตุการณ์ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในการจัดแสดงนิทรรศการในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ข้อสังเกตประการหนึ่งต่อเหตุการณ์ที่ถูกเลือกมานำเสนอในลักษณะของผู้จำลองเหตุการณ์ นั่นคือ เหตุการณ์จำลองในแต่ละยุคสมัยนั้นสามารถแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระมหากษัตริย์ไปตามบริบทและกาลเวลา จากอดีตที่พระเจ้าแผ่นดินของประเทศไทยทรงเน้นบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในด้านการป้องกันประเทศด้วยการทำศึกสงครามระหว่างประเทศและสงครามการเมืองในประเทศ มาเป็นการเน้นสร้างความสัมพันธ์ทางการทูต และเน้นพระราชกรณียกิจทางด้านการพัฒนาประเทศในมิติของเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา หรือการทำสงครามกับเศรษฐกิจและความยากจน ดังเช่นผู้จำลองเหตุการณ์เศรษฐกิจพอเพียงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน

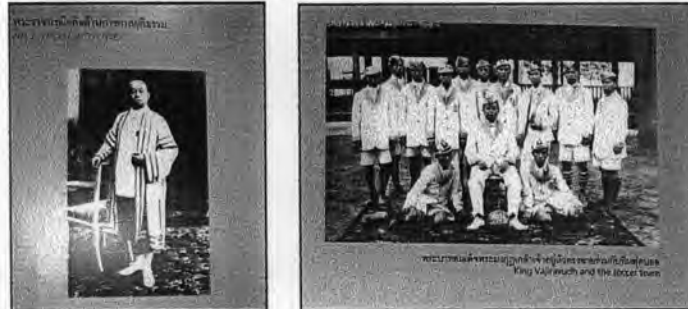
ภาพที่ 25: ตู้กระจกจำลองวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมคอมพิวเตอร์อิเล็กทรอนิกส์ให้เสียงอธิบาย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในการจัดแสดงนิทรรศการในสมัยรัชกาลที่ 9

เพื่อจะวิเคราะห์ว่าวัตถุทั้ง 3 ประเภทในข้างต้นนั้นสามารถแสดงความหมายและความคิดของผู้ส่งได้อย่างไร ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ที่ธรรมชาติของวัตถุ และได้พบว่า “วัตถุ” หรือ object มีบทบาทหรือหน้าที่ที่สำคัญในการสร้างสรรค์ความหมายภายในพิพิธภัณฑ์ คือ

- หน้าที่ในการบอกย้ำและแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่จริงของ “อดีต” หรือ เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น โดยวัตถุทั้งของจริงและของที่ทำเลียนแบบของจริงเหล่านี้ ล้วนถูกใช้ให้แสดงตนในฐานะของการเป็นหลักฐานของประวัติศาสตร์ของแต่ละยุคสมัยหรือแต่ละรัชกาล ยกตัวอย่างเช่น พระเก้าอี้พับของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ที่สันนิษฐานว่า เป็นการอัญเชิญไปใช้ในระหว่างการทำสงครามรบกับพม่าที่ท่าดินแดง หรือจัดแสดงโบราณวัตถุในประวัติศาสตร์สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบด้วย ตำราพิชัยสงครามที่พระองค์โปรดฯ ให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสถทรงชำระ กระจกใสเอกรสาร รวมถึงเสื้อและหมวกลงยันต์ที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2358 หรือคิมเหล็กที่ใช้ในการสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ.2482 เป็นต้น
- นอกจากนั้นแล้ว วัตถุทั้ง 2 ประเภทยังถือเป็น “มรดกทางวัฒนธรรม” ที่ช่วยทำหน้าที่ทั้งในด้านของการตอบสนองของความอยากรู้อยากเห็นของผู้เข้าชมถึงความทรงจำแห่งอดีต ความรุ่งเรืองและความเสื่อมของชาติในยามศึกสงคราม เพื่อจะได้รู้สึกด้วยว่าตัวเองก็เป็นผู้รู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ตัวอย่างเช่น เครื่องสังคโลกในสมัยอาณาจักรสุโขทัย เครื่องมือที่รัชกาลที่ 5 และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงใช้ในพิธีวางศิลาฤกษ์สร้างทางรถไฟ พ.ศ.2435 หนังสือพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6 เช่น ศกุนตลา มัทนะพาธา ท้าวแสนปม ประมวลสุภาษิต และโรเมโอและจูเลียต เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการก่อสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 เป็นต้น รวมถึงหน้าที่ในด้านของการตอบสนองความต้องการทางการเรียนรู้หรือศึกษาค้นคว้าของผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ โดยเฉพาะกับกลุ่มนักเรียนนักศึกษาอีกด้วย

(4.2) ภาพ (picture) สำหรับสัญลักษณ์ประเภทรูปภาพภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้ นอกจากจะสามารถแสดงให้เห็นเหตุการณ์สำคัญหรือบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติแล้ว ยังเป็นที่น่าสังเกตอีกด้วยว่า ภาพประเภทต่างๆที่นำมาจัดแสดงนั้นได้

ถูกเลือกใช้เพื่อให้ทำหน้าที่ควบคุมความหมายด้วยการดึงดูดผู้ชมให้เชื่อว่าทุกสิ่งเป็นความจริง และความจริงเช่นนั้นมีความหมายว่าอย่างไรตามที่ผู้จัดต้องการ อาจจำแนกประเภทของภาพที่จัดแสดงออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

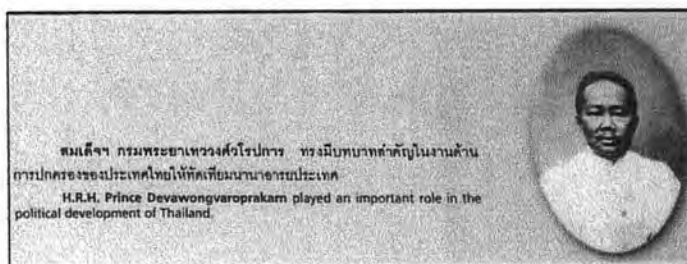

ภาพที่ 26-27: พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาพซ้ายในต้วบทหัวข้อพระราชกรณียกิจด้านการศาลยุติธรรม และภาพขวาในต้วบทหัวข้อพระราชกรณียกิจด้านสังคมและวัฒนธรรม

(4.2.1) พระบรมสาทิสลักษณ์ พระบรมฉายาลักษณ์ และพระบรมรูปของพระมหากษัตริย์ และภาพวาดในเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง ยกตัวอย่างเช่น ภาพวาดพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จกลับจากเมืองเขมร พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเขียนด้วยสีน้ำมัน หรือภาพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงพระตำราญอิริยาบถในระหว่างเสด็จประพาสต้นยังต่างจังหวัด ฯลฯ

(4.2.2) ภาพถ่ายและภาพวาดทั่วไป ได้แก่ ภาพวาดและภาพถ่ายของบุคคลทั่วไป ภาพวาดและภาพถ่ายเหตุการณ์ ภาพวาดและภาพถ่ายของสถานที่ที่ ณ ช่วงเวลาปัจจุบันและ/หรือช่วงเวลาในอดีต ดังตัวอย่างต่อไปนี้ คือ

- ภาพบุคคล เช่น ภาพของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) ผู้บังคับบัญชาการต่อเรือและตักแต่งเรือรบ เรือพระที่นั่งกลไฟ และเรืออื่นๆ ในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 ภาพของแม่ทัพคนสำคัญในการปราบฮ่อในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม และจอมพล เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ซึ่งถือเป็นตัวละครสำคัญในชุดเหตุการณ์ของการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทางด้านการป้องกันประเทศของพระมหากษัตริย์ เป็นต้น หรือภาพของชาวต่างชาติที่มีบทบาทสำคัญในด้านของการศึกษาสมัยใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 อย่างเช่น นางแอนนา เลียวโนเวนส์ และ หมอบรัดเลย์

ภาพที่ 28: สมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการ
ในส่วนจัดแสดงนิทรรศการหัวข้อพระราชกรณียกิจด้านการปกครอง สมัยรัชกาลที่ 5

- ภาพเหตุการณ์ เช่น ภาพวาดจำลองเหตุการณ์ราชทูตไทยนำโดยออกพระวิสุทธสุนทร หรือโกษาธิบดี (ปาน) นำพระราชสาส์นไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ฝรั่งเศส ในการจัดแสดงประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งภาพนี้สามารถแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ไทยในการมองการณ์ไกลเพื่อป้องกันสงครามด้วยการใช้กลยุทธ์การเมืองเรื่องการทูตกับประเทศมหาอำนาจที่มีกำลังและอุปกรณ์ที่เหนือกว่าในการรบได้เป็นอย่างดีด้วย
- ภาพสถานที่ เช่น ภาพถ่ายในสมัยปัจจุบันของวัดบางยี่เรือใต้ วัดท้ายตลาด วัดบางว่าน้อย และวัดบางว่าใหญ่ ในการจัดแสดงหัวข้อ “การทำนุบำรุงแผ่นดิน” ประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ฯลฯ หรือภาพวาดจำลองของวัดสันเปาโลและหอดูดาวที่เมืองลพบุรี ในการจัดแสดงประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ภาพที่ 29: ภาพถ่ายสถานที่ต่างๆในช่วงเวลาปัจจุบัน ในส่วนจัดแสดงนิทรรศการสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

(4.2.3) ภาพแผนที่ ยกตัวอย่างเช่น ภาพแผนที่ไฟแสดงที่ตั้งของชุมชนในกลุ่มวัฒนธรรมเริ่มแรก ก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 ในการจัดแสดงนิทรรศการพัฒนาการบ้านเมืองเมื่อเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์กลุ่มวัฒนธรรมแรกเริ่มในแผ่นดินไทยและประวัติศาสตร์กรุงสุโขทัย ภาพแผนที่ไฟแสดงตำแหน่งหัวเมืองในอาณาจักรสุโขทัย หัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก และหัวเมืองประเทศ

ราช ในการจัดแสดงสมัยประวัติศาสตร์สุโขทัย ภาพแผนที่ตั้งอาณาจักรอยุธยาและการสร้างบ้าน
 แปรเมือง ภาพแผนที่แสดงอาณาเขตกรุงธนบุรีและที่ตั้งของชุมชนต่างๆ ในการจัดแสดงสมัย
 ประวัติศาสตร์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภาพแผนที่แสดงเส้นทางเดินทัพไทยและพม่าใน
 สงครามเก้าทัพ พ.ศ.2328 และแผนที่สังเขปแสดงเส้นทางเดินทัพในสงครามพม่าที่ทาดินแดง
 พ.ศ .2329 ในการจัดแสดงประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ 1 ฯลฯ

ภาพที่ 30-31: ตัวอย่างภาพกราฟิกเส้นทางเดินทัพในสงครามรบพม่า ในส่วนจัดแสดงนิทรรศการสมัยรัชกาลที่ 1

(4.2.4) ภาพกราฟิกติดกำแพง (wall display) ยกตัวอย่างเช่น ภาพกราฟิกกำแพง
 วังที่มีรอยอิฐร้าวในการจัดแสดงหัวข้อ “ชะตาเมืองตก” ในประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา และ
 ภาพกราฟิกฉากปริศนาคำแห่ง ในส่วนจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์สมัยการเสีย
 กรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ภาพกราฟิกกำแพงในส่วนจัดแสดงนิทรรศการสมัยกรุงธนบุรีเป็นภาพ
 อนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินซ้อนพื้นภาพหลังด้วยภาพเขียนลายไทยแสดงการสู้รบของชาวบ้านกับ
 พม่า ภาพกราฟิกติดกำแพงผนังกำแพงในการจัดแสดงประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ 9 ซึ่งใช้รูปถ่าย
 ขนาดใหญ่ของพระองค์ขณะทรงรับดอกไม้จากหญิงชราทางด้านขวามือของผู้มอง ในขณะที่ด้าน
 ซ้ายมือจะเป็นรูปภาพปฏิทินเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2493 ในแต่ละช่องของวัน ยกเว้นวันที่ 5/15/27
 จะเป็นภาพถ่ายขณะบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และ
 สมาชิกในพระราชวงศ์ ฯลฯ

ภาพที่ 32: ภาพกราฟฟิคตกแต่งกำแพง ในส่วนจัดแสดงนิทรรศการสมัยรัชกาลที่ 9

เพื่อจะวิเคราะห์ว่าประเภทของภาพในข้างต้นนั้น ทั้งภาพถ่าย ภาพวาด และภาพแผนที่ สามารถแสดงความหมายและความคิดของผู้ส่งได้อย่างไร ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ที่ธรรมชาติของภาพ และได้พบว่า “ภาพ” หรือ picture มีบทบาทหรือหน้าที่ที่สำคัญในการสร้างสรรคความหมายภายในพิพิธภัณฑ์ คือ

- ภาพช่วยทำหน้าที่ให้ “สาร” ที่ผู้จัดต้องการจะสื่อนั้นสามารถเห็นได้โดยง่าย และชัดเจน ตัวอย่างเช่น ภาพวาดเหตุการณ์ขณะพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จกลับพระนครขณะบัญชาการรบอยู่ที่เมืองเขมร เพื่อแสดงให้เห็นและเป็นการยืนยันถึงความชอบธรรมของพระบารมีของพระองค์ในการเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ เป็นพระปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์

ด้วยภาพนั้นแสดงให้เห็นพร้อมด้วยบทอธิบายเหตุการณ์ว่า “ขณะที่ตรวจเตรียมพลก็บังเกิดศุภนิมิตเป็นอัศจรรย์ ปรากฏบันดาลให้พระรัศมีโชติช่วงแผ่ออกจากพระวรกาย บรรดาไพร่พลผู้ใหญ่ผู้น้อยแลเห็นด้วยกันทั้งสิ้น จึงพากันถวายบังคมด้วยพระบารมีจะได้เป็นถึงพระเจ้าแผ่นดิน” อย่างไรก็ตาม ภาพนี้มีได้ระบุที่มาว่าผู้ใดเป็นผู้วาดและวาดขึ้นในสมัยใด ซึ่งหากพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปอีก ก็จะได้เห็นภาพซ้อนในความเชื่อเรื่องบุญวาสนาของคนไทยอีกด้วยว่า ผู้ที่จะขึ้นครองราชย์ได้นั้นมิได้เป็นบุคคลธรรมดาเช่นบุคคลทั่วไป เนื่องจากจะต้องมีบุญบารมีและมีวาสนาเป็นต้นทุนหนุนหลังด้วยนั่นเอง

- ภาพยังทำหน้าที่ในการทดแทนวัตถุ ในกรณีที่ไม่สามารถนำวัตถุของจริงหรือสถานที่หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต มาจัดแสดงได้ ในกรณีนี้ภาพจะทำให้ผู้ชมรู้สึก

ได้ถึงการดำรงอยู่ของวัตถุหรือสถานที่ หรือรู้สึกได้ว่ามีเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นจริง แม้มิได้มองเห็นในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้

ตัวอย่างเช่น ภาพในการจัดแสดงนิทรรศการหัวข้อพระราชกรณียกิจด้านการคมนาคม ประกอบด้วย ภาพถ่ายเหตุการณ์จริงในสมัยประวัติศาสตร์ทรงวางศิลาฤกษ์ทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-อยุธยา พ.ศ.2439 ภาพของถนนที่ตัดขึ้นใหม่และที่ปฏิสังขรณ์รวมถึงภาพของสะพานที่ถูกสร้างขึ้นที่เชื่อมโยงกับสถานที่ที่ยังคงมีอยู่ให้เห็นในปัจจุบัน อันได้แก่ ถนนราชดำเนินนอก ถนนสุรวงศ์ ถนนอุณากรรณ เช่น สะพานผ่านพิภพลีลา สะพานผ่านฟ้าลีลาศ สะพานมัฆวานรังสรรค์ และภาพของคลองที่ถูกขุด เช่น คลองรังสิตประยูรศักดิ์ และคลองประเวศบุรีรมย์

- ภาพทำหน้าที่ในการเป็นปริบทให้กับวัตถุและเหตุการณ์จำลองต่างๆ การทำหน้าที่ประเภทนี้ของภาพยังช่วยอำนวยความสะดวกให้กระบวนการสร้างภาพตัวแทนเป็นไปได้ อย่างง่ายดายยิ่งขึ้น เพราะการมีภาพมานำเสนอประกอบวัตถุส่งผลให้เกิดความรู้สึก "เหมือนจริง" (as-it-really-is) ได้มากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น ภาพวาดพื้นหลังในตู้แสดงเหตุการณ์จำลองการหล่อพระพุทธรูปในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 ที่เป็นโบสถ์หรือศาลาวัด หรือภาพกราฟฟิคกำแพงวังที่มีรอยร้าวในการจัดแสดงหัวข้อชะตาเมืองตกในประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นต้น

(4.3) **ตัวบท (text)** สำหรับตัวบทหรือป้ายประกอบนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์ ประกอบด้วยตัวบทที่เป็นตัวอักษรบรรยาย เช่น คำอธิบายรายละเอียดของวัตถุ คำอธิบายได้ภาพ และคำบอกเล่าเหตุการณ์ และตัวบทที่เป็นเสียงบรรยาย ตัวบททั้ง 2 ประเภทนี้จะปรากฏในแบบ 2 ภาษาควบคู่กันไป คือ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ผู้วิจัยพบว่า ประเภทของตัวบทในลักษณะของตัวอักษรนี้จะมีทั้ง (1) คำบรรยาย/คำอธิบายบนภาพกราฟฟิคทั้งขนาดใหญ่และเล็ก เพื่อบอกเล่าเหตุการณ์หรืออธิบายรายละเอียดในแต่ละหัวข้อของการจัดแสดง ตัวอย่างเช่น ตัวบทบรรยายพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี ตัวบทแสดงผังพระราชโอรสและพระราชธิดาในรัชกาลที่ 4 และราชสกุลวงศ์ที่สำคัญในรัชกาลที่ 4 เป็นต้น และ (2) เป็นลักษณะของป้ายให้ข้อมูล เช่น ป้ายชื่อวัตถุ ป้ายอธิบายรายละเอียดของวัตถุ และคำอธิบายได้ภาพ ตัวบทในลักษณะของตัวอักษรนี้จะปรากฏแบบ 2 ภาษาควบคู่กันไป คือ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ภาพที่ 33-34: ตัวอย่างตัวบทประเภทคำอธิบายรายละเอียดของสิ่งแสดง ในส่วนจัดแสดงนิทรรศการสมัยรัชกาลที่ 3

ภาพที่ 35-36: ตัวอย่างตัวบทประเภทคำอธิบายรายละเอียดของเหตุการณ์ ในส่วนจัดแสดงนิทรรศการสมัยกรุงศรีอยุธยา

ผู้วิจัยได้พบว่า การนำเสนอสัญลักษณ์ประเภทตัวบทนี้เป็นภาพสะท้อนแห่งปฏิบัติการควบคุมความหมายได้เป็นอย่างดี เนื่องด้วยตัวบทจะผลิตและต่อยอดความรู้ที่สำคัญด้วยการให้รายละเอียดอธิบายตัววัตถุ อธิบายได้ภาพบุคคล/สถานที่ หรือบอกเล่าเหตุการณ์ ทั้งในแบบของตัวอักษรและแบบของเสียงบรรยาย โดยเฉพาะเมื่อตัวบทที่ถูกเลือกมานำเสนอในพิพิธภัณฑ์นี้มีความเกี่ยวข้องกับความรู้ที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ถูกนำเสนอผ่านช่องทางอื่นๆ ด้วย อาทิ หนังสือเรียนวิชาประวัติศาสตร์ในสถาบันการศึกษา หรือผ่านช่องทางสื่อมวลชน อย่างเช่นละครเรื่องตากสินมหาราช หรือภาพยนตร์เรื่องสุริโยทัย ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องก้านกล้วย หรือตัวอย่างตัวบทบรรยายเหตุการณ์พระเจ้าตากสินมหาราชตีเมืองจันทบุรี ที่ก่อนจะบุกเมืองจันทบุรี พระองค์ได้ตรัสสั่งให้เหล่าทหารหุงหาอาหารแล้วทุบหม้อข้าวหม้อแกงทิ้งให้หมด แล้วไปหาข้าวเข้ากินในเมืองจันทบุรี ที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านทางช่องทางต่างๆ มากมายจนเป็นที่รับรู้กันทั่วไป เป็นต้น

หรือตัวบทบรรยายประกอบภาพกราฟฟิคตกแต่งผนังกำแพงในการจัดแสดงประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ 9 ซึ่งใช้รูปถ่ายขนาดใหญ่ของพระองค์ขณะทรงรับดอกไม้จากหญิงชราทางด้านขวามือของผู้มอง มีข้อความว่า

“ตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชย์ รัชกาลที่ 9 ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่าง ๆ นานัปการ เพื่อความผาสุกแห่งพสกนิกรชาวไทย ทรงมีพระราชวินิจฉัยอันก่อประโยชน์ต่อ การบรรเทาปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ทำให้พสกนิกรแห่งพระองค์สามารถดำรงชีวิตได้ อย่างเป็นสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี อีกทั้งยังทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับสมาชิกใน พระราชวงศ์ทุกพระองค์ในการเป็นแบบอย่างอันดีที่จะทรงบำเพ็ญกิจต่างๆ เพื่อ ประเทศชาติและประชาชน ซึ่งแสดงถึงความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สมดังพระปฐมบรมราชโองการว่า “...เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่ง มหาชนชาวสยาม...”

เพื่อจะวิเคราะห์ว่าตัวบททั้งในลักษณะของตัวอักษรบรรยายและเสียงบรรยายในช่วงต้น นั้นสามารถแสดงความหมายและความคิดของผู้ส่งได้อย่างไร ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ที่ ธรรมชาติของตัวบท และได้พบว่า “ตัวบท” หรือ text มีบทบาทหรือหน้าที่ที่สำคัญในการ สร้างสรรค์ความหมายภายในพิพธิภณท์ คือ

- หน้าที่ในการช่วยอำนวยความสะดวกในการสร้างความหมาย ความเข้าใจ และยังช่วยในการแปลความหมายสัญลักษณ์วัตถุและสัญลักษณ์ประเภทภาพ ด้วยการ อธิบายเรื่องราวที่ย่นย่อแต่ได้ใจความ รวมถึงการนำเสนอพล็อตเรื่องสนับสนุนหัวข้อ ย่อยของนิทรรศการนั้นๆที่ไม่กำกวมสับสนอีกด้วย

ยกตัวอย่างเช่น การใช้ตัวบทอธิบายพระราชกรณียกิจทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ของการจัดแสดงประวัติศาสตร์สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลานั้นมีการเปลี่ยนแปลงขนบประเพณีแบบค่อยเป็นค่อยไป คือ เริ่ม จากการรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย โดยเริ่มที่ ราชสำนักก่อนและขยายไปสู่ประชาชน หรือการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ระบบสัมผัส หน้าจอซึ่งจัดเป็นตัวบทประเภทของการใช้ตัวอักษรบรรยายควบคู่กับเสียง ในการให้ ข้อมูลทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษเกี่ยวกับพระประวัติและพระราชกรณียกิจใน ด้านต่างๆของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

- การทำหน้าที่ของตัวบทในการสถาปนา “การอ่าน” เหตุการณ์หรือวัตถุต่าง ๆ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การนำทางผู้รับสารให้ไปสู่การอ่านความหมายในแบบที่ผู้ส่ง ต้องการ ด้วยการเลือกและสร้างสรรค์ด้วยคำที่จะนำมาใช้ วิธีการการเน้นคำเน้น

ตัวอักษร หรือที่เรียกว่า “การเข้ารหัสแห่งความหมาย” และด้วยวิธีการแบบนี้ ทำให้ผู้อ่านที่แม้จะอ่านความหมายได้อย่างหลากหลายแบบแต่ก็จะไม่เกินชุดแห่งความหมายของการอยู่ “ภายใต้ร่มพระบารมี” ที่ผู้ส่งสารกำหนดมา

ดังเช่น ในเรื่องของการใช้คำราชาศัพท์ ที่เป็นตัวกำหนดความแตกต่างทางสถานะที่สำคัญระหว่างผู้ที่อยู่ในตัวบทและผู้อ่านตัวบท ตัวอย่างเช่น ตัวบทบรรยายพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว “...ในสมัยต้นรัชกาลที่ 2 โปรดฯให้ว่าราชการกรมท่า กรมพระคลังมหาสมบัติ ทรงพระปรีชาสามารถรอบรู้ในศาสตร์หลายแขนง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการพาณิชย์ ทรงแต่งสำเภาค้าขายมีกำไรจำนวนมาก จนสมเด็จพระบรมชนกนาถตรัสเรียกว่า “เจ้าสัว” ในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงว่าราชการแผ่นดินต่างพระเนตรพระกรรณ ทรงอำนาจสิทธิขาดในแผ่นดินเต็มที...”

สำหรับตัวบทที่หยิบยกมาเป็นตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า ผู้อ่านมิได้มองเห็นและรับรู้ถึงความแตกต่างทางสถานะของตนในฐานะผู้อ่านที่อยู่ใต้ร่มพระบารมีเท่านั้น แต่ยังสามารถอ่านความหมายที่เสนอออกมาเชื่อมโยงไปถึงบุญของชาวไทยที่พระปรีชาสามารถของรัชกาลที่ 3 ทางด้านการพาณิชย์ ทำให้พระองค์ทรงมี “เงินถุงแดง” เก็บไว้ในท้องพระคลังเพื่อไถ่ประเทศในรัชสมัยรัชกาลที่ 5

- **ตัวบทช่วยทำหน้าที่ในการดึงความหมายบางอย่างให้ขึ้นมาเด่นและกีดกันบางความหมายออกไป** ผลของการทำหน้าที่แบบนี้ก็คือ ตัวบทกำลังแสดงบทในลักษณะของ “คู่ขนาน” ที่ซับซ้อน คือ ในขณะที่ตัวบทกำลังทำหน้าที่ในการถอดรหัสความหมาย (decoding) ให้ปรากฏออกมาต่อสายตาของผู้อ่าน ตัวบทก็กำลังทำหน้าที่ในการเข้ารหัส (encoding) ด้วยการเลือกในสิ่งที่ต้องการจะให้ผู้ชมได้รับรู้และคิดถึงเหตุการณ์ที่ไม่ต้องการให้รับรู้ เพื่อให้บางความหมายปรากฏเด่นชัดและมีความสำคัญและบางความหมายลบลหายไป

ยกตัวอย่างในด้านของการลดทอนความสำคัญของเหตุการณ์ โดยเฉพาะกับกรณีของเหตุการณ์ที่ได้รับการผลิตซ้ำผ่านช่องทางอื่นๆอย่างมากมาย เช่น กรณีการสูญเสียเอกราชของแผ่นดินให้กับพม่าถึง 2 ครั้งในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตามที่ผู้วิจัยได้สังเกตพบจากการอ่านตัวบทในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการเสียกรุงทั้ง 2 ครั้งว่า หากพิจารณา

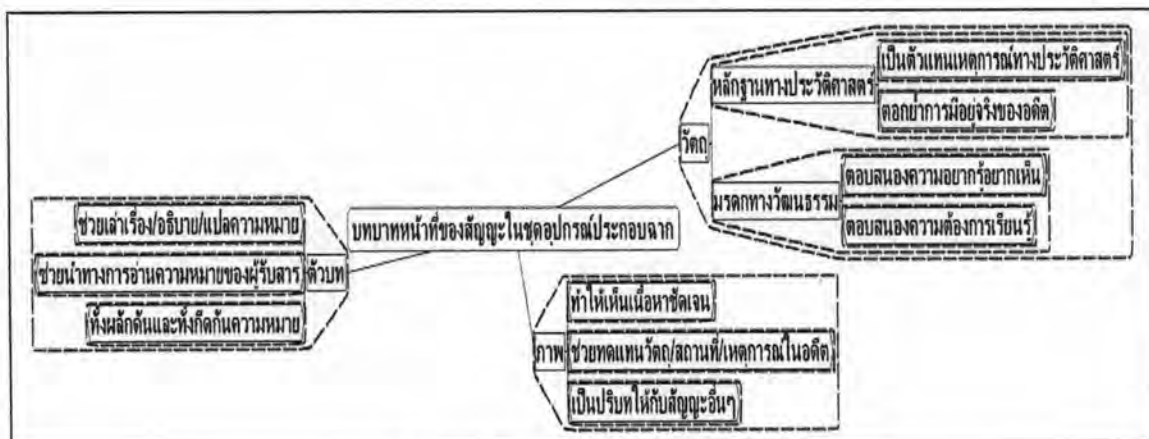
โดยใช้บริบทการเมืองปัจจุบันแล้ว เหตุที่การนำเสนอตัวบทในลักษณะนี้จะมุ่งมาที่สาเหตุภายในมากกว่าการโจมตีชาติคู่สงครามซึ่งเป็นสาเหตุภายนอกนั้น ก็เพื่อที่จะมุ่งปรามกลุ่มบุคคลที่จะแสวงหาอำนาจหรือการกระทำใดๆ เพื่อผลประโยชน์ของส่วนตนมากกว่า หรือตัวอย่างของการนำเสนอเหตุการณ์ในช่วงของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ 8 ที่ตัวบทอธิบายเหตุการณ์ในช่วงสิ้นสุทธรัชกาลไว้เพียงว่า พระองค์ทรง “*ด่วนสวรรคต*” เท่านั้น

และตัวอย่างในด้านของการให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ ตัวอย่างเช่น เหตุการณ์ที่การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร โดยตรง

นอกเหนือจากการเลือกที่จะนำเสนอเหตุการณ์ใดเพื่อตีความหมายบางอย่างขึ้นมาเด่นและลดทอนบางความหมายให้ด้อยลงหรือไม่เป็นที่สังเกตแล้วนั้น ตัวบทยังทำหน้าที่ในการเข้ารหัสในระดับชั้นที่ลึกลงไปด้วยการเลือกที่จะนำเสนอเหตุการณ์ของใคร นำเสนอในรูปแบบใดหรือทำที่แบบไหน ตลอดจนลักษณะของประเภทในการนำเสนอ เช่น เป็นเพียงคำอธิบายได้ภาพหรืออธิบายทั้งเหตุการณ์ประกอบด้วย เป็นต้น และที่เด่นชัดคือการนำเสนอการจัดแสดงด้วยความมาน้อยของพื้นที่ที่จัดให้แตกต่างกันเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญหรือความโดดเด่นของแต่ละรัชกาลอีกด้วย

ยกตัวอย่างเช่น การที่ผู้วิจัยได้นับจำนวนหัวข้อของเหตุการณ์ที่ผู้จัดเลือกมานำเสนอ และได้พบว่าผู้จัดเลือกนำเสนอเหตุการณ์ในแต่ละรัชสมัยไม่เท่ากัน เช่น สมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นจำนวน 5 หัวข้อ นำเสนอเหตุการณ์ในสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจำนวน 3 หัวข้อ และเหตุการณ์ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเพียง 1 หัวข้อเท่านั้น และผู้วิจัยได้พบว่า หากเทียบเคียงการนำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคสมัยแล้ว ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยจะนำเสนอเหตุการณ์ในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชมากที่สุด ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นเหตุการณ์สมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมากที่สุด ในสมัยกรุงธนบุรีจะนำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตั้งแต่ตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่พระองค์ ในขณะที่ดำรงพระยศเป็นพระยาวชิรปราการตีฝ่าวงล้อมข้าศึกไปตั้งชุมชนพระยาตากสินที่เมืองจันทบุรี และในสมัยพระบรมราชจักรีวงศ์ ผู้วิจัยพบว่า เหตุการณ์ในสมัยของรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 9 ได้รับพื้นที่ในการนำเสนอเหตุการณ์ใกล้เคียงกัน โดยให้พื้นที่ในการนำเสนอเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 2 น้อยที่สุด

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปแผนภาพหน้าที่ของสัญญาณย่อยในชุดอุปกรณ์ประกอบฉากไว้ดังนี้ คือ

แผนภาพที่ 5: หน้าที่ของสัญญาณย่อยในชุดอุปกรณ์ประกอบฉาก

จากชุดของอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ วัตถุ/ภาพ/ตัวบทประเภทต่างๆ ดังได้กล่าวมาในข้างต้น เพื่อประกอบการเล่าเรื่องภาพแห่งความโชครืดของปวงชนชาวไทยนี้ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า สัญญาณเหล่านี้ได้ถูกควบคุมหมายผ่านปฏิบัติการ 2 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

[1] ทางเลือกระหว่างการเลือกสิ่งของ/สิ่งแสดงต่างๆ ในแต่ละชุดของอุปกรณ์ประกอบฉากหรือหรือเนื้อเรื่องในชุดของเนื้อเรื่องตามกรอบกาลเวลาและกรอบการกระทำ เพื่อนำมาเสนอหรือจัดแสดงและไม่เลือกนำมาเสนอ

[2] ตัวช่วยหรือวิธีการควบคุมความหมายสิ่งของและเนื้อเรื่องที่ผ่านการเลือกเพื่อนำมาออกแบบการจัดแสดง ประกอบด้วย

- การให้พื้นที่ที่มากน้อยสำหรับการจัดแสดงเนื้อหาและสิ่งแสดงสำหรับแต่ละหัวข้อและสำหรับแต่ละรัชกาล ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภาพที่ชัดเจนของการเป็น "การเมืองเรื่องของภาพตัวแทน" อีกด้วย นั่นคือ ไม่ใช่ว่าการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทย ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร จะคำนึงถึงแต่เฉพาะว่าจะออกแบบการจัดแสดงหรือนำเสนอภาพตัวแทนประวัติศาสตร์ของชาติไทยออกมาอย่างไร ภายใต้พื้นที่ที่มากน้อยเท่าไรเท่านั้น แต่ยังมีประเด็น "เรื่องของใคร" และ "เรื่องอะไร" ที่จะถูกนำเสนอออกมาด้วย

- การใช้คำและตัวบทบรรยาย ดังเช่น การพูดหรือไม่พูดถึง การใช้คำราชาศัพท์ หรือคำธรรมดาซึ่งแสดงให้เห็นถึงลำดับสูงต่ำและความแตกต่างระหว่าง “ตัวละคร” ทั้งหมดที่มีอยู่ในชุดของตัวละคร และความแตกต่างระหว่าง “ตัวละคร” ในฐานะพระมหากษัตริย์ของชาติกับผู้เข้าชมซึ่งเป็นประชาชนในปกครอง เป็นต้น
- การเข้าถึงตัววัตถุในการจัดแสดง เช่น การติดป้ายห้ามจับ มีเชือกกัน หรืออยู่ในตู้กระจกทำให้ไม่สามารถเข้าถึงตัววัตถุนั้นได้ หรือวัตถุนั้นตั้งอยู่บนแท่นฐานที่มีการยกระดับให้สูงขึ้นจากพื้นทางเดินปกติ ซึ่งสามารถแปลความหมายได้ว่าวัตถุนั้นมีความสำคัญหรือ “เป็นของสูง” เป็นต้น

ผลจากปฏิบัติการควบคุมความหมายดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่า วัตถุ/ภาพ/ตัวบทเหล่านี้ได้เปลี่ยนสถานะของตัวเองจากการเป็นเพียงสิ่งแสดงธรรมดา แต่เป็น “สัญลักษณ์” ที่สถาปนาความหมายตามและผู้ส่งสารต้องการ ทำให้กลุ่มผู้ส่งสารสามารถที่จะควบคุมความหมายที่ต้องการสื่อสาร (intended message) ออกมายังกลุ่มผู้รับสาร มิให้เลื่อนไหลผันแปรไปตามการรับรู้และประสบการณ์หรือภูมิหลังของผู้เข้าชมแต่ละคนแต่ละกลุ่มได้ การจัดเรียงสัญลักษณ์เหล่านี้เข้าด้วยกันเพื่อแทนความหมายที่ต้องการสื่อ นั้น จึงเป็นปฏิบัติการที่เรียกว่าการทำงานของกระบวนการการสร้างภาพตัวแทน

ผลจากการศึกษาจึงได้แสดงให้เห็นว่า ในขั้นตอนของการผลิตความหมายหรือสร้างภาพตัวแทนได้ร่วมพระบารมีนี้ วัตถุ/ภาพ/ตัวบทต่างๆ ได้ผ่านเข้าสู่ผ่านกระบวนการเลือก จัดจำแนกประเภท และการออกแบบการจัดวาง โดยความมุ่งหมายที่จะให้สิ่งแสดงต่างๆ เหล่านี้เป็นประจักษ์พยานแห่งเรื่องราวที่ต้องการจะถ่ายทอด และเพื่อปลูกฝังความทรงจำแห่งอดีต ให้เห็นเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยของชาติไทย จนกระทั่งผู้เข้าชมสามารถที่จะรู้สึก รับรู้ คล้อยตาม และยอมรับความหมายแห่งความโชคดีของปวงชนชาวไทยที่ได้เกิดมาภายใต้ร่มพระบารมีของสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์ราชเจ้าแห่งแผ่นดินไทย ที่ถูกส่งมาได้ตรงตามที่เราต้องการ

4.1.2.3 กลวิธีการสร้างภาพตัวแทน

ผลจากการศึกษานิทรรศการการจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยภายในอาคารพระที่นั่งศิวโมกขพิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ทำให้ผู้วิจัยได้พบว่า “กลยุทธ์การสื่อสาร/

กลวิธีการเล่าเรื่อง” หรือเรียกว่า “วิธีการเข้ารหัสแห่งความหมาย” เพื่อเปลี่ยนแปลงชุดของสัญลักษณ์ต่างๆให้สามารถประกอบสร้างภาพตัวแทนได้ร่วมพระบารมี ภายในช่องทางพิพิธภัณฑน์นี้มี 2 กลยุทธ์หลัก ประกอบด้วย (1) กลยุทธ์ในเรื่องของการใช้เวลา และ (2) กลยุทธ์ในเรื่องของการใช้บริบทจัดแสดง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

(1) กลยุทธ์ในเรื่องของการใช้ “เวลา”

กลยุทธ์ในเรื่องของเวลา หรือ *specific time management strategy* นี้ประกอบไปด้วยเวลาที่ถูกละทิ้งไปจากการมอง เวลาที่ถูกเปิดเผยออกมา และการเรียงลำดับของการเวลา ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากการจัดเรียงลำดับหัวข้อการจัดแสดงภายในห้องแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย นับตั้งแต่การแสดงนิทรรศการกำเนิดชนชาติไทยและก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย การจัดแสดงนิทรรศการพัฒนากาบ้านเมืองเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทย การก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย การสร้างบ้านแปงเมืองและการสถาปนากองศรีอยุธยาเป็นราชธานี มาจนกระทั่งถึงการสิ้นสุดอำนาจราชธานีศรีอยุธยาให้แก่พม่า การตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี และการสถาปนาราชวงศ์จักรีและสถาปนากองทัพมหานครเป็นราชธานี จนกระทั่งถึงรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รวมถึงการเรียงลำดับเวลาตามลำดับการปกครองของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ในยุคสมัยนั้นๆ

จากเวลาที่ใช้เป็นกรอบหลักในการนำเสนอในช่วงต้นจะทำให้เราเห็นได้ว่า เวลาของทุกยุคสมัยของประวัติศาสตร์ชาติไทยถูกนำมารวมกันภายในพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร และในขณะที่เราเห็นเวลาของแต่ละยุคแต่ละสมัยที่มารวมตัวกันอยู่ภายในพิพิธภัณฑสถานอย่างเปิดเผยเช่นนี้ เราก็จะได้พบไปพร้อมๆกันว่า เราได้เห็น “เวลา” ที่ถูกละทิ้งไปจากการมองของผู้เข้าชมด้วย ตัวอย่างเช่นในการจัดแสดงประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา เราจะได้เห็นเวลาในช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 สมเด็จพระสุริโยทัย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่เราจะไม่เห็น “เวลา” ของกษัตริย์ผู้ครองอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาพระองค์อื่นๆ หรือการนำเสนอ “เวลา” ด้วยรูปธรรมผ่านพื้นที่การจัดแสดงที่ผู้วิจัยได้พบว่า ในสมัยพระบรมราชาจักรีวงศ์นั้น เหตุการณ์ในสมัยของรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 9 ได้รับพื้นที่ในการนำเสนอเหตุการณ์เป็นจำนวนมากใกล้เคียงกัน เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ในการนำเสนอเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 8 เป็นต้น

ทั้งนี้ หากว่าเราพิจารณาในเรื่องกลยุทธ์การใช้เวลา ซึ่งประกอบไปด้วยเวลาที่ถูกซ่อนไว้จากการมอง เวลาที่ถูกเปิดเผยออกมา และการเรียงลำดับของการเวลานี้ จะพบว่า กลยุทธ์ดังกล่าวถูกควบคุมด้วยกฎของการเลือกเวลาอยู่ 2 ประการ

ประการแรก คือ กฎว่าด้วยการเรียงตามลำดับของการมาก่อนมาหลังของยุคสมัย เริ่มต้นด้วย ประวัติศาสตร์ในอดีตที่ไกลที่สุดคือกำเนิดของชนชาติไทย ต่อด้วยประวัติศาสตร์สมัยกรุงสุโขทัย ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา ประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 1 จนกระทั่งถึงช่วงเวลาปัจจุบันคือสมัยรัชกาลที่ 9 จะพบว่ากฎดังกล่าวนี้เป็นแบบแผนนิยมของพิพิธภัณฑ์โดยส่วนมาก ตัวอย่างเช่น การเข้าชมการจัดแสดงนิทรรศการ ณ พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ของประเทศเวียดนาม เมืองโฮจิมินห์ซิตี้ หรือพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ ประเทศจีน พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ของเมืองยอร์ก ประเทศอังกฤษ เป็นต้น ทั้งนี้ อาจด้วยเหตุผลว่า เมื่อต้องการจะให้เกิดความรักและภาคภูมิใจต่อความเป็นประเทศชาติในปัจจุบันแล้ว ก็จะต้อง “ผลิตความรู้” ให้กับผู้บริหาร ด้วยการย้อนกลับไปในอดีต ให้เห็นถึงเหตุการณ์แห่งการต่อสู้และฝ่าฟันกว่าจะได้เป็นดังเช่นในปัจจุบัน เพื่อให้ผู้บริหารได้รับรู้และได้รู้สึก ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการแห่งความเปลี่ยนแปลงของบ้านและเมืองด้วย

ในการใช้กลยุทธ์การเรียงลำดับของกาลเวลานี้ Lewi (2003) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารหรือผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ จะถูกนำทางผ่านโครงการสร้างของการจัดแสดงตามการเรียงลำดับของเวลาที่ติดต่อกัน จนกระทั่งมองไม่เห็นความตั้งใจหรือเจตนาที่จะเข้ารหัสความหมายของผู้ส่งสาร กลยุทธ์การสื่อสารความหมายผ่านวิธีการเรียง “ลำดับเวลาทางประวัติศาสตร์” ในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวโมกษิมาน จึงดูเป็นกลยุทธ์ที่โปร่งใส เป็นเรื่องสากล เป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่มีอะไรที่ต้องปกปิด เพราะถูกนำเสนอภายใต้ข้อเท็จจริงในการเรียงลำดับเป็นเส้นตรงของกาลเวลาจากอดีตถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้ สิ่งที่เข้ามาสนับสนุนการใช้กลยุทธ์เรื่องกาลเวลา ก็คือการใช้สัญลักษณ์ประเภทการจัดเส้นทางเข้าชมแบบให้เดินทางเดี๋ยวดำเนินไปตามเวลาจากอดีตย้อนกลับมาถึงปัจจุบัน นั่นคือ ภายในห้องแสดงจัดประวัติศาสตร์ชาติไทย ผู้เข้าชมจะต้องเดินชมนิทรรศการตามลำดับของกาลเวลาแบบเส้นตรงตามที่ได้จัดได้วางโครงสร้างในการนำเสนอไว้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า แม้ว่าการจัดเส้นทางเดินภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์นี้จะไม่เข้มงวดถึงขนาดที่ว่าไม่สามารถเดินย้อนกาลเวลากลับมาได้ แต่ผู้เข้าชมส่วนใหญ่ก็จะเดินไปตามลำดับของกาลเวลาตามที่ต้องการ

ประการที่สอง คือ กฎว่าด้วยการเลือกช่วงเวลาที่ยุโรปและช่วงเวลาที่ยุโรปและและเจ็บปวดของบ้านเมืองตามชุดการกระทำของตัวละคร เรื่องราวภายในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ได้เปรียบเทียบกับเห็นถึงผลที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างระหว่างความประพุดติและการกระทำของพระมหากษัตริย์ชาติไทยในแบบของแบบคู่ตรงข้ามอย่างชัดเจน จนกระทั่งนำมาสู่ช่วงเวลาที่ยุโรปและช่วงเวลาที่ยุโรปและของประเทศไทย ในกาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า "ชื่อของตัวบท" ภายในพิพิธภัณฑ์ที่สื่อสารให้เห็นถึง 2 ช่วงเวลาดังกล่าวอย่างชัดเจน

สำหรับช่วงเวลาที่ยุโรปของบ้านเมืองนี้ หากพิเคราะห์แล้วจะพบว่า สามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วงย่อยๆได้ ได้แก่ (1) ช่วงเวลาแห่งการกอบกู้อิสรภาพของบ้านเมือง และ (2) ช่วงเวลาแห่งการพัฒนาและฟื้นฟูบ้านเมืองหลังจากชนะศึกสงครามแล้ว ตัวอย่างเช่น ตัวบทที่มีชื่อว่า "ขกอิสรภาพคืนเมือง" จากวีรกรรมสงครามยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในปีพุทธศักราช 2136 เป็นผลให้กรุงศรีอยุธยาเป็นไทจากเมืองหงสาวดีอย่างเด็ดขาด หรือตัวบท "การทำนุบำรุงแผ่นดิน" ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่แสดงให้เห็นว่า พระองค์ได้ทรงใช้เวลาที่ว่างเว้นจากการทำสงครามเพื่อบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ อาทิ ด้านการทำนุบำรุงขวัญประชาชน ด้านเศรษฐกิจด้วยการส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับประเทศจีน ด้านการศาสนาและศิลปวัฒนธรรมด้วยการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา รวมถึงการชำระพระธรรมคัมภีร์เพื่อสร้างเป็นพระไตรปิฎกฉบับหลวง และการบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามหลายแห่ง เป็นต้น

สำหรับช่วงเวลาแห่งความล่มสลายของบ้านเมืองนั้นจะอยู่ในประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ ตัวบทที่มีชื่อว่า "ชะตาเมืองตก" ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุโรปและอยุธยาที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ณ ขณะนั้นต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า อันเนื่องมาจากกษัตริย์ผู้ครองประเทศในขณะนั้น ไม่สนพระทัยในการศึก ไม่มีความสามารถในการปกครองด้วยการแต่งตั้งให้คนไทยที่เป็นใต้ศึกของพม่าเป็นผู้บัญชาการรักษาพระนคร หรือตัวบท "เหตุแห่งความล่มสลาย" ที่แสดงให้เห็นถึงการเห็นแก่ตัวเอง ความหวาดกลัวที่จะสูญเสียอำนาจของคณะปกครอง จนกระทั่งเกิดฝักใฝ่แต่ศึกภายในและละเลยศึกภายนอก เป็นเหตุให้บ้านเมืองขาดความเป็นปึกแผ่น และต้องเสียอำนาจให้แก่พม่าอีกครั้งในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศนี้ เป็นการสิ้นสุดความเจริญรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยาที่มีมาอย่างยาวนาน

ในขณะที่ช่วงเวลาแห่งความเจ็บปวดของบ้านเมืองที่แม้ผู้ส่งสารจะมีได้สื่อสารออกมาตรงๆ แต่ก็จะได้พบได้ในประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5

ซึ่งเป็นช่วงเวลาประเทศไทยต้องเผชิญกับการแผ่อำนาจของลัทธิล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ยกตัวอย่างเช่น การนำเสนอผ่านภาพแผนที่แสดงพื้นที่การเสียดินแดนให้แก่ประเทศฝรั่งเศสและอังกฤษ รวมถึง 9 ครั้ง หรือการบอกเล่าเรื่องราวความเสียหายของรัชกาลที่ 5 ในการเสียดินแดนเมื่อ รศ.112 ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ระบบสัมผัสหน้าจอให้ด้วยทแบบเสียงบรรยายเกี่ยวกับพระประวัติของพระองค์

นอกเหนือจากนี้แล้ว ยังมีการสื่อสารช่วงเวลาแห่งความเจ็บปวดดังกล่าวผ่านด้วยทแสดงเรื่องราวพระราชกรณียกิจทางการเมืองการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 เพื่อสื่อให้เห็นว่าประเทศไทยต้องได้รับผลกระทบจากลัทธิล่าอาณานิคมอย่างไรบ้าง ยกตัวอย่างเช่น พระราชกรณียกิจทางการเมืองในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีประกาศกระแสพระบรมราชโองการเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายพันธมิตร ในสงครามโลกครั้งที่ 1 เมื่อสงครามสิ้นสุดลง กองทัพไทยได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมสันติภาพที่กรุงปารีส และลงนามในสนธิสัญญาแวร์ซายส์ด้วย หลังจากนั้นเยอรมนี และออสเตรีย-ฮังการี ซึ่งเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในสงครามต้องยอมยกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับไทย ตั้งแต่วันที่ไทยประกาศสงคราม หรือตัวอย่างของพระราชกรณียกิจในการเสด็จเยือนต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยือนต่างประเทศ เพื่อเจริญพระราชไมตรีเป็นผลให้สัมพันธภาพระหว่างประเทศมีส่วนสำคัญต่อการลงนามในสนธิสัญญาความร่วมมือระหว่างประเทศ เช่น การทำสนธิสัญญาอินโดจีนกับฝรั่งเศสในเรื่องดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขง เป็นต้น

ทั้งนี้ หากว่าเราจะพิจารณา “เวลา” ในแง่มุมของอำนาจแล้วนั้น ก็จะได้พบว่า กลยุทธ์เรื่องของการใช้เวลา เป็นเทคนิควิทยาทางด้านอำนาจที่สำคัญของสถาบันพิธีภักดีในการสร้างหรือเชิดชูบางความหมายให้โดดเด่นมากยิ่งขึ้น ด้วยอำนาจในการตัดสินใจเลือกที่จะนำเสนอเวลาของใครและไม่นำเสนอเวลาของผู้ส่งสาร ในขณะเดียวกัน ปฏิบัติการนี้ดูเหมือนว่าจะทำให้ผู้รับสารเป็น passive audience เนื่องจาก ถูกควบคุมการรับรู้ผ่านการจัดแสดงเนื้อหาและการใช้พื้นที่ตามกรอบแห่งกาลเวลา

อย่างไรก็ตาม หากเรามองอำนาจนี้ในอีกมุมมองหนึ่ง ด้วยมุมมองจากกลุ่มผู้ส่งสารก็จะเห็นได้ว่า การตัดสินใจเลือกนี้เป็นกลวิธีการเล่าเรื่องอดีตให้น่าสนใจ เป็นการปะติดปะต่อเหตุการณ์และช่วงเวลา เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายหลักหรือ theme ของเรื่อง นอกเหนือจากนั้นแล้ว เรายังอาจกล่าวได้อีกด้วยว่า การ “เลือก” และ “ไม่เลือก” บางเวลามานำเสนอนี้ มิได้ทำให้ผู้เล่าละทิ้งหรือบิดเบือนความจริง แต่เป็นเพียงการลดทอนรายละเอียดเพื่อให้เหมาะสมกับ

ลักษณะของการเล่าเรื่องภายในช่องทางพิพิธภัณฑ และในฐานะของผู้รับสารผ่านสื่อพิพิธภัณฑ แล้ว กลยุทธ์เรื่องของการใช้เวลานี้จึงเป็นบทเรียนว่าด้วยการนำเสนอประวัติศาสตร์ผ่านธรรมชาติของสื่อแต่ละประเภทที่ต้องตระหนักและรู้ให้เท่าทัน

(2) กลยุทธ์การใช้ “บริบทการจัดแสดง”

บริบทของการจัดแสดง (display context) เป็นกลวิธีสำคัญที่ช่วยทำให้จินตนาการของผู้ชมภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ถูกเติมเต็มมากยิ่งขึ้น เหตุที่เป็นดังนี้ เพราะกลยุทธ์ของการใช้บริบทในการจัดแสดงนี้จะมีระดับความเข้มข้นของการประกอบสร้างความหมายสูงมาก จากการคัดเลือกวัตถุ ภาพ ตัวบท ฯลฯ ให้มาทำงานร่วมกันเพื่อประกอบสร้างภาพตัวแทนประวัติศาสตร์ชาติไทย ตัวอย่างเช่น การเลือกว่าจะเลือกวัตถุของใครมานำเสนอ หรือนำเสนอวัตถุนั้นในรูปแบบของวัตถุจำลองหรือภาพถ่าย หรือการเลือกตัวบทเช่นจะเลือกเรื่องของใคร เลือกนำเสนออย่างไรด้วยท่าทีแบบไหน เป็นต้น

การใช้สัญลักษณ์ย่อยที่มีหน้าที่พิเศษหรือมีธรรมชาติพิเศษที่ก่อให้เกิดความหมายเฉพาะตน ดังได้กล่าวอธิบายความมาแล้วในหัวข้อหน้าที่ของวัตถุ ตัวบท และภาพ ให้มาทำงานร่วมกันนี้ ทำให้เกิดพลังที่จะสามารถสื่อสารความหมายในแนวทางเดียวกันให้กับสัญลักษณ์ใหญ่หรือที่ผู้วิจัยเรียกว่า “บริบทของการจัดแสดง” ในความรู้สึกของผู้รับสารได้ ยกตัวอย่างเช่น เพื่อที่จะถ่ายทอดความหมายถึงความโชคดีของปวงชนชาวไทย ในช่วงเวลาปัจจุบัน ที่ได้อยู่ภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม ให้เห็นและรู้สึกได้อย่างชัดเจน ผู้ส่งสารได้ใช้วิธีการเปรียบเทียบกับความโชคร้ายของคนไทยที่ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของผู้ปกครองที่อ่อนแอในการปกครองและไม่ตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ด้วยการสร้างบริบทแห่งการจัดแสดงจากความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท เสียง และกำแพงภาพกราฟฟิก นั่นคือ การใช้ตัวบทบรรยายสาเหตุแห่งความล่มสลายควบคู่เข้ากับเสียงเพลงยาวพยางค์กรุงศรีอยุธยา ซึ่งจะดังขึ้นเมื่อผู้เข้าชมเดินผ่านกำแพงผนังที่ได้ตกแต่งภาพกราฟฟิกบนกำแพงดังกล่าวให้เป็นสัญลักษณ์ว่า สภาพของกรุงศรีอยุธยาเมื่อถูกข้าศึกโจมตีเผาทำลายนั้นเป็นอย่างไร

ทั้งนี้ หากเราเปรียบเทียบการจัดทำพิพิธภัณฑว่าเปรียบเสมือนกับการสร้างภาพยนตร์หรือละครทางโทรทัศน์แล้วนั้น ก็พบว่า ผู้ส่งสารของพิพิธภัณฑได้ใช้วิธีการเข้ารหัสแห่งความหมายที่

ผู้จัดต้องการ ตามแบบที่ผู้สร้างภาพยนตร์หรือละครโทรทัศน์ใช้ในการสื่อสารความหมายผ่านฉาก แสง เสียง อุปกรณ์ประกอบ เนื้อเรื่องหรือบทละคร ฯลฯ นั้นเอง

สำหรับตัวอย่างของการสื่อสารด้วยการใช้กลยุทธ์นี้ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างด้วยบริบทในการจัดแสดงในหัวข้อเหตุแห่งความล่มสลาย ซึ่งผลจากการศึกษาทำให้ได้พบว่า กลุ่มผู้เล่าเรื่องหรือผู้ส่งสารของพิพิธภัณฑ์ได้ใช้วิธีการกำหนดความหมายหลัก ผ่านบริบทในการจัดแสดง (display context) ถึง 3 ชั้นด้วยกัน โดยการเชื่อมโยงตัวบทหรือชุดของเนื้อเรื่องเข้ากับชุดของตัวละคร ตลอดจนสัญลักษณ์ย่อยต่างๆ เช่น เสียงเพลง ภาพถ่ายของบุคคล ภาพวาดแสดงจินตนาการถึงเหตุการณ์ขณะเพลิงกำลังเผาผลาญกรุงศรีอยุธยา เพื่อควบคุมความหมายให้ผู้ชมได้รู้สึกคล้ายตามและมองเห็นถึงความหมายแห่งความโชคร้ายจากการสูญเสียเอกราชของกรุงศรีอยุธยา และความโชครัดผ่านความรู้สึก “กรุงศรีอยุธยาไม่เคยสิ้นคนดี” ดังตารางต่อไปนี้

หัวข้อใหญ่: การจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา		
หัวข้อรอง: การจัดแสดงประวัติศาสตร์การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2		
หัวข้อย่อย “เหตุแห่งความล่มสลาย”	หัวข้อย่อย “วีรกรรมชาวบ้านบางระจัน”	หัวข้อย่อย “พระยาวชิรปราการตีฝ่าวงล้อมข้าศึกไปตั้งชุมนุมพระเจ้าตากสินที่เมืองจันทบุรี”
สัญลักษณ์ -เปิดเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาประกอบ -การตกแต่งกำแพงเป็นซากปรักหักพัง -ตัวบทบรรยายเหตุแห่งความล่มสลาย -ภาพถ่ายวัดที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาในช่วงระยะเวลาที่บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง	สัญลักษณ์ -ผังแสดงลำดับกษัตริย์ผู้ครองอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา -ตู้จำลองเหตุการณ์การสู้รบพม่าที่ค่ายบางระจัน -ตัวบทอธิบายเหตุการณ์และแสดงภาพถ่ายอนุสาวรีย์ค่ายบางระจันประกอบ	สัญลักษณ์ -ภาพเขียนแสดงการตีฝ่าวงล้อมของพระยาวชิรปราการ -ตัวบทอธิบายเหตุการณ์และแสดงภาพถ่ายอนุสาวรีย์การตีฝ่าวงล้อมประกอบ

ตารางที่ 3: ตัวอย่างการผูกเรื่องราวผ่านกลยุทธ์บริบทการจัดแสดง

จากตารางดังกล่าว จะได้ว่า การใช้สัญลักษณ์ในบริบทการจัดแสดงประวัติศาสตร์การเสียกรุงศรีอยุธยาในครั้งนี้ มีลักษณะของการทำงานประสานกันของสัญลักษณ์ย่อยแบบซ้อนทับหน้าที่ในหลายระดับ จนกระทั่งทำให้ภาพที่ออกมาสามารถสะท้อนภาพความเศร้าโศกเสียใจและเสียดายบ้านเมืองที่ต้องแตกสลายได้อย่างสมบูรณ์แบบ ในขณะเดียวกัน ภาพตัวแทนที่ปรากฏขึ้นมานี้ยังเป็นภาพสะท้อนของอำนาจของสถาบันพิพิธภัณฑ์ ในการกำจัดการะห่างระหว่างผู้เข้าชมกับพิพิธภัณฑ์ ที่อาจจะเกิดขึ้นด้วยการนำเอาประสบการณ์หรือภูมิหลังของตนเองเข้ามา

ถอดรหัสแห่งความหมายได้อีกด้วย ด้วยการประกอบสร้างความหมายซ้ำๆของสัญลักษณ์ย่อยประเภทต่างๆ

นอกเหนือจากนี้แล้ว ผู้วิจัยยังได้พบอีกด้วยว่า อำนาจดังกล่าวนี้มีความเกี่ยวข้องกับประเด็น inclusion/exclusion นับแต่การเลือก/ไม่เลือกเนื้อหาและเรื่องราว เพื่อให้ได้หัวข้อย่อยเพื่อนำเสนอความหมายย่อยที่สอดคล้องกับความหมายใหญ่ และการเลือก/ไม่เลือกสิ่งแสดง เพื่อให้ได้มาซึ่งภาพถ่าย/ภาพเขียน/ตู้จำลองเหตุการณ์/ตัวบท/เสียงประกอบ/การตกแต่งผนังกำแพง เพื่อนำมาเป็นตัวแทนแบบรูปธรรมของความหมายหลักดังกล่าว

เสียงเพลงยาวพยานกรณีกองศรีอยุธยาจะ
ดังขึ้นทุกครั้งที่มีผู้เข้าชมเดินผ่านตัวเซ็นเซอร์

การตกแต่งฉากปรักหักพังของกำแพงแทน
ความหมายอาณาจักรของชาติที่ถูกโจมตี
และทำลาย

ภาพที่ 37: ตัวอย่างการสร้างภาพตัวแทนด้วยกลยุทธ์บริบทการจัดแสดง
ในส่วนจัดแสดงนิทรรศการสมัยกรุงศรีอยุธยา

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งนั้น เป็นกลยุทธ์การจัดแสดงเพื่อยืนยันถึงความชอบธรรมของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในการเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี สัญลักษณ์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อให้ "สาร" ที่ผู้จัดต้องการจะสื่อ นั้นสามารถเห็นได้โดยง่ายและชัดเจน ประกอบด้วย

- ภาพวาดเหตุการณ์ขณะพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จกลับพระนครขณะบัญชาการรบอยู่ที่เมืองเขมร เพื่อแสดงให้เห็นถึงพระบารมีของพระองค์ในการเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ เป็นพระปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์

- การนำเสนอตัวบทเพื่ออธิบายภาพเหตุการณ์ดังกล่าวว่า “ขณะที่ตรวจเตรียมพลก็บังเกิดศุภนิมิตเป็นอัศจรรย์ ปราบกฏบันดาลให้พระรัศมีโชติช่วงแม่ออกจากพระวรกาย บรรดาไพร่พลผู้ใหญ่ผู้น้อยแลเห็นด้วยกันทั้งสิ้น จึงพากันถวายบังคมด้วยพระบารมีจะได้เป็นถึงพระเจ้าแผ่นดิน” อย่างไรก็ตาม ภาพนี้มีได้ระบุที่มาว่าผู้ใดเป็นผู้วาดและวาดขึ้นในสมัยใด ตัวบทดังกล่าวนี้ตอกย้ำความหมายให้เห็นว่า ผู้ที่จะขึ้นครองราชย์ได้นั้นมิได้เป็นบุคคลธรรมดาเช่นบุคคลทั่วไป เนื่องจากจะต้องมีบุญบารมีและมีวาสนาเป็นต้นทุนหนุนหลังด้วยนั่นเอง
- การบอกเล่าเรื่องราวผ่านตัวบทการจัดแสดงในรัชสมัยของพระองค์ เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเป็นผู้กอบกู้ชาติจากความระส่ำระสายของบ้านเมือง ตัวบทดังกล่าวนี้ยังมีความหมายที่ถูกซ่อนไว้ระหว่างบรรทัดอีกด้วยว่า พระมหากษัตริย์ของชาติไทยนั้นมิได้จะมีแต่บุญบารมีหรือวาสนาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ทรงกอบกู้ไปด้วยคุณสมบัติที่พร้อมนานัปการสำหรับการก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้ปกครองประเทศ โดยเฉพาะคุณสมบัติด้านการศึกษาศึกษา ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่โดดเด่นของพระมหากษัตริย์ไทยในอดีต

ตัวอย่างของตัวบทในการบอกเล่าเรื่องราวในช่วงเวลาของการสถาปนากรุงเทพมหานครว่า “ปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กรุงธนบุรีเกิดความเจริญรุ่งเรืองเป็นจลาจล สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกซึ่งในขณะนั้นทำราชการสงครามอยู่ในเมืองเขมร จึงให้ยกทัพกลับพระนคร เมื่อระงับการจลาจลในกรุงธนบุรีราบคาบแล้ว ทรงรับอัญเชิญจากบรรดาเสนาพศุตามาตยราษฎรทั้งหลายทั้งปวง ให้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติในปีพุทธศักราช 2325 ทรงพระนามตามพระสุพรรณบัฏว่า “สมเด็จพระบรมราชาธิราชรามธิบดี” (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) ทรงประดิษฐานพระราชวงศ์ และแต่งตั้งขุนนางตามตำแหน่ง แล้วโปรดฯ ให้ย้ายราชธานีมายังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา สร้างพระราชวังขึ้นใหม่ที่ตำบลบางกอก และโปรดฯ ให้พระราชทานนามพระนครแห่งใหม่ให้ตั้งกับนามพระพุทธรูปนามณีรัตนปฏิมากรว่า “กรุงเทพมหานครบวรรัตนโกสินทร มหินทรายุธยาหมหาดิลกภพนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์”

หรือตัวอย่างของตัวบทในการบอกเล่าเรื่องราวประวัติของรัชกาลที่ 1 “ครั้ง พุทธศักราช 2325 กรุงธนบุรีเป็นจลาจล ทรงระงับเหตุและจัดการบ้านเมือง เป็นปกติแล้ว ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ณ กรุงเทพมหานคร เป็น พระปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ระหว่างพุทธศักราช 2325 ถึง พุทธศักราช 2352 เป็นระยะเวลา 27 ปี ทรงประกอบพระราชกรณียกิจ สำคัญในการสถาปนาพระนคร การจัดการปกครองบ้านเมือง การทำ สงครามเพื่อป้องกันและขยายพระราชอาณาจักร ตลอดจนการฟื้นฟู พระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีอันสืบมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา”

จากตัวอย่างทั้งสองดังได้กล่าวมาในข้างต้นแล้วนั้น ทำให้อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การใช้ บริบทจัดแสดง หรือ display context ด้วยการนำเอาสัญญาณย่อยมาเชื่อมโยงสัมพันธ์กับแนวคิด หรือความหมายหลักที่ต้องการนำเสนอ เป็นวิธีการเข้ารหัสที่ได้ผลในการกำหนดมุมมองของ ผู้รับสารหรือผู้เข้าชมการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ เพราะเป็นการทำให้ได้เห็นและให้ได้ยิน และเกิด จินตนาการถึงช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวในรหัสเดียวกันกับผู้ส่งสาร นอกจากนั้นแล้ว ความ เข้มข้นของการเลือกนำเสนอยังก่อให้เกิดความสมจริง เสียจนกระทั่งทำให้ผู้รับสารไม่ต้องใช้ความ พยายามในการแปลความหมาย เป็นผลให้ผู้รับสารนำตัวเองเข้าไปสร้างความหมายด้วย ถึงแม้ว่า อาจจะไม่ตรงตามความหมายที่ต้องการอย่างแท้จริง แต่ก็จะไม่เลื่อนไหลจนกระทั่งแตกต่างจากที่ ต้องการอย่างสิ้นเชิง ปฏิบัติการที่ทำให้ผู้รับสารหรือผู้เข้าชมการจัดแสดงสามารถอ่านความหมาย ได้อย่างที่คุณส่งสารต้องการ ที่เรียกว่า preferred reading นี้ เป็นไปตามแนวคิดของ S. Hall ที่ว่า “production constructs the message”

ดังนั้น ในกรณีของการศึกษาการสื่อสารกับปฏิบัติการจัดแสดงภาพตัวแทนนี้ จึงทำให้ได้ ข้อสรุปที่ว่า การที่เรามองเห็นสิ่งของหรือได้อ่านและได้ยินตัวบทต่างๆภายในพิพิธภัณฑ์ มิใช่เรื่องที่เป็นไปเองหรือเป็นกระบวนการทางธรรมชาติ แต่มันเชื่อมโยงกับอำนาจ/ความรู้ที่นำทางการ มองเห็นหรือการได้ยินของเรา จนกระทั่งส่งผลทำให้เกิดความต่อเนื่อง เกาะเกี่ยว และต่อกย้ำ ความหมายที่คุณส่งสารหรือผู้เล่าเรื่องต้องการ

4.1.3 ผู้รับสารกับการอ่านความหมายภายในพิพิธภัณฑ์

ตามที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า ในการศึกษาเรื่องการสื่อสารกับการสร้างภาพตัวแทน ภายในพิพิธภัณฑ์นั้น ผู้วิจัยได้แยกบทบาทของตนเองออกเป็น 2 บทบาท คือ ในฐานะของผู้เข้าชม

โดยทั่วไปเพื่อเปิดรับทุกสิ่งทุกอย่างที่มีความหมายภายในพิพิธภัณฑ์ และในฐานะของผู้วิจัยเพื่อให้เห็นกระบวนการสร้างภาพตัวตนของผู้ส่งสาร ดังนั้น สถานะการเป็นผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ของผู้วิจัยจึงแตกต่างไปจากนักท่องเที่ยวอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัดจน เพื่อที่จะศึกษาและตรวจสอบว่า การเข้าชมการจัดแสดงภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย ณ อาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนครนี้ ได้มีแบบแผนความหมายหรือภาพตัวตนอื่นๆ ได้ปรากฏขึ้นมาบ้างหรือไม่ ในการศึกษาผู้รับสารทั่วไปกับการอ่านความหมายภายในพิพิธภัณฑ์ จึงจะได้แบ่งออกเป็นหัวข้อย่อย ประกอบด้วย พฤติกรรมการอ่านความหมายของกลุ่มผู้รับสาร และรูปแบบของการถอดรหัสหรือแบบแผนของการอ่านความหมายที่เกิดขึ้น

4.1.3.1 ใครคือผู้รับสาร

ผลจากการศึกษาด้วยวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมต่อผู้เข้าชมการจัดแสดงหรือผู้รับสาร ณ ห้องแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ทำให้พบว่าเกณฑ์ที่ใช้แบ่งกลุ่มผู้รับสารของห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้มีอยู่อย่างมากมาย เช่น

- การใช้เกณฑ์ความเป็นคนไทยหรือคนต่างประเทศ ผู้วิจัยได้พบว่า ผู้เข้าชมการจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย ณ อาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมานนี้มีนักท่องเที่ยวทั้งที่เป็นคนไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน เกาหลี ญี่ปุ่น อินเดีย จีน ฯลฯ โดยสังเกตจากภาษาที่ใช้ในการพูดคุย
- หากใช้เกณฑ์ในเรื่องของเพศและอายุเข้ามาจำแนก ก็จะได้พบว่าผู้รับสารของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ในขณะที่อายุของผู้รับสารก็จะมีตั้งแต่เด็กเล็กในระดับอนุบาล เด็กประถม เด็กมัธยม ผู้ใหญ่ไปจนกระทั่งถึงวัยผู้สูงอายุ ในกรณีของเด็กเล็กและเด็กนักเรียนในระดับชั้นต่างๆนี้ ผู้วิจัยพบว่าส่วนใหญ่แล้วจะเป็นลักษณะในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์เพื่อทำงานตามที่ได้รับมอบหมายมา หรือมาทัศนศึกษาเป็นกลุ่มใหญ่
- นอกจากนั้นแล้วก็จะได้พบอีกด้วยว่า ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์อีกกลุ่มหนึ่งที่มีปริมาณมากและมีการเข้าชมการจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ทุกวันก็คือ เด็กนักเรียนและนิสิตนักศึกษา ที่ได้รับมอบหมายงานโดยมีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเป็น

แหล่งข้อมูลสำคัญ โดยการมาทำการบ้านหรือรายงานในรายวิชาต่างๆ เช่น การวาดเขียน การออกแบบ วิชาประวัติศาสตร์ เป็นต้น ลักษณะของการมาทำงานนี้ จะมีทั้งการมาแบบเดี่ยว มาเป็นกลุ่มเล็กประมาณ 3-5 คน และมาเป็นกลุ่มใหญ่ ประมาณ 10-15 คน เป็นต้น นอกเหนือจากนั้นแล้ว ยังมีลักษณะของการมาแบบทัศนศึกษา/ดูงานกับครูอาจารย์แบบเป็นหมู่คณะอีกด้วย

ข้อสังเกตที่น่าสนใจต่อกรณีผู้รับสารของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร แห่งนี้มี 2 ประการสำคัญ ดังต่อไปนี้คือ

[1] คุณภาพในการชมการจัดแสดง

ในทัศนะของผู้วิจัยแล้วนั้น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนครนี้ มิได้มีปัญหาในเชิงปริมาณของผู้เข้าชม หรือมีลักษณะเสียบเหงาดังเช่นในกรณีของพิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม ด้วยข้อมูลจากการสังเกตทำให้ได้พบว่า ปริมาณของนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวชาวไทย รวมถึงผู้เข้าชมทั่วไปนั้นจะมีอยู่อย่างไม่ขาดสายตลอดทั้งวัน แม้จะเป็นวันธรรมดา (พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ปิดทำการเฉพาะวันจันทร์และวันอังคาร)

แต่ปัญหาของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ น่าจะอยู่ที่คุณภาพของการชมมากกว่า ทั้งนี้ สำหรับคำว่า “คุณภาพของการชม” ของผู้วิจัยในที่นี้ หมายความถึง การชมโดยได้รับคุณค่าของพิพิธภัณฑ์ในแง่มุมต่างๆ ทั้งสาระและความบันเทิง อาทิ ได้คุณค่าของพิพิธภัณฑ์ในด้านของการเป็นแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียน ในด้านของการเป็นห้องพักผ่อน คุณค่าในด้านของตลาดนัดทางภูมิปัญญา ในด้านของการเป็นโรงละคร หรือแม้แต่มูลค่าในด้านของการเป็นห้างสรรพสินค้า (มิติของการให้ความบันเทิง) เป็นต้น โดยเฉพาะกับลักษณะการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ประเภททัศนศึกษาแบบกลุ่มใหญ่ ดังคำให้สัมภาษณ์ของภัณฑารักษ์พิพิธภัณฑ์สถาน (สิรินทร์ ย้วนไยดี, ภัณฑารักษ์พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2549) ดังนี้คือ

“...มันเป็นหลักสูตรที่เด็กจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับชาติไทย อีกอย่างการเข้าชมโดยโรงเรียนก็ไม่เสียค่าเข้าชมด้วย โรงเรียนก็จะพามากันเยอะ จนบางครั้งเจ้าหน้าที่เราเนี่ยก็ไม่พอให้เด็ก ตรงนี้ก็เป็นอีกจุดหนึ่ง

...ถึงแม้เราจะแบ่งกลุ่มเด็กมาแล้วแต่ความที่เด็กมากันเยอะเนี่ยแล้วคนพูดก็พูดอยู่ข้างหน้าปาวๆ แล้วเราโดนเพื่อนเบียดไปข้างหลังก็จะไม่ได้ยินเค้าพูดแล้ว สมาธิเด็ก

ที่ว่าสั้นอยู่แล้วเนี่ยพอไม่ได้ยินปืบกก็เตลิดไปใหญ่ ก็กลับไปคิดแล้วหุย!! มาพิพิธภัณฑน์
ไม่เห็นมีอะไรเลยร้อนก็ร้อน มันก็ทำให้โตขึ้นไปไม่ค่อยกลับมาเที่ยวอีกแล้ว เพราะมันเป็น
Bad Image ตั้งแต่เด็กแล้ว”

จากการสังเกตการณ์ทัศนศึกษาหรือดูงานของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ที่เป็นคนไทย หรือ
กลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ พบว่า มีนักท่องเที่ยวและกลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่เข้าชมพร้อมกันเป็น
จำนวนมากและจำนวนหลายกลุ่มต่อวัน ที่กะประมาณด้วยสายตาแล้ว อย่างน้อยที่สุด คือกลุ่มละ
ไม่ต่ำกว่า 50 คน หรืออย่างมากที่สุด คือในปริมาณ 2-3 คันรถบัสในแต่ละกลุ่ม และในเวลาที่เขา
มาชมเนื่องจากเป็นกลุ่มใหญ่มาก ทำให้จะมีลักษณะของการแบ่งกลุ่มผู้เข้าชมโดยอัตโนมัติ
ตัวอย่างเช่น กลุ่มเด็กเรียนหรือเด็กที่ให้ความสนใจก็จะอยู่เป็นแถวหน้าใกล้กับวิทยากรผู้นำชมและ
ตั้งใจฟังด้วยความสนใจ ในขณะที่กลุ่มที่สนใจบ้างไม่สนใจบ้างก็จะมีลักษณะของการแวนเข้ามา
ฟังเป็นระยะและชวนกันเดินไปดูสิ่งอื่นๆโดยไม่สนใจฟังวิทยากรบรรยาย และมีกลุ่มปลายแถวที่ใช้
โอกาสช่วงเวลาที่ผู้เข้าชมดูอะไรๆและวุ่นวาย จับกลุ่มหลบมานั่งคุยกันบริเวณด้านหน้าพิพิธภัณฑน์
เป็นต้น

ในทัศนะของผู้วิจัยแล้วนั้น ปัญหาจากคุณภาพที่จะได้รับจากการชมนี้จะส่งผลถึง
ภาพลักษณ์หรือนิยามของความเป็นพิพิธภัณฑน์ที่ฝังใจต่อผู้ชม และส่งผลกระทบต่อพิพิธภัณฑน์ทั้ง
ในทางตรงและทางอ้อม ดังเช่นผลกระทบในแง่ของการเข้าชมพิพิธภัณฑน์ที่มีลักษณะของการหลุด
จากกลุ่มก็จะให้เกิดความไม่ประทับใจและไม่ต้องการมาพิพิธภัณฑน์อีกในลักษณะของ “ถ้าครูไม่สั่ง
รายงาน หนูก็ไม่ไป” ดังที่ผู้วิจัยได้สรุปไว้ในบทที่ 1 และเมื่อไม่มีคนรุ่นใหม่เข้าชมพิพิธภัณฑน์โดย
ไม่ถูกบังคับ หน้าที่ส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑน์ในการถ่ายทอดความรู้ และการสร้างจิตสำนึกและ
หล่อหลอมกล่อมเกลาคนรุ่นใหม่ เพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาติสามารถคง
อยู่สืบต่อไปจึงอาจจะไม่สามารถเป็นไปได้อีก

ดังเช่นที่ผู้วิจัยได้พบว่า เมื่อสุ่มสอบถามข้อมูลจากผู้ที่อยู่ใกล้พื้นที่ของพิพิธภัณฑน์อย่าง
กลุ่มนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์แล้วนั้น จะได้พบว่า มีกลุ่มนักศึกษาที่
เคยเข้าชมพิพิธภัณฑน์เมื่อครั้งยังเป็นเด็ก แต่เมื่อโตแล้วก็ยังไม่เคยเข้าชมพิพิธภัณฑน์อีกเลย แม้ว่า
สถานที่เรียนกับอาคารพิพิธภัณฑน์จะตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ด้วยความรู้สึกฝังใจต่อ
ภาพลักษณ์ของพิพิธภัณฑน์สถานแห่งชาติในสมัยเด็กจากสาเหตุดังได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น

จากการพูดคุยกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในพิพิธภัณฑ์ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ปัญหาดังกล่าว น่าจะเกิดมาจากรากปัญหาการศึกษาของประเทศไทย ที่รัฐบาลมีการออกนโยบายและรณรงค์ให้ มีการบรรจุกิจกรรมการพานักเรียนนักศึกษาเข้าทัศนศึกษา และเรียนรู้สถานที่สำคัญทาง ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการเรียนการสอน พิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติ พระนคร จึงเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งที่ถูกเลือกให้เป็นพื้นที่ ทัศนศึกษาภาคบังคับสำหรับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์แห่งชาติ ทั้งในแง่ของพื้นที่และเนื้อหาการ จัดแสดง แต่ทว่า ด้วยปัญหาของการมีงบประมาณในจำนวนจำกัดและระเบียบขั้นตอนในการ ขออนุญาตให้เด็กออกทัศนศึกษาที่ยุ่งยาก ดังนั้น การจะพาเด็กมาทัศนศึกษา ณ พิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติ พระนคร ก็ทำได้เพียงปีละครั้งเดียวและต้องพามาในจำนวนมากๆเท่านั้น และใน บางครั้งการมาเข้าชมพิพิธภัณฑ์มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อให้บรรลุภารกิจด้านการพานักเรียน นักศึกษามาทัศนศึกษาเท่านั้น ปัญหาดังได้กล่าวมาในช่วงต้นนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คุณภาพใน การชมพิพิธภัณฑ์หายไป พร้อมกับส่งผลให้คุณค่าของพิพิธภัณฑ์หายตามไปด้วย แม้แต่ในเรื่อง ของความบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ

อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาในเรื่องของการเข้าชมเป็นหมู่คณะจำนวนมาก ได้ แต่จากการพูดคุยกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง อาทิ ภัณฑารักษ์ เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการ และอาสาสมัคร นำชมพิพิธภัณฑ์ ทำให้ผู้วิจัยได้พบว่ามีศักยภาพที่จะแก้ไขปัญหามาตรึมของพิพิธภัณฑ์ใน รูปแบบนี้มาบ้างแล้ว เช่น การจัดอบรมกลุ่มครูผู้นำชมให้สามารถเป็นไกด์นำชมเองได้ในระดับหนึ่ง หรือการขอความร่วมมือในการแบ่งช่วงเวลาการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

“เราจะมีการฝึกอบรมครูว่าถ้าพาเด็กมาพิพิธภัณฑ์แล้ว ครูจะต้องมีการเตรียม เด็กอย่างไร ต้องการให้เราเข้าชมส่วนตรงไหน แต่เรายังขยายในการอบรมครูยังไม่ครบ ทั้งหมด ตอนนั้นเราจัดให้กับครูช่วงม.ต้น ม.ปลาย ครั้งละประมาณ 40 โรงเรียน อบรมไป 2 ครั้ง ประมาณเกือบ 80 โรงเรียน” (มณฑนา ยุบล, สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2549)

[2] ความสำคัญของพฤติกรรมกรรมการเข้าชมการจัดแสดง

จากการเข้าสังเกตและติดตามการชมการจัดแสดงแบบไม่มีส่วนร่วมต่อการเข้าชมการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทย ตลอดระยะเวลาระหว่างเดือนกรกฎาคม 2548 จนกระทั่งถึงเดือนธันวาคม 2549 นั้น ผู้วิจัยได้พบว่า เภณต์ด้านความเป็นคนในประเทศหรือ ต่างประเทศ รวมถึงเภณต์เรื่องของความแตกต่างทางอายุหรือเพศสภาพนั้น มิได้เป็นตัวแปร

สำคัญต่อแบบแผนการอ่านความหมายของผู้เข้าชมการจัดแสดง ณ ห้องแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวิไลภูมิมาณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร แต่ทว่าตัวแปรสำคัญต่อรูปแบบของการอ่านความหมายหรือการถอดรหัสความหมายออกมาในรูปแบบต่างๆของผู้รับสารนั้น จะอยู่ที่พฤติกรรมในการเข้าชมและการให้เวลากับการชมการจัดแสดงนิทรรศการ รวมถึง “ประสบการณ์ส่วนตัวที่มีมาก่อน” ที่ผู้รับสารนำมาติดตัวเข้ามาด้วยในระหว่างชมการจัดแสดง ดังที่ผู้วิจัยจะได้ขยายความต่อในหัวข้อถัดไป

4.1.3.2 การแบ่งกลุ่มผู้รับสารตามพฤติกรรมการเข้าชม

จากการศึกษา พบว่าพฤติกรรมและการใช้เวลาภายในพื้นที่ห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวิไลภูมิมาณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สามารถแบ่งออกได้เป็นประเภทใหญ่ๆ ตามเกณฑ์หน้าที่หรือคุณค่าของพิพิธภัณฑ์ ดังต่อไปนี้ คือ

[1] กลุ่มที่ใช้พิพิธภัณฑ์ในด้านของการเป็นห้องพักผ่อนหรือโรงละครจะมีลักษณะการชมแบบ “ดูของ” จะเป็นกลุ่มที่เดินเข้าชมสิ่งแสดงภายในพิพิธภัณฑ์โดยเน้นดูที่สิ่งของที่นำมาจัดแสดงภายใน และอ่านตัวบทประเภทคำอธิบายได้ภาพมากกว่าอ่านตัวบทที่นำมาอธิบายหัวข้อและเรื่องราว และใช้เวลาอย่างรวดเร็วในการเดินชมการจัดแสดง เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นๆ เนื่องจากเป็นการชมเพียงผ่านๆ นอกจากนั้นแล้ว ผู้วิจัยยังได้พบอีกด้วยว่า มีกลุ่มผู้ชมที่มีลักษณะของการใช้พื้นที่ในห้องจัดแสดงในลักษณะของการเป็นห้องพักผ่อน คือ ให้เวลากับการนั่งพักกับพื้นภายในห้องจัดแสดงเป็นหลัก และดูของเป็นส่วนประกอบ

[2] กลุ่มที่ใช้พิพิธภัณฑ์ในด้านของการเป็นห้องสมุดสาธารณะหรือโรงเรียนนอกพื้นที่จะดูการจัดแสดงและตัวบทหรือคำอธิบายประกอบอย่างละเอียดและให้ความสนใจมาก สำหรับกลุ่มนี้ จะแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

ประเภทแรก ผู้วิจัยได้พบว่า กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่ใช้เวลากับการดูการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์อย่างมากที่สุด แต่กลุ่มนี้มีเป็นจำนวนน้อย ผลจากการสังเกตและเจียพึงพบว่า ส่วนใหญ่แล้วในกรณีของชาวไทยก็จะเป็นกลุ่มนักศึกษาที่ได้รับมอบหมายการบ้าน สังเกตได้จากการถือสมุดจดงาน ที่ชวกรกันดูข้อมูลในส่วนต่าง และจดข้อมูลต่างๆอย่างละเอียด หรือในกรณีของชาวต่างชาติที่ผู้วิจัยได้สังเกตพบคู่หญิงชายคู่หนึ่งที่ใช้เวลาในการดูสิ่งของมาก และดูแบบพิถีพิถัน และอ่านตัวบทภายในพิพิธภัณฑ์อย่างตั้งใจ เมื่อสอบถามข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการจากมัคคุเทศก์ที่พามาได้ข้อมูลว่า ทั้งคู่เป็นนักประวัติศาสตร์ที่มีความสนใจในเรื่องราวทาง

ประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ ดังนั้น ลักษณะของการเข้าชมการจัดแสดงจึงออกมาในแบบที่ให้ความสนใจอย่างมาก

ประเภทที่สอง เป็นกลุ่มนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว ที่เข้าชมการจัดแสดงแบบทัศนศึกษากลุ่มใหญ่ ทั้งในส่วนของ การนำชมโดยเจ้าหน้าที่และอาสาสมัครของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ผู้วิจัยได้พบว่า กลุ่มนี้จะมีทั้งคนที่ตั้งใจฟังการบรรยายและหยุดดูสิ่งของตามที่วิทยากรหรือไกด์ในกลุ่มของตนชี้ชวน หรือแตกกลุ่มการบรรยายออกมาดูตามความสนใจของตนเอง ในกรณีของการเข้าชมเป็นหมู่คณะใหญ่ของนักเรียนและนักศึกษาไทยนี้จะพบว่า มีลักษณะของการหลุดจากกลุ่ม ทั้งหลุดในลักษณะของการเดินตามกลุ่มแต่พูดคุยกันเอง โดยมิได้สนใจในสิ่งที่อาสาสมัครนำชมบรรยาย หรือหลุดในลักษณะของการไม่เดินเข้าชมภายใน แต่จับกลุ่มซื้อขนมนั่งรออยู่ภายนอก เป็นต้น

4.1.3.3 การอ่านความหมายของกลุ่มผู้รับสาร

ในการศึกษากระบวนการสร้างภาพตัวแทนโดยใช้วิธีการศึกษาตามแนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัสของ S. Hall (1997a,b,c; กาญจนา แก้วเทพ, 2544) นั้น จะพบว่า Hall ได้ให้ความสนใจกับขั้นการใช้/การบริโภคสาร (use/consumption) อย่างมาก เนื่องจากในทัศนะของ Hall แล้วนั้น การสร้างความหมายนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในขั้นตอนของการส่งข่าวสารหรือเข้ารหัส แต่ในขั้นตอนของการรับสารหรือการบริโภคข่าวสารยังเป็นอีกช่วงเวลาหนึ่งที่ความหมายจะถูกผลิตขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งด้วย กล่าวคือ สิ่งที่ผู้รับสารกระทำไม่เพียงแต่จะ “อ่านความหมาย” ที่อยู่ในสารของผู้ส่งเท่านั้น หากแต่ผู้รับสารจะนำเอา “ตัวเอง” เข้าไปสร้างความหมายในสารด้วย

สำหรับแบบแผนของการอ่านความหมายของผู้รับสารทั่วไปนั้น ผู้วิจัยได้ใช้ 2 วิธีการในการศึกษาข้อมูล ได้แก่ การสังเกตและเงี่ยหูรับฟังขณะการเข้าชมสิ่งแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ของผู้รับสารทั่วไปอย่างไม่เป็นทางการ และการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้รับสารคนไทย จำนวน 5 คน ที่ในจำนวน 3 คนนั้น เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากรที่เคยเข้าชมการจัดแสดงภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยมาก่อนแล้ว ในระหว่างการเรียนเพื่อศึกษาดูงาน หรือจัดกิจกรรมรับน้อง หรือเพื่อฝึกการนำชมพิพิธภัณฑ์ ในขณะที่อีก 2 คนยังไม่เคยมาที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครมาก่อนเลย โดยการเก็บข้อมูลของกลุ่มหลังนี้ ผู้วิจัยได้ขอให้ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มย่อยเดินเข้าชมการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทย ภายในอาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน ก่อนดำเนินการสนทนากลุ่ม

[1] การอ่านความหมายแบบ preferred หรือตามที่ผู้ส่งสารต้องการให้เกิดขึ้น

ผลจากการศึกษาทำให้ได้พบว่า รูปแบบการถอดรหัสของผู้รับสารเป็นไปในทางเดียวกัน คือ ถอดรหัสความหมายตามที่ผู้ส่งสารใส่มา นั่นคือ “สำนักความรักชาติ” ยกตัวอย่างเช่นถ้อยคำสนทนาดังต่อไปนี้คือ

“ชอบที่เรื่องราวเค้าแฝงความรักชาติให้คนที่เข้ามาดูได้มีความรู้สึกรักและหวงแหนชาติมากขึ้น เพราะว่าคนไทยที่เข้ามาดูได้เห็นว่าการที่เราจะได้มาเป็นเมืองไทยนั้นยากลำบากแค่ไหน และมีการรบที่รอบกว่าจะมาเมืองไทยให้คนไทยได้อยู่อย่างสบายทุกวันนี้ ชอบที่สุดก็คือการปลูกฝังความรักชาติไว้ คนที่มาดูจะได้รักชาติยิ่งขึ้น” (วารุณี อาสาประภิต, ผู้รับสารที่มีประสบการณ์การเข้าชมพิพิธภัณฑ์มาก่อน, สนทนากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

นอกเหนือจากนั้นแล้ว ยังได้พบอีกด้วยว่า การจัดแสดงนิทรรศภายในสามารถสะท้อนและถ่ายทอดแบบอย่างแห่งความประพฤติและค่านิยมทางจริยธรรมที่เราควรปฏิบัติตามรอยพระยุคลบาท ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์เช่น

“ส่วนมากที่เห็นจะมีเรื่องของความรักชาติ ความสามัคคี” (วารุณี อาสาประภิต, ผู้รับสารที่มีประสบการณ์การเข้าชมพิพิธภัณฑ์มาก่อน, สนทนากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

“ส่วนที่ประหยัดก็จะมีรัชกาลที่ 9 เห็นถึงความเป็นอยู่อย่างพอเพียง

...ในช่วงของสงครามทุ่งลาดหญ้า ที่มีกองทัพพม่าเข้ามาโจมตีประเทศไทย และกองทัพพม่ามีจำนวนคนมากถึง 85,000คน แต่คนไทยมีแค่ไม่กี่พันคน แม่ทัพไทยใช้กลยุทธ์แยกกองทัพพม่าออกเป็นหลายฝ่ายเพื่อตบตาทหารพม่าให้เห็นว่าคนไทยมีเยอะจนพม่าใจไม่สู้ดีขวัญเสียทำให้ไทยได้รับชัยชนะในครั้งนี่ จะเห็นได้ว่า เค้าต้องการสื่อให้เราเห็นถึงกระบวนการสื่อสารและกระบวนการวางแผนการทำงานที่ดี ให้กับคนไทยสมัยนี้ว่า ถ้าหากว่าเราวางแผนดี มีทักษะการสื่อสารที่ดีแล้วงานของเราก็จะประสบความสำเร็จในไม่ช้า หรือที่เรียกว่าความสำเร็จอยู่แค่เอื้อม” (สายทอง บุญปัญญา, ผู้รับสารที่ไม่มีประสบการณ์การเข้าชมพิพิธภัณฑ์มาก่อน, สนทนากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

ผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้แบบแผนการอ่านความหมายของผู้รับสาร ออกมาตรงตามที่คุณต้องการนั้น เกิดขึ้นจากเทคนิคการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ โดยเฉพาะตู้กระจกจัดแสดงเหตุการณ์ที่มีการให้เสียงบรรยายเหตุการณ์ประกอบ ซึ่งเสียงของตัวบทบรรยายเหตุการณ์ในตู้จำลองเหล่านี้ได้ถูกนำเสนอในลักษณะคล้ายคลึงกับการให้เสียงในรายการละครทางวิทยุ นั่นคือ น้ำเสียงในการเล่าเรื่องของผู้บรรยายจะมีการเน้นหนักเบาและใสอารมณ์ รวมถึงมีเสียงเพลงและเสียงประกอบ เช่น เสียงดาบฟาดฟัน เสียงโห่ร้องของเหล่าทหารหาญ ทำให้แม้ในความเป็นจริง ผู้เข้าชมจะมองเห็นเหตุการณ์เพียงในตู้กระจก แต่เสียงดังกล่าวสามารถนำจินตนาการย้อนกลับไปในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย

“...จากที่ได้ไปกดปุ่มที่ภาคบรรยายเสียงแล้วมีความรู้สึกที่เราได้อยู่ในเหตุการณ์นั้นๆด้วย และคนที่บรรยายก็มีความรู้สึกว่ามีน้ำเสียงที่เข้มแข็งทำให้คนฟังคิดหรือมีส่วนร่วมในเหตุการณ์นั้นด้วย” (สายทอง บุญปัญญา, ผู้รับสารที่ไม่มีประสบการณ์การเข้าชมพิพิธภัณฑ์มาก่อน, สทนากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

นอกเหนือจากเทคนิคการจัดแสดงแล้ว ผลจากการสังเกตการเข้าชมการจัดแสดงของกลุ่มผู้รับสารทั่วไปแบบไม่มีส่วนร่วม ทำให้ผู้วิจัยได้พบว่า การบรรยายและนำชมของเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ รวมถึงกลุ่มอาสาสมัครพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร และโกด์หรือมัคคุเทศก์ รวมทั้งผู้เข้าชมร่วม เช่น เพื่อน ครู/อาจารย์ พ่อแม่ ยังเป็นปัจจัยร่วมในการประกอบสร้างความหมายของผู้รับสารอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น ในขณะที่ช่วงเวลาที่มีการฉายภาพยนตร์แอนิเมชันสามมิติเรื่องก้านกล้วยและผู้รับสารต่างก็พากันมาดู “ก้านกล้วย” แล้วนั้น ผู้ส่งสารของพิพิธภัณฑ์ก็ใช้กลยุทธ์นี้ในการเล่าเรื่องด้วยเช่นกัน

“เราก็ต้องทันเด็กเขาเหมือนกัน ช่วงนี้เด็กฮิตอะไรมากที่สุด อย่างช่วงนี้เป็นก้านกล้วย ระดับประถมก็จะพาไปดูก้านกล้วย เราก็จะบอกกับเขาว่า เราก็มีก้านกล้วยนะเดี๋ยวจะพาไปดูก้านกล้วย ให้เขาเปรียบเทียบดูระหว่างก้านกล้วยในนี้กับในหนัง เด็กเขาก็จะมีความรู้สึกตื่นเต้น...” (มณฑนา ยุบล, เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2549)

หรือตัวอย่างของการชี้ชวนความหมาย เพื่อให้ผู้รับสารมองเห็นความหมายที่ต้องการสื่อออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“จะให้คนที่เข้ามารู้ความเป็นมาและรู้ว่าประวัติศาสตร์ชาติไทย ขึ้นตอนหรือพัฒนาการของประเทศไทยมาอย่างไร

...ก็คืออยากให้ทราบขึ้นตอนความเป็นมาของประเทศเรามากกว่า เพราะว่าประชาชนบางคนก็ยังไม่ทราบเลย มีเยอะที่ยังไม่ทราบเลย มาดูก็ เอ้อ ของเรามียั้งงี้ด้วย เหรอ อะไรอย่างนี้ แล้วก็จะได้ทราบว่ากษัตริย์ในแต่ละยุคแต่ละสมัยต้องใช้ความสามารถในการบริหารประเทศอย่างไรเพื่อให้เราได้เป็นไทยขึ้นมาจนถึงขณะนี้ละคะ

...น่าจะให้ทุกคนที่เข้ามารู้จักประเทศไทยได้ดีขึ้น รู้จักความเป็นมา รู้จักตัวตนของตัวเองให้ดีขึ้น” (อุไร นิศาณณิวงศ์, อาสาสมัคร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2549)

ในขณะที่เดียวกัน ผู้วิจัยยังได้พบอีกด้วยว่า ปัจจัยที่ทำให้ผู้รับสาร “ยื่นอ่านความหมาย ในจุดเดียวกับผู้ส่ง” เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก หรือลักษณะของการผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ กระแสหลักอย่างสม่ำเสมอผ่านช่องทางที่หลากหลายทั้งแบบเป็นทางการ เช่น สถาบันการศึกษา และไม่เป็นทางการ เช่น สถาบันสื่อมวลชน อย่างภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ นวนิยาย เป็นต้น

“การเรียนประวัติศาสตร์ชาติไทยจะเริ่มต้นตั้งแต่สมัยสุโขทัย เราจะนับประวัติศาสตร์เริ่มต้นตอนนั้น ...ในช่วงสมัยสุโขทัยจะมีช่วงคาบเกี่ยวระหว่างสุโขทัยกับอยุธยา คือช่วงที่กรุงสุโขทัยกำลังจะล่มสลายนั้นกรุงอยุธยาก็กำลังจะเจริญรุ่งเรืองขึ้น และตามมาด้วยธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่จะแบ่งออกเป็น 4ยุคใหญ่ๆ” (ปิยะมณ ปัญญา, ผู้รับสารที่มีประสบการณ์ในการเข้าชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมาก่อน, สทนทากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

“ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเรื่องพระมหากษัตริย์ และแบ่งยุคออกแต่ละยุคว่าใครปกครองบ้างและใครขึ้นครองราชย์แทน หรือแบ่งตามอาณาจักรว่าช่วงไหนที่ครองอำนาจ” (กรรณิการ์ เฟิงปรางค์, ผู้รับสารที่มีประสบการณ์ในการเข้าชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมาก่อน, สทนทากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

หรือตัวอย่างจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมถึงพฤติกรรมการเข้าชมการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทยของผู้รับสารนักเรียนชายในระดับมัธยมต้นกลุ่มหนึ่ง เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2549 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการฉายภาพยนตร์แอนิเมชันสามมิติเรื่องก้านกล้วย ที่สร้างขึ้น

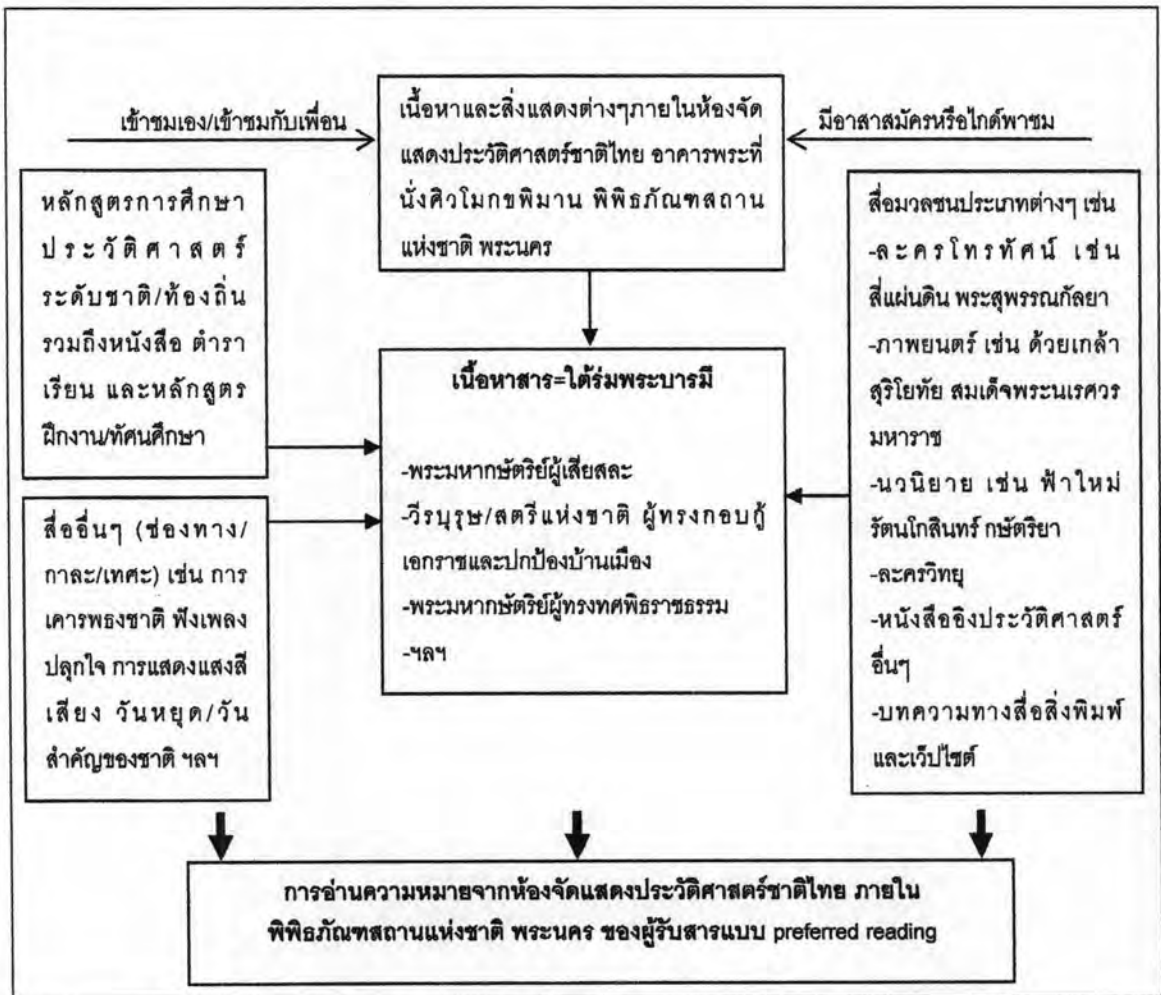
จากแรงบันดาลใจตามลักษณะของช่างทรงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยกันตนา แอนนิเมชั่น เมื่อเข้าชมการจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยจนกระทั่งถึงผู้จัดแสดงเหตุการณ์จำลองสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถี ก็จะชี้ชวนกันดู "ช่างทรง" ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า "นี่ไง นี่ไง ก้านกล้วย"

หรือในวันเดียวกันนั้น ที่ผู้วิจัยได้พบพ่อแม่คู่หนึ่งจูงลูกสองคนเข้ามาภายในพิพิธภัณฑ์ คุยวิจัยของลูกแล้วน่าจะอยู่ในช่วงของการศึกษาระดับประถมศึกษา โดยที่ผู้เป็นพ่อได้บอกกับลูกที่บริเวณด้านหน้าอาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน ก่อนที่จะเดินเข้าชมการจัดแสดงภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยว่า "มาลูก มารู้จักประวัติศาสตร์กัน"

ทั้งนี้ จากข้อมูลการอ่านความหมายของผู้รับสารดังได้กล่าวมาในข้างต้นนั้น ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงปัจจัยร่วมระหว่างผู้วิจัยและผู้รับสารทั่วไปที่มีผลต่อการถอดความหมายภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน นั่นคือ การมีส่วนร่วมกันในการผลิตซ้ำตัวบทประวัติศาสตร์ในรูปลักษณะต่างๆ ภายใต้ความคิดหรืออุดมการณ์หลักที่เรียกว่า "กษัตริย์นิยม" ทั้งภายในและภายนอกพิพิธภัณฑ์ ผ่านผู้ส่งสารและช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ทั้งในสถาบันแบบทางการและไม่เป็นทางการ

ข้อมูลที่ได้รับนั้นแสดงให้เห็นว่า ความหมายที่ถูกอ่านในส่วนของผู้รับนั้นถูกอ้างอิงมาจากหลายแหล่งด้วยกัน แต่สาเหตุที่ทำให้ความหมายที่เกิดขึ้นไม่เลื่อนไหลและผันแปรไปนั้น เป็นเพราะความหมายที่ถูกนำเสนอออกมาส่วนใหญ่นั้นจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เมื่อมาเข้าชมการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ก็จะเกิดความรู้สึกคล้ายตามและรับความหมายได้อย่างสอดคล้องตามที่ผู้ส่งสารต้องการ โดยเฉพาะความรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ที่ทำให้ชาติไทยและคนไทยในทุกวันนี้ได้อยู่อย่างสุขสบาย ไม่ต้องตกอยู่ใต้อาณานิคมของชาติอื่น

ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การอ่านหรือถอดความหมายจากเรื่องที่เล่าและสิ่งแสดงต่างๆภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยของผู้รับสารที่ผู้วิจัยได้ศึกษานี้ เกิดจากการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ จนกระทั่งแสดงออกมาในชุดของความรู้สึกสำนึกรักชาติ หรือความโศกเศร้าของปวงชนชาวไทยที่อยู่ภายใต้ร่มพระบารมี ดังแสดงให้เห็นจากภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 6: การผลิตซ้ำด้วยทประวัติศาสตร์ผ่านช่องทางต่างๆ

[2] การอ่านความหมายแบบ negotiated หรืออครหัสแห่งความหมายแบบผสมผสานและต่อรอง

การอ่านความหมายแบบนี้เป็นการอครหัสที่แสดงให้เห็นถึงการรับความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการ ในขณะที่เดียวกับที่ผู้รับสารได้ผสมผสานความคิดเห็นของตนเองเข้าไปด้วยความหมายที่รับมานั้น

ยกตัวอย่างเช่น ความคิดเห็นของหนึ่งในอาสาสมัครนำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ซึ่งอยู่ในสถานะผู้รับสารของพิพิธภัณฑ์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า เรื่องราวที่นำมาเล่าภายในห้องจัดแสดงนี้มีได้ทำให้เห็นแต่ภาพของพระมหากษัตริย์แต่เพียงอย่างเดียว แต่มองเห็นภาพของคนในยุคสมัยนั้นด้วยเช่นกัน ดังเช่นตัวอย่างของถ้อยคำให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้คือ

“...ถ้าศิลปะในสมัยของสุโขทัยสวย แสดงว่าคนสุโขทัยก็น่าจะมีความสุข แสดงออกมาทางผลงาน... ผมก็ไม่เห็นด้วยว่ามันเป็นเรื่องราวของพระมหากษัตริย์เท่านั้น”
(สุจิต แหวงโสภะ, อาสาสมัคร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2549)

หรือตัวอย่างของข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับจากวิธีการเชิงหุฟังด้วยคำพูดของผู้รับสารชาวไทย ผู้หญิงกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาชมการจัดแสดงพร้อมกันจำนวน 4 คน เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2549 ที่ได้แสดงความคิดเห็นต่อเนื้อหาภายในพิพิธภัณฑสถานจากภาพกราฟฟิกและตัวบทอธิบายถึงพระมหาลี พระราชโอรสและพระราชธิดาของรัชกาลที่ 5 ไว้ว่า การจัดแสดงนิทรรศการให้เห็นนี้มีเรื่องราวที่ดึงดูดความสนใจเยอะ แต่ก็ไม่ชอบการนำเสนอภาพแบบนี้เลย เพราะดูแล้วรู้สึกว่าจะเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้กับคนไทยในสมัยนี้

ข้อค้นพบนี้มีความหมายว่า เนื้อหาที่ถูกส่งออกมาภายในพิพิธภัณฑสถานได้ถูกผู้รับสาร “อ่าน” ด้วยการผสมผสานระหว่างความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการ ผ่านเทคนิคในการจัดแสดงด้วยกลยุทธ์ในการร้อยเรียงสัญลักษณ์ย่อยต่างๆ ให้มาทำงานร่วมกันเพื่อสื่อสารความหมาย แต่ในขณะเดียวกันนั้น ผู้รับสารของพิพิธภัณฑสถานซึ่งเป็นผู้หญิงไทยกลุ่มนี้ก็ได้รับบริบทของสังคมไทยในสมัยปัจจุบัน ที่มีชุดความคิดของการนิยมมีสามีหรือมีภรรยาเพียงคนเดียว เข้ามาแสดงความคิดเห็นในแบบต่อรองต่อเนื้อหาจากภาพกราฟฟิกดังกล่าว

[3] การอ่านความหมายแบบ oppositional หรือถอตรหัสแห่งความหมายแบบตรงกันข้ามกับที่ผู้ส่งสารต้องการให้เกิดขึ้น

แม้ว่าข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตของงานวิจัยชิ้นนี้จะแสดงออกมาให้เห็นว่าส่วนใหญ่แล้ว รูปแบบการอ่านความหมายของผู้รับสารนั้นจะตรงกันกับความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการส่งออกมา แต่จากการที่ได้เฝ้าฟังการเข้าชมการจัดแสดงด้วยวิธีการสังเกตพฤติกรรมการเข้าชมแบบไม่มีส่วนร่วม พร้อมกับอ่านบททวนวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ผู้วิจัยได้พบว่า มีการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการอ่านความหมายในแบบของการปฏิเสธความหมายที่ถูกส่งหรือสื่อสารออกมาด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างเช่นการถอตรหัสแห่งความหมายที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากความรู้สึกไม่แน่ใจต่อเรื่องราวที่นำมาเล่า หรือการตั้งคำถามต่อ “ความจริง” ของประวัติศาสตร์ที่นำมาเสนอภายในห้อง

จัดแสดงแห่งนี้ ดังเช่นข้อมูลที่ได้รับจากการสังเกตการเข้าชมการจัดแสดงแบบไม่มีส่วนร่วม และใช้วิธีการเงี่ยหูฟังด้วยคำพูดคุยของผู้รับสารผู้ชายชาวไทยกลุ่มหนึ่ง ซึ่งดูลักษณะแล้วเป็นกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่เข้ามาเก็บข้อมูลจากพิพิธภัณฑ์เพื่อทำรายงาน ขณะเข้าชมการจัดแสดงนิทรรศการเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2549 โดยขณะที่ผู้รับสารกลุ่มนี้กำลังอยู่ในระหว่างการจดข้อมูลประเภทตัวบทบรรยายในการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา ก็ได้มีการพูดคุยกันว่า ประวัติศาสตร์ที่นำมาเสนอในนี้นั้นเป็นความจริงทั้งหมดหรือเปล่า เป็นต้น

สำหรับตัวอย่างของการอ่านความหมายที่ได้พบจากการอ่านบททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ยกตัวอย่างเช่น จากการอ่านเอกสารประกอบการสัมมนาพิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่ และเอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย ฯลฯ ข้อมูลที่ได้รับนั้น พบว่ามีภาพความหมายหนึ่งที่ปรากฏขึ้นมาให้เห็น นั่นคือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินั้น “เห็นของแต่มองไม่เห็นคน” เนื่องจากลักษณะของการจัดแสดงที่เน้นที่การนำเอาโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุต่างๆมาตั้งแสดง โดยให้รายละเอียดความเป็นมาของวัตถุดังกล่าว เช่น อายุหรือความเก่าแก่ของวัตถุนั้น ผู้ค้นพบ สถานที่ที่ค้นพบ ฯลฯ แต่ไม่มีการกล่าวถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่เกี่ยวข้อง หรือหากจะมีการกล่าวถึงบ้างก็จะเป็นลักษณะของการให้ความสำคัญต่อตัววัตถุเป็นหลักมากกว่า

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งนั่น คือ การมองเห็นว่า พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินั้น “เน้นวัฒนธรรม หลวง มากกว่าวัฒนธรรมราษฎร์” ทำให้ภาพของความเป็นไทยมีลักษณะของการฝัง แข็งตัว และมีเพียงหนึ่งเดียวจากวัฒนธรรม “หลวง” แต่มองไม่เห็นความเป็นท้องถิ่น มองไม่เห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในประเทศไทย

ข้อค้นพบดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้รับสารของพิพิธภัณฑ์ในกลุ่มนี้แม้จะเป็นกลุ่มที่สามารถถอดรหัสแห่งความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการที่จะสื่อสารออกมาได้ แต่ก็ปฏิเสธที่จะรับความหมายนั้นด้วยการตีความตามความหมายที่คัดค้านหรือตรงกันข้ามกับความหมายในแบบดังกล่าว โดยเฉพาะในกรณีของภาพแห่งความหมายที่ได้รับจากการอ่านบททวนวรรณกรรมตัวอย่างในข้างต้น เนื่องจากภาพที่ปรากฏนี้เกิดขึ้นมาจากการอ่านความหมายของกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับพิพิธภัณฑ์ของชุมชนหรือท้องถิ่น ตามแนวคิดแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมและ/หรือแนวคิดของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้น

[4] การที่ผู้รับสารไม่อ่านความหมายหรือไม่สามารถรับความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการให้เกิดขึ้น

ข้อนำสังเกตที่สำคัญที่ผู้วิจัยได้พบจากการศึกษาการอ่านความหมายของผู้รับสารในครั้งนี้ ก็คือ ในขั้นตอนการถอดรหัสแห่งความหมายของผู้รับสารหรือผู้เข้าชมการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทยนั้น พบว่า มีรูปแบบของการอ่านความหมายในแบบของการที่ไม่มี ความหมายใดใดเกิดขึ้นกับผู้รับสาร หรือในความหมายถึงการที่ผู้ส่งสารไม่สามารถสร้าง ความหมายให้เกิดขึ้นในช่วงเวลาของการบริโภคความหมายของผู้รับสารได้เลย

ในประการแรกนั้นพบว่า เกิดขึ้นมาจากพฤติกรรมในการชมการจัดแสดงของกลุ่มผู้รับสาร ที่เดินเข้าชมสิ่งแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ โดยดูวัตถุที่นำมาจัดแสดงเพียงผ่านไป ไม่ได้อ่านตัวบท ไม่ได้มีส่วนร่วมกับสื่อสื่อทัศนูปกรณ์ของพิพิธภัณฑ์ รวมถึงใช้เวลาอย่างรวดเร็วในการเดินชม การจัดการแสดง หรือในลักษณะของการมาทัศนศึกษา แต่ไม่ได้ชมการจัดแสดงหรือไม่ได้ฟังการ บรรยายของวิทยากร เป็นต้น ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่ามีการใช้สื่อพิพิธภัณฑ์แต่ไม่ได้ มีการบริโภคความหมายเกิดขึ้น

ยกตัวอย่างเช่น การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมต่อพฤติกรรมการเข้าชมการจัดแสดงของเด็ก นักเรียนอนุบาลแห่งหนึ่ง เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2549 ผู้วิจัยได้พบว่า มีเด็กนักเรียนอนุบาลกลุ่ม หนึ่งประมาณ 7 คนที่แยกตัวออกมาจากกลุ่มเพื่อน มิได้รวมกลุ่มฟังการบรรยายของวิทยากร แต่ จะให้ความสนใจกับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเข้าชมการจัดแสดง และพยายามที่จะชวน นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้คุยด้วยภาษาอังกฤษ โดยมีได้สนใจที่จะชมนิทรรศการที่จัดแสดงอยู่ภายในเลย หรือนักเรียนอนุบาลกลุ่มหนึ่งที่วิ่งเล่นชนกบฏุ่มบรรยายเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนเรศวร โดยมีได้หยุดฟังเลยเสียงบรรยายของแต่ละตู้เลย พฤติกรรมการเข้าชมการจัดแสดง ของกลุ่มนักเรียนอนุบาลทั้ง 2 กลุ่มนี้ ทำให้เนื้อหาสาระที่กลุ่มผู้ส่งสารของพิพิธภัณฑ์ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้รับสารนั้นมีโอกาสเป็นไปได้เลย เนื่องจาก ผู้รับสารเพียงแต่เข้ามาใช้พื้นที่ในห้องจัดแสดง แต่ ไม่ได้เปิดรับสัญญาณใดๆที่ถูกนำมาใช้เพื่อสื่อความหมาย

หรือในกรณีของการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลในช่วงเดือนกันยายน 2549 ที่ผู้รับสารชาวไทย คนหนึ่งให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า ไม่ได้ตั้งใจเข้ามาชมการจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทย แต่มาเพื่อเดินเล่น "ตากแอร์" ฆ่าเวลารอเพื่อนที่กำลังเรียนอยู่ที่ธรรมศาสตร์ หรือในกรณีของ ผู้รับสารผู้ชายชาวต่างประเทศคนหนึ่งที่ผู้วิจัยสังเกตว่า เมื่อเดินเข้าห้องจัดแสดงแล้ว ก็เดินตรงมา

นั่งพักลงกับพื้นในส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย และเมื่อนั่งพักเป็นที่พอใจแล้ว ก็ลุกขึ้น และเดินออกจากห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย โดยใช้วิธีการกวาดสายตาดูนิทรรศการในส่วนอื่นๆ แต่เพียงผ่านไป เป็นต้น

ประการที่สองนั่นก็คือ อุปสรรคในการสื่อสารที่เกิดขึ้นจากเทคนิคในการจัดแสดงภายในห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทยนั้น สามารถส่งผลกระทบต่อความรู้สึกในการรับสารหรือการไม่เกิดขึ้นของความหมายใดใดของผู้รับสารด้วยกัน อุปสรรคที่เกิดขึ้นนี้ส่วนหนึ่งมาจากการขาดการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร แม้ด้วยข้อจำกัดของธรรมชาติความเป็นพิพิธภัณฑ์แห่งชาติที่จะทำให้เป็นเพียงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในบทบาทของผู้รับสาร แต่การมีส่วนร่วมในระดับต่ำสุดนี้ก็ยังมีอุปสรรคเกิดขึ้น อันเกิดขึ้นจากตัวอุปกรณ์ชำรุดและบรรยากาศภายในของพิพิธภัณฑ์เองที่ไม่เอื้ออำนวย

ดังเช่น ตัวอย่างจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมของกลุ่มเด็กนักเรียนผู้เข้าชมในกรณีของการไม่ได้มีส่วนร่วมกับสิ่งแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ ก็จะแสดงความรู้สึกว่า “ทำไมไม่ให้จับหละ” หรือกรณีที่ปมกดเสียงบรรยายไม่ทำงานก็จะเอามือทุบๆ แล้วเดินบ่นแสดงความไม่พอใจไปยังนิทรรศการส่วนอื่นๆ หรือตู้กระจกแสดงเหตุการณ์ไฟไหม้ติด ทำให้มองไม่เห็นการจัดแสดงเหตุการณ์ภายใน เป็นต้น

หากมองในมุมของการเป็น noise ของการสื่อสาร โดยเฉพาะกับกลุ่มผู้รับสารกลุ่มเด็กๆ ด้วยแล้วนั้น อุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการชำรุดของอุปกรณ์เหล่านี้จะเข้ามาขัดขวางกระบวนการสื่อสารทั้งกระบวนการโดยตรง ด้วยการทำให้เนื้อหาที่ส่งออกไปนั้นไม่สมบูรณ์หรือเล่าเรื่องได้ไม่ครบถ้วน พร้อมกับที่ยังส่งผลกระทบต่อแรงจูงใจในการรับความหมายจากแหล่งอื่นๆ เช่น จากการอ่านตัวบทหรือดูเหตุการณ์จากตู้กระจกของผู้รับสารอีกด้วย และเมื่อเป็นดังนี้แล้ว การใช้กลยุทธ์การสื่อสารด้วยบริบทจัดแสดง (display context) ที่ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันระหว่างสัญลักษณ์ย่อยต่างๆ จึงไม่อาจควบคุมความหมายหลักที่ผู้ส่งต้องการได้อย่างเต็มที่ ดังเช่นตัวอย่างของข้อมูลที่ได้รับจากการสนทนากลุ่ม เช่น

“การจัดเก็บ ซึ่งเห็นแล้วมีความรู้สึกเสียใจสลดใจ เช่น เครื่องเงินถ้าดูดีๆ จะเห็นฝุ่นเกาะเต็มไปหมด ซึ่งคิดว่าคนไทยน่าจะมีการจัดเก็บได้ดีกว่านี้ เนื่องจากว่าเป็นสิ่งของที่เป็นระดับชาติ และเป็นสิ่งที่ต้องชูหน้าชูตาให้กับชาวต่างชาติด้วย น่าจะมีกระบวนการจัดเก็บได้ดีกว่านี้ ซึ่งเค้าต้องการจะสื่อให้เรารักชาติ และเค้าไม่แสดงความรักวัตถุต่างๆ ที่

เป็นของชาติ เช่น พระแสงปืนที่ประธานาธิบดีให้มีปลวกขึ้นเห็นได้ชัดเจนมาก และบางจุดจะมีไฟเสีย และจะมีตมมากคนที่สนใจจะอ่านในส่วนนั้นก็มองไม่เห็น อ่านไม่ได้ น่าเสียดายมาก น่าจะมีการจัดเก็บให้ดีกว่านี้ ซึ่งจะเห็นว่าเราไม่ให้ความสำคัญกับส่วนนี้เลย” (ปิยะมณ ปัญญา, ผู้รับสารที่มีประสบการณ์การเข้าชมพิพิธภัณฑ์มาก่อน, สนทนากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

“ไม่ประทับใจในส่วนที่ไฟที่บรรยายส่วนมากจะใช้งานไม่ค่อยได้ แต่ก็ยังไม่มีการปรับปรุงซ่อมแซม ซึ่งบางอย่างเราสนใจจะเปิดฟังก์ชันไม่ได้ เลยต้องหันไปอ่านแทน ถ้าหากว่าคนบางคนที่เกี่ยวข้องก็คงอดที่จะรู้เรื่องราวในส่วนนั้นๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเสียดาย” (สายทอง บุญปัญญา, ผู้รับสารที่ไม่มีประสบการณ์การเข้าชมพิพิธภัณฑ์มาก่อน, สนทนากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

“อุปกรณ์ต่าง ๆ น่าจะดีกว่านี้ และพิพิธภัณฑ์ค่อนข้างร้อน ทำให้เราไม่มีความสุขกับการอ่านกับการดูสิ่งต่าง ๆ เพราะคนเราพอเกิดอาการร้อนก็จะหงุดหงิดไม่สนใจอยากดูอยากเห็นแล้ว” (อุมพร สียงาม, ผู้รับสารที่ไม่มีประสบการณ์การเข้าชมพิพิธภัณฑ์มาก่อน, สนทนากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

“อากาศไม่ถ่ายเท ยิ่งร้อนมันก็ยิ่งขึ้น ซึ่งจะมีผลต่อการเก็บรักษาของด้วย เช่น บางอย่างไม่ต้องการความอับชื้น เมื่อมีการอับชื้นปลวกก็ถามหา” (วารุณี อาสาประภิต, ผู้รับสารที่มีประสบการณ์การเข้าชมพิพิธภัณฑ์มาก่อน, สนทนากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

“คำอธิบายสิ่งของที่จัดแสดงไม่ทันสมัย และมีน้อย คืออธิบายสั้นๆเท่านั้น เช่น ตีตปายของยุคและเวลาที่สันนิษฐานว่าของนั้นๆสร้างขึ้น ไม่อธิบายให้ละเอียดชัดเจนและทันสมัย” (จิรปดี เตชะเสน, สัมภาษณ์ 20 เมษายน 2549)

ดังนั้น ในกรณีของการถอดรหัสของกลุ่มผู้รับสารซึ่งมีข้อจำกัดในแง่ของการไม่อาจเก็บข้อมูลได้อย่างครบถ้วนทุกกลุ่ม ทำให้ผู้วิจัยจึงไม่อาจสรุปผลในการอ่านความหมายของผู้รับสาร “ทั่วไป” ได้อย่างชัดเจน แต่อาจกล่าวในที่นี้ โดยอ้างอิงจากแนวคิด encoding-decoding ของ Hall ได้ว่า ชุดของอุดมการณ์ความคิด ประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมา และช่วงเวลาในขณะที่มีการเปิดรับสื่อหรือการเข้าชมการจัดแสดงนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์ จะเป็นทั้งปัจจัย

เสริมในการช่วยให้ผู้รับสารถอดความหมายได้ตรงตามกับผู้ส่งสารต้องการ ในขณะที่เดียวกับที่เป็น ปัจจัยกำหนดให้เกิดการต่อรองความหมาย หรือรูปแบบของการอ่านความหมายที่ขัดแย้งหรือแตกต่างออกไปโดยสิ้นเชิง หรือแม้กระทั่งอาจไม่เกิดการสื่อสารหรือไม่มีการรับความหมายใดๆเลย ก็เป็นไปได้

4.2 การสื่อสารกับปฏิบัติการบริหารจัดการ

การศึกษาเรื่องของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับปฏิบัติการบริหารจัดการพิพิธภัณฑน์นี้ เกิดขึ้นจากความสนใจและห่วงใยของผู้วิจัย โดยเริ่มต้นจากพิพิธภัณฑน์บ้านเขายี่สาร ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑน์ชุมชนในพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัย ที่เริ่มเข้าสู่ในระยะที่อาจเรียกได้ว่า ระยะถดถอยของพิพิธภัณฑน์ หรือการมีลักษณะของการเสื่อมจากความสนใจของผู้เข้าชมทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน และเสื่อมจากการร่วมทะนุบำรุงรักษาดูแลพิพิธภัณฑน์ในด้านต่างๆของชาวบ้านในชุมชน ดังรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 5

ความถดถอยดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้สึกว่าการจะใช้พิพิธภัณฑน์เพื่อนำเสนอภาพตัวตนของชาติหรือชุมชนนั้น อาจจะใช้ได้ต่อไปอย่างไม่ยั่งยืน หรือใช้ได้ไม่ดีเพราะไม่มีใครเข้าไปดู และเมื่อพิพิธภัณฑน์ได้ล้มหายตายไปจาก “ความสนใจ” แล้ว สิ่งที่น่ากังวลต่อก็คือ ความตายอย่างแท้จริงของพิพิธภัณฑน์ของชุมชนหรือของท้องถิ่น ซึ่งได้พิสูจน์ตนเองในช่วงเริ่มต้นให้เห็นถึงบทบาทและคุณค่าที่หลากหลายมาแล้วด้วยการ “ปิดตัวเอง” ลง ดังนั้น การศึกษาเรื่องของการสื่อสารกับปฏิบัติการบริหารจัดการพิพิธภัณฑน์จึงถูกเพิ่มเติมเข้ามา เพื่อให้เห็นแนวทางของการช่วยพัฒนาหรือช่วย “ต่ออายุ/ต่อลมหายใจ” ของพิพิธภัณฑน์ออกไปได้อีก

เพื่อที่จะตอบคำถามในเรื่องของการดำรงอยู่และความยั่งยืนของการดำเนินงานพิพิธภัณฑน์ การอ่านทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้น ได้ชี้แนวทางหนึ่งให้ผู้วิจัยได้เห็นว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยต่ออายุและทะนุบำรุงสื่อประเภทต่างๆ ในชุมชนได้ คำถามของผู้วิจัยจึงเกิดขึ้นว่า เมื่อการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมสามารถที่จะเป็นหลักประกันต่อความดำรงอยู่หรือความยั่งยืนของพิพิธภัณฑน์ด้วยการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของและผูกพันแล้วนั้น สื่อพิพิธภัณฑน์สถานในประเทศไทยที่ผู้วิจัยได้เลือกศึกษานั้นมีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระดับใด

แต่ผู้วิจัยได้พบว่า เป็นการยากที่จะศึกษาปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์ในระดับชาติ อย่างเช่นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ในรูปแบบเดียวกับการศึกษาปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม ทั้งนี้ เนื่องมาจาก ลักษณะของการดำเนินกิจกรรมหรือการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ในระดับชาตินั้น จะมีทั้งหลักปรัชญาหรือกระบวนการทัศน์ของการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ที่แตกต่างจากพิพิธภัณฑ์ชุมชน รวมถึงธรรมชาติและระเบียบการบริหารงานก็ยิ่งแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะคุณลักษณะที่สามารถกล่าวโดยสรุปสั้นๆได้ว่า ในขณะที่พิพิธภัณฑ์ชุมชนนั้นจะ “เป็นของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน” แต่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จะ “เป็นของรัฐ โดยรัฐ แต่มีบทบาทและหน้าที่เพื่อประชาชน”

อย่างไรก็ตาม เมื่อย้อนกลับไปทบทวนแนวคิดในเรื่องการสื่อสารของแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยพบว่า หากใช้เกณฑ์องค์ประกอบของการสื่อสารเข้ามาจัดแบ่งรูปแบบหรือระดับของการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมแล้วนั้น (กาญจนา แก้วเทพ กิตติ กันภัย และปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2543) ก็จะสามารถศึกษาการสื่อสารเพื่อปฏิบัติการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติได้

ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมจากพื้นที่ศึกษาหลัก คือ ห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่งศิวโมกชพิมาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ตามการศึกษาปฏิบัติการจัดแสดง อย่างไรก็ตาม หากมีผู้สนใจและต้องการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องของการมีส่วนร่วมระหว่างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์แห่งชาติกับเครือข่ายสนับสนุนภายนอก ก็สามารถที่จะทำได้ เนื่องจาก ผู้วิจัยได้รับข้อมูลว่า พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ได้มีการร่วมมือกับพิพิธภัณฑ์แห่งชาติในระดับประเทศอื่นๆ เช่น การให้ยืมสิ่งแสดงต่างๆเพื่อนำไปจัดแสดงนิทรรศการเคลื่อนที่ ณ พิพิธภัณฑ์ของประเทศนั้นๆ หรือมีการร่วมมือกับหน่วยงานเอกชนภายในประเทศ เพื่อการจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราว ตามวาระโอกาสพิเศษต่างๆ ในอาคารจัดแสดงนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

จากการอ่านทบทวนเอกสารและวรรณกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ เพื่อติดตามสถานการณ์ปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์ ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปภาพที่เป็นปัญหาที่ผู้คนที่ทั่วไปรับรู้และรู้สึกต่อพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติได้ว่า เป็นภาพแห่งความไร้ชีวิตชีวา ภาพที่มองเห็นแต่ของแต่มองไม่เห็นคน อันเป็นผลมาจากการดำเนินงานภายใต้รูปแบบของการสื่อสารแบบทางเดียว แต่ผลจากการศึกษาทำให้ได้พบว่า การบริหารงานพิพิธภัณฑ์โดยการสร้างการมีส่วนร่วมนั้นสามารถสร้างชีวิตชีวาคืนกลับมาให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ได้

4.2.1 ระดับและรูปแบบของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ผลจากการศึกษาพบว่า ปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ซึ่งผู้วิจัยจำกัดเฉพาะภายในพื้นที่ห้องจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ชาติไทย ตามการศึกษา ปฏิบัติการจัดแสดง ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้มีส่วนร่วมใน 2 รูปแบบ ดังนี้คือ

(1) การมีส่วนร่วมในฐานะของผู้รับสาร

แม้ว่าการมีส่วนร่วมของผู้รับสารของพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบนี้ โดยเฉพาะกับผู้รับสารภายใน ห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร จะมีสถานะเป็นเพียง ผู้รับสารแต่อย่างเดียว โดยไม่ได้มีโอกาสเข้าร่วมในการเลือกประเด็นเนื้อหา รวมถึงวิธีการนำเสนอ แต่ก็พบว่า การมีส่วนร่วมกับห้องแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย อาคารพระที่นั่ง ศิวโมกษพิมาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ในฐานะของผู้รับสารนี้ มีอยู่ 2 ประเภท ด้วยกัน

การมีส่วนร่วมในประเภทแรกนี้จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การมีส่วนร่วมแบบ ตั้งรับกับการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมเชิงรุกของพิพิธภัณฑ์ สำหรับการมีส่วนร่วมในการนำเสนอ เนื้อหาของพิพิธภัณฑ์แบบตั้งรับนี้ คือ การมีส่วนร่วมกับเทคนิคการจัดแสดงแบบเทคนิคการกด ปุ่ม ยกตัวอย่างเช่น การฟังเสียงบรรยายจากการกดปุ่มฟังตัวบทประเภทเสียงบรรยายจาก คู่มือเทคโนโลยีให้เสียงประกอบในตู้จัดแสดงเหตุการณ์ต่างๆ ในการจัดแสดงนิทรรศการรัชสมัย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือตัวอย่างของการมีส่วนร่วมด้วยการกดปุ่มไฟเพื่อดูเส้นทาง การเดินทางของไทยและพม่าในสงครามเก้าทัพ พ.ศ.2328 และแผนที่สังเขปแสดงเส้นทางทางการเดินทาง ในสงครามพม่าที่ท่าดินแดง พ.ศ. 2329 ในการจัดแสดงประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นต้น

ผู้วิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นการสร้างหรือวางแผนให้เกิดขึ้นตามวิธีการ หรือเทคนิคในการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ เพื่อกระตุ้นเร้าความสนใจของกลุ่มผู้เข้าชมหรือกลุ่ม ผู้รับสารของพิพิธภัณฑ์ โดยเฉพาะกลุ่มเด็ก ให้ได้รับทั้งความรู้และความบันเทิงผ่านกับสื่อ โสตทัศนูปกรณ์ด้วยการใช้ประสาทสัมผัส ตา ดู หู ฟัง มือสัมผัสหรือกดปุ่ม ดังตัวอย่างของถ้อยคำ ให้สัมผัสภาพต่อไปนี้เป็น

“...จากที่ได้ไปกตปุมที่ภาคบรรยายเสียงแล้วมีความรู้สึกที่เราได้อยู่ในเหตุการณ์นั้นๆด้วย และคนที่บรรยายก็มีความรู้สึกว่ามีน้ำเสียงที่เข้มแข็งทำให้คนฟังคึกหรือมีส่วนร่วมในเหตุการณ์นั้นด้วย” (สายทอง บุญปัญญา, ผู้รับสารที่ไม่มีประสบการณ์ในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์มาก่อน, สทนทากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

อย่างไรก็ตาม ผลจากการศึกษาทำให้ได้พบว่า แม้ว่ากลุ่มผู้ส่งจะสร้าง/ออกแบบ/ให้มีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมผ่านเทคนิคการจัดแสดง แต่ก็ยังมิได้เชื่อมร้อยในทุกขั้นตอนของกระบวนการสื่อสาร นั่นคือ มิได้เข้าควบคุมในขั้นตอนระหว่างการรับสารหรือการเข้าชมการจัดแสดง เมื่อเป็นดังนี้ ลักษณะการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้เข้าชมในขั้นตอนดังกล่าวจึงเป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นแบบเป็นไปเองตามธรรมชาติ ขึ้นอยู่กับความสนใจและความต้องการของแต่ละคน ไม่ได้เกิดขึ้นกับทุกคน และอาจไม่ได้ผลตามที่หวังไว้ นั่นคือ เด็กจะมีแต่ความสนุกตื่นเต้นโดยไม่ได้เรียนรู้อะไรเลย จะกตปุมนี้วิ่งไปกตปุมโน้น หมุนนี้ บิดนั้น ชุลมุนไป โดยไม่ได้รับความรู้ (จิรา จงกล, 2532) ดังเช่น ในการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าชมในกลุ่มเด็กนักเรียนของผู้วิจัยจะได้พบว่า เด็กๆจะวิ่งเล่นไปมาตามตู้จัดแสดงเหตุการณ์เพื่อกตปุม และถ้าเสียงขึ้นมาไม่ทันตามต้องการหรือตู้ไหนเสียก็จะมีอาการกตปุมซ้ำๆ หรือเอากำปั่นทุบๆก็มี

ในขณะเดียวกัน ลักษณะของการบริหารจัดการแบบข้าราชการยังอาจส่งผลให้เทคนิคการกตปุมนี้อาจเป็นอุปสรรคในการสื่อสารหรือ noise ที่ส่งผลทั้งต่อเป้าหมายในการให้ความรู้และต่อการควบคุมความหมายของสารในกระบวนการประกอบสร้างภาพตัวแทนด้วย เมื่อสื่อโลดทะนุกฎปรกติหรืออุปกรณในการจัดแสดงตามเทคนิคการกตปุมนี้เสีย แล้วไม่สามารถส่งซ่อมได้ทันทีและอย่างเร่งด่วนรวดเร็ว เนื่องจากจะต้องดำเนินงานตามขั้นตอนเพื่อขอขบประมาณในการซ่อมบำรุง ซึ่งในบางครั้งก็ใช้ระยะเวลาในการดำเนินงานนานมาก

“ตีกประวัติศาสตร์ชาติไทยจะใช้ระบบที่ทุกคนสามารถชมเองได้ มีคำบรรยายแล้วก็มีปุ่มกด แต่บางปุ่มก็เสีย บางคนก็กดเล่นบ้าง ผู้ใหญ่กดเล่นก็มี” (อุไร นิศาณณิวงศ์, อาสาสมัคร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2549)

ส่วนการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมเชิงรุกนี้ ผู้วิจัยพบว่า เป็นการมีส่วนร่วมในเชิงรุกกับการบริหารกิจกรรมด้านความรู้ อันเป็นภารกิจด้านการศึกษาร่วมหนึ่งของพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้จะเป็นการเข้าร่วมในกิจกรรมพิเศษของพิพิธภัณฑ์ ที่จัดขึ้นเพื่อกลุ่ม

ประชาชนทั่วไปและกลุ่มเป้าหมายเฉพาะของพิพิธภัณฑ์ คือ กลุ่มครูและนักเรียน ยกตัวอย่างเช่น การจัดกิจกรรมสำหรับกลุ่มประชาชนเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์ ดังต่อไปนี้คือ

- การจัดกิจกรรมบรรยายพิเศษในหัวข้อที่เกี่ยวกับเนื้อหาการจัดแสดงต่างๆภายในพิพิธภัณฑ์ เช่น กิจกรรมการบรรยายประจำเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2449 เนื่องในวันพิพิธภัณฑ์สากล ในหัวข้อ “พิพิธภัณฑ์ไทยในแนวคิดของเด็กรุ่นใหม่” ฯลฯ
- การจัดบรรยายพิเศษให้กับกลุ่มครูระดับประถมและมัธยมศึกษา เพื่อให้มีความรู้และความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับวัตถุและเรื่องราวการจัดแสดงจะได้สามารถนำไปสื่อสารต่อนักเรียนของตน เช่น โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ในเขตกรุงเทพมหานคร ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2449 และ
- การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่โดยมิวเซียมจากพิพิธภัณฑ์สถานไปให้ความรู้พร้อมด้วยเนื้อหาและองค์ประกอบของสิ่งแสดงต่างๆ ณ โรงเรียนต่างๆทั่วประเทศ เช่น ชุดนิทรรศการเคลื่อนที่เรื่อง “แนะนำพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร” หรือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” ฯลฯ แต่ด้วยข้อจำกัดในเรื่องของงบประมาณทำให้การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่นี้มีอาจทำได้บ่อยครั้งและทั่วถึง ทำให้พิพิธภัณฑ์ต้องเน้นสร้างการมีส่วนร่วมแบบเชิงรับมากกว่า

“จะมีภัณฑารักษ์ดูแลทางวิชาการ ผลิตนิทรรศการ โดยมีฝ่ายการศึกษาเป็นผู้เผยแพร่ นำไปสู่สถานศึกษาหรือชุมชน จะเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้บุคคลภายนอกรู้จักพิพิธภัณฑ์ ...บางครั้งบางปีเราก็อาจจะจัดได้ไม่ทั่วถึง ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นโรงเรียนที่ประสานเข้ามาแล้วเราก็นำนิทรรศการเคลื่อนที่ออกไป

...เราจะมีภารกิจอบรมครูว่า ถ้าพาเด็กมาพิพิธภัณฑ์แล้ว ครูจะต้องมีการเตรียมเด็กอย่างไร ต้องการให้เรานำชมส่วนตรงไหน แต่เรายังขยายในการอบรมครูยังไม่ครบทั้งหมด ตอนนั้นเราจัดให้กับครูช่วงม.ต้น ม.ปลาย ครั้งละประมาณ 40 โรงเรียน อบรมไป 2 ครั้ง ประมาณเกือบ 80 โรงเรียน” (มัณฑนา ยุบล, เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2549)

ข้อสังเกตต่อการจัดกิจกรรมบรรยายพิเศษให้กับกลุ่มครูระดับประถมและมัธยมศึกษา รวมถึงกิจกรรมกับกลุ่มนักเรียน และการจัดกิจกรรมนิทรรศการเคลื่อนที่ ก็คือ กิจกรรมนี้มีลักษณะ

ของการเป็นกิจกรรมที่เทียบเท่ากับการสร้าง/ยกระดับ/และพัฒนาคุณภาพของผู้รับสารของ พิพิธภัณฑสถาน อีกรังยังช่วยสร้างความเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑสถานกับกลุ่ม ประชาชนเป้าหมายของพิพิธภัณฑสถานได้อีกด้วย

ในขณะเดียวกัน หากพิจารณาในมุมมองของการบริหารจัดการแล้วนั้น จะพบว่า การ บริหารจัดการผู้รับสารด้วยการดำเนินกิจกรรมด้านความรู้ในเชิงรุก โดยเฉพาะกิจกรรมเชิง ปฏิบัติการเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาและวัตถุสิ่งแสดงภายในพิพิธภัณฑสถาน รวมถึงฝึกการนำชมกับ กลุ่มครูและนักเรียนนี้ สามารถที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยแก้ปัญหาด้านคุณภาพของการเข้าชม การจัดแสดง เนื่องจาก ในกรณีที่มาเป็นกลุ่มใหญ่ และจำนวนของเจ้าหน้าที่มีไม่เพียงพอ กลุ่มครู หรือเพื่อนนักเรียนที่เคยเข้าร่วมการอบรมนี้ก็จะสามารถเป็นผู้ช่วยบรรยายและนำชมร่วมกับ วิทยากรของพิพิธภัณฑสถานได้ เป็นต้น ในขณะเดียวกัน การจัดกิจกรรมด้านความรู้ในเชิงรุกกับกลุ่ม เด็กนักเรียนนี้ ยังเป็นการขยายกลุ่มผู้มีส่วนร่วมที่จะส่งผลต่อการสืบทอดหรือการระดมความ ร่วมมือจากกลุ่มผู้ช่วยงาน/อาสาสมัคร เพื่อให้เข้ามาช่วยเหลือกิจกรรมอื่นๆของพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ พระนคร ในอนาคตได้อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์ในการทำงานด้านการวางแผนและออกแบบกิจกรรมของ ผู้วิจัยที่ผ่านมาพบว่าการออกแบบเนื้อหาสำหรับกิจกรรมนี้จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับการเลือก เนื้อหาสารและรูปแบบในการนำเสนอ เช่นเดียวกับการออกแบบการจัดแสดงหรือนิทรรศการ เนื่องจาก กลุ่มผู้รับสารที่จะเข้าร่วมกิจกรรมจะมีทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิ รวมถึงความต้องการและ ความสนใจที่แตกต่างกัน ดังนั้นแล้ว หากพิพิธภัณฑสถานดำเนินการจัดกิจกรรม โดยมิได้ “ถามผู้รับสาร กลุ่มเป้าหมาย” เสียก่อน เพื่อวางแผนในการเลือกเนื้อหาและรูปแบบในการนำเสนอเนื้อหานั้น ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็อาจจะได้เพียงแต่ผลลัพธ์ในเชิงปริมาณของผู้เข้าร่วมกิจกรรมและจำนวนครั้ง ของการจัดกิจกรรม มากกว่าผลลัพธ์ในเชิงคุณภาพตามความมุ่งหมายที่ต้องการของพิพิธภัณฑสถาน ยกตัวอย่างเช่น เสียงสะท้อนกลับที่กลุ่มผู้ส่งสารของพิพิธภัณฑสถานในเรื่องที่เกี่ยวข้องปัญหาทางด้าน เวลา ด้านเนื้อหา และด้านโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในประเภทที่สอง จะเป็นการมีส่วนร่วมแบบ active เพื่อปรับปรุงการ ดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถาน ดังเช่น การเป็นผู้รับสารแบบ active ด้วยการมีส่วนร่วมในการให้ ข้อมูล ผ่านการตอบแบบสอบถามและวิธีการอื่นๆของพิพิธภัณฑสถาน เพื่อที่จะสะท้อนความคิดเห็นต่อ เนื้อหาและการปรับปรุงบริการต่างๆของพิพิธภัณฑสถาน ผู้วิจัยพบว่า พิพิธภัณฑสถานได้แสดงให้เห็นว่า พยายามที่จะนำข้อมูลที่ได้รับมาปรับปรุงเนื้อหาและบริการของตนเองอยู่ตลอดเวลา ยกตัวอย่างเช่น

การปรับเปลี่ยนตัวบทประเภทให้คำอธิบายให้เพิ่มมากขึ้น หรือการปรับปรุงภูมิทัศน์ด้านหน้าและ การให้บริการด้านที่จอดรถ เป็นต้น การมีส่วนร่วมในกรณีนี้หากมองในระดับนโยบายของ พิพิธภัณฑสถานแล้วนั้น ก็จะได้พบว่า ผู้รับสารกำลังได้มีส่วนร่วมโดยทางอ้อมต่อการปรับปรุงและ พัฒนานโยบายในด้านต่างๆของพิพิธภัณฑสถาน

นอกเหนือจากนั้นแล้ว ยังเป็นการมีส่วนร่วมกับพิพิธภัณฑสถานด้วยการบริจาคเงิน ในกล่อง บริจาคเพื่อซ่อมบำรุงห้องน้ำสาธารณะของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร การมีส่วนร่วมนี้ แสดงให้เห็นถึงความพยายามหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานในการแสวงหารายได้ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ใน การปรับปรุง หรือการดำเนินงานเร่งด่วนอื่นๆของพิพิธภัณฑสถาน ที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมด้วยการ บริจาคเงินอย่างในกรณีของการซ่อมบำรุงห้องน้ำนี้ ยังก่อให้เกิดความรู้สึกถึงการได้เป็นส่วนหนึ่ง ในการร่วมดูแลพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และทำให้มีความระมัดระวังในการใช้งานมากยิ่งขึ้นอีกด้วย และอาจกล่าวได้ว่าเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้าง “ความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ” หรือ sense of belonging ได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้รับทำให้ได้พบว่าแม้ว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจะได้รับการดูแลหรือเงินอุดหนุน จากภาครัฐ แต่ทว่าเงินงบประมาณหรือเงินรายได้จากแหล่งอื่นๆ เช่น การขายบัตรเข้าชม ฯลฯ นั้น ยังไม่พอเพียงที่จะดำเนินงานให้ได้ดีเท่ากับที่เป็นพิพิธภัณฑสถาน “แห่งชาติ” หรือ “ระดับชาติ” ข้อมูลได้ สะท้อนให้เห็นอีกด้วยว่าปัญหาเรื่องของงบประมาณที่มีน้อยและไม่พอเพียงนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อ ในรูปแบบการสัมผัสของตัวโดมิโน ต่อ “องค์ประกอบในการบริหารงานอื่นๆ” ที่ทำให้การทำหน้าที่ด้าน การให้การศึกษา หรือเป็นแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนของพิพิธภัณฑสถานที่ไม่สามารถทำได้อย่างดีและ อย่างเต็มที่ ซึ่งก็จะส่งผลถึงความรู้สึกของผู้รับสาร โดยเฉพาะกับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ถ้าครูไม่สั่ง รายงานแล้วหนูก็คงไม่นึกอยากจะเข้ามาชมการจัดแสดง หรือคงไม่มีโอกาสได้เข้ามาเยี่ยมชม พิพิธภัณฑสถานเลย

ยกตัวอย่างของการสัมผัสแบบโดมิโนเช่น การที่ “เงินมีน้อย” ทำให้ไม่มีงบประมาณพอในการ จ้างบุคลากรเพื่อทำหน้าที่ในการให้บริการนำชม หรือไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะซ่อมแซมหรือ บำรุงรักษาวัตถุอุปกรณ์ที่นำไปใช้ในการจัดแสดง ดังเช่น ในกรณีของแผนที่ไฟกระพริบที่ไฟเสีย ตัวเซ็นเซอร์เสียงเพลงยาวพยากรณ์ไม่ทำงาน หรือตู้อิเล็กทรอนิกส์ให้เสียงบรรยายแต่ปุ่มกดฟัง แต่ ก็ไม่มีงบประมาณพอที่จะซ่อมแซม ต้องทิ้งรอไว้สำหรับงบประมาณในปีถัดไป เป็นต้น

(2) การมีส่วนร่วมในฐานะของผู้ร่วมผลิตเนื้อหาปลายทาง

การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้เป็นการขยายการบริการทางด้านการศึกษาของ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร นั่นคือ การให้บริการนำชมแก่สถาบันการศึกษา หน่วยงานต่างๆ และประชาชนทั่วไปที่ติดต่อแจ้งความจำนงค์เข้ามายังพิพิธภัณฑ์ล่วงหน้า โดยเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์เป็นผู้ดำเนินการ อย่างไรก็ตาม การให้บริการนี้ไม่สามารถทำได้เต็มที่ด้วยจำนวนบุคลากรในฝ่ายการศึกษาที่มีอยู่อย่างจำกัด รวมถึงไม่สามารถบรรยายและนำชมให้กับชาวต่างประเทศจากหลายชาติหลายภาษาได้ ดังนั้น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจึงเริ่มให้ประชาชนทั่วไปหรือผู้รับสารของพิพิธภัณฑ์เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ด้วย

ผลจากการศึกษาพบว่า กิจกรรมการจัดหาอาสาสมัครนำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร หรือที่ผู้วิจัยเรียกว่าเป็นกิจกรรมการยกระดับสถานะของผู้รับสารสู่การเป็นผู้ร่วมผลิตเนื้อหาสารปลายทาง (คำว่าปลายทางนี้มีความหมายถึง การที่ได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นทางในการคัดเลือกเนื้อหา องค์ประกอบและเทคนิคการจัดแสดงของสิ่งแสดง แต่ได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนของการนำเสนอเนื้อหาสารนั้น เมื่อจัดแสดงเป็นนิทรรศการแล้ว) ทำให้กลุ่มประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ในปัจจุบัน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร มีการนำชมโดยกลุ่มอาสาสมัคร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ชาวไทย ทุกวันอาทิตย์ และบริการนำชมโดยกลุ่มอาสาสมัคร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร เป็นภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาญี่ปุ่น ทุกวันพุธ และทุกวันพฤหัสบดี โดยที่กลุ่มอาสาสมัครทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนี้จะมีลักษณะของการจัดแบ่งเวรทำงาน และมีกฎระเบียบในการนำชม ยกตัวอย่างจากถ้อยคำให้สัมภาษณ์ของอาสาสมัครพิพิธภัณฑ์ชาวไทยได้ดังนี้ คือ

“เราจะมีหลักเกณฑ์กฎระเบียบของเราด้วย จะมีประธานอาสาสมัคร แล้วก็แบ่งออกมาเป็น 2 ด้านก็คือประธานฝ่ายนำชมกับประธานฝ่ายกิจกรรม ฝ่ายกิจกรรมก็จะจัดกิจกรรมไปอย่างเช่นครอบครัวสุขสันต์หรืออาสาพาทำความดี ส่วนอาสาสมัครนำชมก็จะจัดการเรื่องนำชม อย่างการจัดกลุ่มนำชม มีปัญหาอะไรในการนำชมบ้างก็เอามาคุยกัน แล้วก็มีการระเบียบอย่างเช่น แต่งกายสุภาพ ใส่เสื้อฟอรั่ม คล้องบัตร เพื่อให้ทุกคนมองดูก็จะรู้ คั่นตา และการนำชมก็จะเริ่มสิบโมง รอผู้เข้าชมประมาณ 15-20 นาทีนะคะ การนำชมก็ใช้เวลาถึงเที่ยงแล้วก็พักการนำชม

ข้อห้าม (เรื่องการพูด) เราไม่มี เพราะว่าเท่าที่ทำมา ทุกคนก็พูดอยู่ในกรอบ เพราะตอนอบรมมา อาจารย์เค้าก็จะเน้น ถ้าจะพูดออกนอกกรอบก็จะต้องมีหลักฐานที่พิสูจน์ได้แล้ว แล้วก็ใช้คำสุภาพ ไม่กระโชกโฮกฮากกับผู้เข้าชม อันนี้คือมารยาทที่ทุกคนต้องมีอยู่ในตัวอยู่แล้ว ต้องพูดจาสุภาพเรียบร้อยและให้ความเคารพกับผู้เข้าชม" (อุไร นิศามณีวงศ์, อาสาสมัคร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2549)

ข้อที่น่าสังเกตคือ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการเป็นผู้ร่วมผลิตเนื้อหาสาร ปลายทางนี้ ทางพิพิธภัณฑฯ ได้มีการติดตั้งเงื่อนไขในการสร้างความรู้และความเข้าใจร่วมกันก่อน โดยเงื่อนไขนี้ คือ การเข้าร่วมกิจกรรมการบรรยายและฝึกอบรมเกี่ยวกับภาคทฤษฎี ในเนื้อหาและวัตถุจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑฯ รวมถึงฝึกภาคปฏิบัติการนำชม ซึ่งกิจกรรมนี้ ทางพิพิธภัณฑฯ ได้จัดขึ้นให้กับผู้ที่สนใจได้เข้าร่วม โดยไม่มีค่าใช้จ่ายและไม่มีข้อผูกมัดใดๆ เพื่อให้ นำความรู้ที่ได้รับนี้ไปใช้กับการนำชม ยกตัวอย่างเช่น โครงการจัดบรรยายและอบรมอาสาสมัครนำชมพิพิธภัณฑฯ โครงการอบรมมัคคุเทศก์พิพิธภัณฑฯ เป็นต้น

"...เรามีแนวร่วมเรื่องอาสาสมัครเข้ามาด้วยส่วนหนึ่ง เรามีบริการเรื่องอาสาสมัคร ต่างชาติ วันพุธกับวันพฤหัสบดี ก็มีอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น เป็นบริการให้นักท่องเที่ยว ต่างชาติ ในส่วนของคนไทย เราก็เจอในกรณีที่คนไทยมาแล้วชมพิพิธภัณฑฯ ไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจ ก็จะมีการบ่นว่า ...เราก็เลยเปิดคอร์สการอบรมอาสาสมัครให้กับคนไทย ส่วนใหญ่ ก็จะเป็นคนที่ชอบศิลปวัฒนธรรมส่วนหนึ่ง เป็นสมาชิกที่เข้ามาร่วมทำกิจกรรมกับเราใน โครงการเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชน มีการจัดบรรยายการจัดนำชม

...เราเปิดโอกาสให้เขาเข้ามาเป็นอาสาสมัคร โดยการอบรม มีพื้นฐานความรู้ในเรื่องของประวัติศาสตร์ศิลป์ หรือศิลปวัฒนธรรม ก็มาศึกษาเพิ่มเติมความรู้ มีอาจารย์จาก ศิลปากรมาช่วยในเรื่องการอบรม ฟูพื้นฐานในเรื่องประวัติศาสตร์ศิลป์ อบรมเป็นปีในวัน เสาร์อาทิตย์ มีลดหย่อนว่าจะขาดชั่วโมงเรียนได้กี่ครั้ง

เราอบรมไปรุ่นเดียวในปี 45... ตอนนั้นยังไม่ได้มุ่งหวังว่าจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จ มี คนเรียนเกือบเจ็ดสิบคน แต่เขาจะกลับมาหรือไม่ก็ยังไม่ได้ตั้งความหวัง แต่เป็นการสร้าง แนวร่วมที่เราให้เขาก่อน เมื่อเรียนเสร็จก็จะมีกรอบนำชมแต่ก็ไม่เข้มงวดมาก เป็นการ ฝึกนำชมก่อน" (มณฑนา ยุบล, เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2549)

“เริ่มอบรมกับทางพิชประมาณปี 45-46 อบรมกันทั้งปี พออบรมเสร็จปี 46 ก็มีการทดสอบ มีการสอบนำชม สอบข้อเขียน 47 ก็เริ่มตามเจ้าหน้าที่นำชมพิพิธภัณฑสถานพิชปี 49 ก็เป็นการนำชมเดี่ยวด้วยตัวเอง ปัจจุบันจะนำชมทุกวันอาทิตย์ตั้งแต่เดือน

...นี้พิพิธภัณฑสถานพิชให้เราฟรีนะคะ ทั้งปีเลย อบรมฟรีหมด เพียงแต่เราก็อาจจะมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาบ้าง ซื้ออาหารตอนเที่ยงทานบ้าง แต่ว่าการอบรมและหนังสือที่จัดมาให้ ฟรีทั้งนั้นเลยคะ ก็เลยคิดว่าเขาลงทุนให้กับตัวเราขนาดนี้แล้ว เราก็ควรตอบแทนเขาหน่อยโดยการเป็นอาสาสมัครที่ดี” (อุไร นิศาณณิวงศ์, อาสาสมัครพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2549)

เป็นที่น่าสังเกตว่า การอบรมของพิพิธภัณฑสถานพิชที่จัดให้โดยไม่มีข้อผูกมัดนี้ ทำให้เห็นถึงคุณสมบัติพิเศษของกลุ่มคนที่เข้าร่วมอบรมแล้วกลับมาช่วยงานให้กับพิพิธภัณฑสถานพิชว่ามีดังนี้ คือ

- เป็นกลุ่มคนที่มีใจรักพิพิธภัณฑสถานพิชอย่างใจจริง และมองเห็นถึงคุณค่าและประโยชน์ของพิพิธภัณฑสถานพิช ทำให้ยินดีที่จะช่วยทำงานให้กับพิพิธภัณฑสถานพิช แม้ว่าการทำแบบนี้จะไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ และเป็นลักษณะของการทำงานแบบ “อาสา” อย่างแท้จริง
- มีความพร้อมค่อนข้างมากในเรื่องของงาน/เงิน/เวลา เนื่องจากข้อมูลที่ได้รับจากการให้สัมภาษณ์ได้แสดงให้เห็นว่า อาสาสมัครชาวไทยส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีการประจำที่ให้มีรายได้แน่นอนอยู่แล้ว หรือเป็นผู้เกษียณอายุ สถานภาพโสด ฯลฯ ทำให้มีความพร้อมที่จะแบกรับภาระในเรื่องของค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาที่พิพิธภัณฑสถานพิช หรือมีเวลาให้ในงานอาสาสมัคร เป็นต้น
- ใฝ่รู้และใฝ่ใจในการพัฒนาตนเองด้วยการเสริมความรู้และ update ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถานพิช ให้กับตนเองอยู่เสมอ ที่สำคัญคือส่วนใหญ่คนในกลุ่มนี้จะเริ่มต้นจากการเป็นกลุ่มผู้รับสารแบบ active audience ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร มาก่อน

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยยังได้พบอีกว่า การดึงผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้ร่วมผลิตเนื้อหาสารปลายทางของพิพิธภัณฑสถานพิชนั้นยังก่อให้เกิดผลดีต่อพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เป็นการได้ทั้ง “เพื่อน” และได้ “คน” ที่จะมาช่วยเพิ่มคุณภาพในด้านการทำหน้าที่ในมิติทางด้าน

การศึกษาของพิพิธภัณฑ์ นอกเหนือจากนั้นแล้ว ยังเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการบริหารจัดการคนที่ จะให้เข้ามาช่วยงานพิพิธภัณฑ์ในด้านอื่นๆได้อีกด้วย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า อาสาสมัคร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร นี้ ได้มีส่วนร่วมร่วมกับพิพิธภัณฑ์ใน 4 บทบาทที่สำคัญ ดังแผนภาพต่อไปนี้ คือ

แผนภาพที่ 7: บทบาทของอาสาสมัครพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร (อพช. พระนคร)

จากแผนภาพในข้างต้น สามารถอธิบายเพิ่มเติมได้ดังนี้คือ

[1] การเป็นผู้สร้าง "ชีวิตชีวา" ให้กับพิพิธภัณฑ์

เนื่องจาก การสื่อสารภายในพิพิธภัณฑ์จะเป็นการสื่อสารทางเดียว แม้จะมีสื่อ ไลต์ทัศนูปกรณ์เข้ามาช่วยสร้างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมก็ตาม รูปแบบการสื่อสารทางเดียวนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ในแง่ของควมไร้ชีวิตชีวา การขาดการมีส่วนร่วมเนื่องจาก ลักษณะการจัดแสดงสิ่งแสดงต่างๆภายในพิพิธภัณฑ์จะเป็นของการแยก "คน" กับ "ของ" ออกจากกัน ข้อที่น่าสังเกตจากการสังเกตการณ์นำชมการจัดแสดงแบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัยก็คือ กลุ่มอาสาสมัครพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร นี้มีบทบาทที่สำคัญในการช่วยสร้างชีวิตชีวาคืนกลับให้พิพิธภัณฑ์

ยกตัวอย่างเช่นข้อมูลจากการสนทนากลุ่มที่ทำให้ได้พบว่า การมีผู้บรรยายหรือนำชมการจัดแสดงนั้นทำให้นิทรรศการมีความน่าสนใจมากขึ้น ดังเช่นตัวอย่างของถ้อยคำให้สัมภาษณ์ของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มดังต่อไปนี้ คือ

“...(ระหว่างมาดูเองกับมีผู้นำชม)...แตกต่างกันมาก เพราะบางที่เราอ่านมันไม่ได้ เข้าใจซะทุกอย่าง บางอย่างเราไม่เข้าใจ มีผู้นำชม ได้สงสัยอะไรก็ยังมีคนให้ถาม แต่ถ้ามาเองก็ไม่ว่าจะถามใคร สงสัยไปก็แค่นั้น” (ปิยะมณ ปัญญา, ผู้รับสารที่มีประสบการณ์การเข้าชมพิพิธภัณฑ์มาก่อน, สนทนากลุ่ม 30 พฤศจิกายน 2549)

การแสดงบทบาทของการเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยคืนชีวิตชีวาให้กับคืนพิพิธภัณฑน์ ผู้วิจัยพบว่า เกิดจากกิจกรรมใน 2 ประเภทด้วยกัน คือ กิจกรรมการบรรยายและนำชม กับการจัดกิจกรรมพิเศษให้กับพิพิธภัณฑน์ กิจกรรมทั้ง 2 ประเภทช่วยสร้างการสื่อสารแบบสองทาง และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร รวมถึงการมีส่วนร่วมกับตัวเนื้อหาสารและช่องทางในการสื่อสาร ซึ่งมีอยู่น้อยมากภายในพิพิธภัณฑน์ รวมถึงการทำบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑน์ทั้งในมิติทางการศึกษา ทางการเมืองและสังคมวัฒนธรรม ให้เกิดขึ้นได้

สำหรับกิจกรรมการบรรยายและนำชมนี้ ผู้วิจัยได้กล่าวถึงมาแล้วในหัวข้อ “การทำงานของคนในกลุ่มที่สอง” ในที่นี้จึงจะได้กล่าวโดยสรุปเพียงว่า กิจกรรมการบรรยายและนำชมของกลุ่มอาสาสมัครพิพิธภัณฑน์ช่วยเสริมในจุดที่อ่อนของพิพิธภัณฑน์ ตัวอย่างเช่น การมีตัวบทอธิบาย/บรรยายในแต่ละหัวข้อหรือวัตถุและสิ่งแสดงต่างๆ ที่ให้คำอธิบายน้อยเกินไป หรือการเข้าชมการจัดแสดงของผู้เข้าชมที่มีลักษณะไม่สนใจอ่านตัวบทอธิบาย/บรรยาย เป็นต้น ที่สำคัญคือ การช่วยแบ่งเบาภาระในการบรรยายและนำชมของภัณฑารักษ์และเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาของพิพิธภัณฑน์ ซึ่งมีภาระงานอยู่อย่างล้นมือและมีจำนวนจำกัดได้

ในส่วนของการทำกิจกรรมพิเศษเสริมภายในพิพิธภัณฑน์นั้น นับเป็นเทคนิคการสื่อสารในรูปแบบหนึ่งภายในพิพิธภัณฑน์ ที่ก่อให้เกิดทั้งปัญญาและความสนุกสนานเพลิดเพลิน (edutainment) ยกตัวอย่างเช่น บทบาทของกลุ่มอาสาสมัครพิพิธภัณฑน์ชาวไทย ในการจัดกิจกรรมเล่นเกมในวันครอบครัวสู่ขสันต์ของพิพิธภัณฑน์ ด้วยการคิดเกมที่โยงเข้ากับเรื่องราวการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑน์ เช่น เกมการต่อแก้วเป็นชั้นๆ เพื่อสอดแทรกเนื้อหาเรื่องการสร้างบ้านแปงเมือง เกมปาเป้าเพื่อให้เห็นถึงอาวุธโบราณหรือเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวไทยในอดีต เป็นต้น

“อย่างเกมปาเป้า เราก็จะโยงไปว่า อาวุธสมัยก่อนประวัติศาสตร์กว่าจะปาให้ถูกเป้า นั้นมันยากเย็นขนาดไหน จะล่าสัตว์ตัวหนึ่งมันยากขนาดไหน เพราะฉะนั้น หนูต้องปาให้ถูกทั้งสามอันถึงจะได้รางวัล ก็จะเอาเกมปาเป้ามาโยงเข้ากับการทำมาหากินของยุคประวัติศาสตร์” (อุไร นิคามณีวงศ์, อาสาสมัคร พิพิธภัณฑน์ทศสถานแห่งชาติ พระนคร สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2549)

[2] การอาสาเป็นผู้ช่วยเหลืองานด้านต่างๆของพิพิธภัณฑ

ยกตัวอย่างเช่น งานห้องสมุดของพิพิธภัณฑ หรืองานวิชาการอื่นๆ หรือรวมไปถึงการช่วยดูแลรักษาอุปกรณ์การจัดแสดงภายในอาคารจัดแสดงนิทรรศการ ในกรณีหลังนี้ตัวอย่างเช่น เมื่อผู้เข้าชมกลุ่มเด็กนักเรียนทุบกระจกตู้จัดแสดงเล่น หรือกดปุ่มเพื่อฟังเสียงบรรยายซ้ำๆหลายครั้ง หรือใช้กำปั้นทุบทุบของสื่อโสตทัศนูปกรณ์เพราะไม่พอใจที่เสียงดังขึ้นมาซ้ำ กลุ่มอาสาสมัครก็จะช่วยกล่าวเตือน เป็นต้น

[3] การเป็นผู้ช่วยประเมินผลกิจกรรมและบริการของพิพิธภัณฑ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ช่วยสร้างการสื่อสารแบบสองทางและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ในการทำกิจกรรมบรรยายและนำชมและกิจกรรมพิเศษภายในพิพิธภัณฑ ซึ่งในกรณีนี้กลุ่มอาสาสมัครของพิพิธภัณฑจะช่วยสังเกตพฤติกรรม/พฤติกรรมกรรมการรับชมและรับฟังเสียงสะท้อนความคิดเห็น ความรู้สึก ความคาดหวังและความต้องการของกลุ่มผู้เข้าชม ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวอาจไม่ปรากฏให้เห็นในแบบสอบถามเพื่อการประเมินผลที่พิพิธภัณฑได้เก็บข้อมูลจากผู้เข้าชม รวมถึงให้ข้อสังเกตหรือ feedback ของตัวเองคืนให้กับพิพิธภัณฑได้

[4] การเป็นผู้ช่วยประชาสัมพันธ์กิจกรรมและข่าวสารต่างๆของพิพิธภัณฑ

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ในขณะที่ช่องทางการสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์ข่าวสารของพิพิธภัณฑยังมีไม่เพียงพอและกระจายข่าวได้อย่างทั่วถึงนั้น กลุ่มอาสาสมัครของพิพิธภัณฑทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนี้สามารถที่จะเป็นประชาสัมพันธ์หรือสื่อบุคคลที่ดีในการข่าวสารความเคลื่อนไหวหรือกิจกรรมต่างๆของพิพิธภัณฑสู่กลุ่มบุคคลทั่วไปได้ เนื่องจาก อาสาสมัครแต่ละคนมีเครือข่ายของตัวเองจากการสวมหมวกหลายบทบาทด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น ช่วยนำกิจกรรมพิเศษของพิพิธภัณฑไปบอกต่อ หรือช่วยแจกจ่ายเอกสารประชาสัมพันธ์ของพิพิธภัณฑ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้พบด้วยว่า พิพิธภัณฑยังมีได้ใช้ประโยชน์จากอาสาสมัครในด้านนี้มากนัก

4.2.2 ปัจจัยสำคัญต่อการสร้างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

สำหรับบทบาทของกลุ่มอาสาสมัครที่ผู้วิจัยได้ค้นพบในข้างต้นนั้นได้แสดงให้เห็นว่าอาสาสมัครพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร นับว่าเป็นส่วนเติมเต็มที่สำคัญสำหรับการสร้างชีวิตและจิตใจให้กับพิพิธภัณฑสถาน อย่างไรก็ตามในการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากกลุ่มอาสาสมัครพิพิธภัณฑสถานชาวไทย ทำให้ผู้วิจัยได้พบว่า ยังมีปัจจัยที่พิพิธภัณฑสถานจะต้องคำนึงถึงหากต้องการให้กลุ่มอาสาสมัครสามารถ “สร้างชีวิตชีวา” ให้กับพิพิธภัณฑสถานได้มากยิ่งขึ้น และสามารถดำเนินบทบาทของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ดังต่อไปนี้ คือ

[1] การเสริมพลังทางปัญญาต่อกลุ่มอาสาสมัครของพิพิธภัณฑสถาน (รวมถึงเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบรรยายและการนำชมของพิพิธภัณฑสถาน) อย่างสม่ำเสมอ

ผลจากการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่า การสื่อสารในรูปแบบของการจัดกิจกรรมฝึกอบรมให้กับกลุ่มอาสาสมัครนั้นยังขาดความต่อเนื่องสม่ำเสมอและดำเนินการอย่างจริงจัง ผลจากการศึกษาได้พบว่า สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดการขาดความต่อเนื่องสม่ำเสมอนั้นมีอยู่หลักๆด้วยกันใน 2 ประการคือ เรื่องของงบประมาณที่มีไม่เพียงพอของพิพิธภัณฑสถาน และเรื่องของการดำเนินนโยบายในลักษณะของการขึ้นอยู่กับุคคลเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะของผู้วิจัยจึงอยู่ในรูปของการจัดกิจกรรมเสริมพลังทางปัญญาให้กับกลุ่มอาสาสมัคร (1) ด้วยการจัดบรรยายและฝึกอบรมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมกับเนื้อหาการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถาน ทั้งในและนอกสถานที่ เพื่อพัฒนาพระปรีชาสามารถในการนำชม (2) รวมถึงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับทักษะในการพูดและการสื่อสาร

ข้อเสนอแนะทั้ง 2 ข้อนั้นมีที่มาจากความคิดเห็นของผู้วิจัยว่า ความรู้และความเพลิดเพลินหรือ “ชีวิตชีวา” ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ที่ผู้รับสารหรือผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานจะได้รับนี้จะขึ้นอยู่กับการบรรยายเนื้อหาและการนำชมนิทรรศการของกลุ่มอาสาสมัครด้วย มิใช่เพียงแต่เป็นชีวิตชีวาที่เกิดขึ้นจากเทคนิควิธีการของการจัดแสดงแต่เพียงอย่างเดียว

นอกเหนือจากนั้นแล้ว กิจกรรมเสริมพลังปัญญานี้ยังเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารที่จะช่วยสร้างและกระชับสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑสถานกับกลุ่มอาสาสมัครได้เป็นอย่างดี เพราะเป็น

การสื่อสารในรูปแบบของการพบปะหน้าค่าตากัน (face to face communication) อีกทั้งยังช่วยสร้างความรู้สึกให้กับกลุ่มอาสาสมัครว่าตนเองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานมากยิ่งขึ้น รวมถึงกิจกรรมนี้ยังมีส่วนช่วยให้เกิดช่องทางในการรับและแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือ feedback ต่างๆจากกลุ่มอาสาสมัครได้อีกด้วย

[2] การจัดระบบสนับสนุนอาสาสมัครในด้านต่างๆ

แม้ว่างานอาสาสมัครของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร จะเรียกได้ว่าเป็นงาน “อาสา” จริงๆ นั่นคือ มิได้รับค่าตอบแทน รวมถึงค่าใช้จ่ายในด้านต่างๆ และลักษณะเด่นของกลุ่มอาสาสมัครพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ในประการหนึ่ง นั่นคือ เป็นกลุ่มผู้มีความพร้อมในแทบทุกด้าน ทั้งงาน เงิน และเวลา แต่หากว่าพิพิธภัณฑสถานสามารถสนับสนุนอาสาสมัครในด้านต่างๆ ได้ โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของการตอบแทนด้วยตัวเงินแต่เพียงอย่างเดียว นั้น ก็จะส่งผลต่อความเข้มแข็งทางกำลังใจและความตั้งใจที่จะทุ่มเททำงานมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

ยกตัวอย่างเช่น การสนับสนุนด้านพื้นที่และอุปกรณ์ในการทำงาน แม้ผู้วิจัยจะได้พบว่า ในปัจจุบันทางพิพิธภัณฑสถานได้มีการจัดพื้นที่ให้แล้วสำหรับอาสาสมัครชาวไทยที่จะมานั่งทำงานหรือพบปะประชุมกันในอาคารสำนักงาน แต่ยังคงขาดอุปกรณ์หลายอย่างสำหรับการทำประชาสัมพันธ์ กิจกรรม ทำให้กลุ่มอาสาสมัครพิพิธภัณฑสถานทำงานในรูปแบบของ “งานอาสา” อยู่แล้วนั้นก็ต้องเป็นผู้จัดหาเอง หรือการสนับสนุนในด้านเครื่องดื่มและอาหารว่าง

และที่สำคัญที่สุด คือ การสนับสนุนด้านความรู้ที่ได้กล่าวมาในกิจกรรมข้างต้น เพื่อให้ความรู้ของกลุ่มอาสาสมัครพิพิธภัณฑสถานมีความเคลื่อนไหวและมีความเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ เพราะความรู้ที่กลุ่มอาสาสมัครมีนั้นจะเป็นความรู้ที่ส่งผลต่อผู้เข้าชมการจัดแสดงด้วยอีกทอดหนึ่ง ทั้งผลในด้านความรู้และผลในด้านของปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแสดง เนื่องจาก กลุ่มอาสาสมัครนี้จะเป็นผู้ช่วยส่งสารในทอดที่สองของการส่งสารของพิพิธภัณฑสถาน เนื่องจาก ข้อมูลที่ได้รับทั้งสองทอดนี้แสดงให้เห็นว่าการสนับสนุนทางด้านความรู้ของพิพิธภัณฑสถานต่อผู้ส่งสารปลายทางนี้ ส่วนใหญ่แล้วพิพิธภัณฑสถานเป็นผู้ที่รับตามการร้องขอของกลุ่มอาสาสมัครนำชมพิพิธภัณฑสถานมากกว่า